

ალ. მანველიშვილი

ვეფხის-ტყაოსანი

და

რუსთაველის ზნეობრივი იდეოლოგია

ზოგჯერ თქმა სჯობს არა თქმასა,
ზოგჯერ თქმითაც დაშავდების».
რუსთაველი

დანუმრული 20 ცალი ამ გამოცე-
მისა დაბეჭდილია განსაკუთრებულ
ქაღალდზედ.

ავტორისაგან

წინამდებარე წიგნაკი წარმოადგენს მოხსენებას, რომელიც წავიკითხეთ პარიზის ქართველ საზოგადოებაში 10 აპრილს 1932 წელს.

მოხსენება იბეჭდება უცვლელად. თუმცა აქ აღძრული ზოგიერთი საკითხები მოითხოვდენ უფრო ვრცელ დასაბუთებას, და მოხსენების შემდეგ, დაბეჭდვისათვის სასურველი იყო მისი დამუშავება, მაგრამ, რადგან ერთის მხრით არც ერთი პირობა ამისთვის ხელს არ გვიწყობდა, მეორეს მხრით რადგან საკითხი მხოლოდ ბ. ზ. ავალიშვილის ერთი დებულების გარშემო პოლემიკას წარმოადგენს და სხვა საკითხების ვრცელი დამუშავებით პირდაპირ მიზანს გადავცდებოდით, ამიტომ, გზა და გზა სადაც რაიმე აზრების გამოთქმა დაგვჭირდა, უმრავლესობისათვის დავკმაყოფილდით მხოლოდ მცირე განმარტებით, რადგან თქმულიც საკმარისად მიგვაჩნია ნათელსაყოფად ბ. ზ. ავალიშვილის დებულების მცდარობისა.

დასასრულ მოვალეობად მიმაჩნია უღრმესი მადლობა გამოვუცხადო მ. შ. ვარდიშეს, რომელმაც იკისრა ამ წიგნაკის სრული გამოცემა.

პარიზი, 1 მაისი 1933 წ.

ა. ბ.

იხ. ზ. ავალიშვილის „ვეფხისტყაოსნის საკითხები“ მეოთხე თავი. (პირველი სამი თავის შესახებ იხ. გაზ. „თეთრი გიორგი“ ს № 43 – 44).

ვეფხის-ტყაოსანი

საქართველოს კულტურულ-ზნეობრივ გარემოცვაში

I

კულტურული ურ- ბული იყო ის აზრი, რომ მთელი ჩვენი
თიერთობა მეზობელ კულტურა არის შედეგი რაღაც „გა-
ხრებთან. ვლენების“: ხან სპარსეთის, ხან
ა არაბეთის, ბიზანტიის, ევროპის და სხ.

ქოლო ფიქრად არავის მოსდიოდა ჩაეხედა საკუთარ სულში, გა-
დაეთვალიერებინა ეროვნულ-კულტურული შემოქმედება, და ნა-
წავდა რომ ქართველ ერმა ყოველ სფეროში თავისი საკუთარი
ფულტურაც შექმნა. უცხო ელემენტები-კი ისე გარდაქმნა, რომ
ეს სავსებით ეროვნულ გეზსა და მიმართულებას დაუმორჩილა.
ქართველურ მეცნიერებათა დღევანდელი განვითარების დაბა-
ლი დონეც კი ყველა სფეროებში ამ დასკვნებს აკეთებს.

ჩამოთვლა შორს წაგვიყვანს. ამ თვალსაზრისით თუ მივალთ
ვეფხის-ტყაოსანთან, იქ ვნახავთ აკლდამას საუნჯეთა: იქ ინახე-
ბა ჩვენი ეროვნული სული ამაყი; სიყვარულის, მიჯნურობის, სი-
მართლის, მეგობრობის, სიამაყის, ძლიერი ნების ყოფის – უმაღ-
ლესი მფარველებს შემოქმედებამ ქართველთა მრავალსაუკუნოვანი
კულტურისა და ცივილიზაციის დაწმედილი და განსპეციაკებული
სახე: ქართველი ერის ოპტიმისტური სული; მისი ესთეტიკა, მის
მიერ ამ ქვეყნიური არსებობის და დანიშულებების უმშვენიერესი
გაგება...

რომელ დროის ნაშთებსაც კი გადაავლებთ თვალს, ერთი რამ ცხადია: აროდეს უცხო კულტურასა და ხელოვნებას, მორალსა და ზნე-ჩვეულებებს, ძლიერი კვალი არ დაუტოვებიათ ჩვენს ცხოვრებაზედ. იგინი ვერ ჩასწვდენიან ეროვნული შემოქმედების სულის სიღრმეს.

შემოსწრებულ სტუმარს უკეთეს შემთხვევაში თავისი გავლენით ისტუმრებდა უკან, უარეს შემთხვევაში, თუ კი უცხო გავლენის რაიმე კვალი რჩემოდა ჩვენში, ის ჩვენი შემოქმედების პრიზმაში იმსხვრეოდა და საკუთარ მოთხოვნილებათა სივრცეში იბნეოდა ხოლმე.

ეს არც შეიძლება ასე არ ყოფილიყო, რადგან ქრ. წ. მე-X-ე საუკუნის აქეთ აროდეს არ გვქონია საქმე ისეთ ერთან, არ განგვიცდია გავლენა ისეთი ერის, რომელიც თავისი თანამედროვე კულტურით ჩვენზედ მაღლა მდგარიყოს, რომელსაც ჩვენზედ დიდი წარსული ქონებოდეს საკუთარი კულტურითა და ცივილიზაციით, ნივთიერი თუ გონებრივი კულტურით, შემოქმედებითი ნიჭითა და პოტენციით. ის კი, რასაც ფიზიკურად ძლიერი მტერი ძალად თავს გვახვევდა, მის მოცილებასთან ერთად ქრებოდა ხოლმე. ოდნავ თვალი გადავავლოთ ისტორიის გასწვრივ ცივილიზაციურ სამყაროთ და ზემოდ გამოთქმული აზრი ნათელი შეიქმნება.

2. ჰელადა, ბიზანტია დავიწყოთ საბერძნეთითგან: ძველი

და საქართველო.

ჰელადის კულტურის ცხოველმყოფელი სხივები აღმოსავლეთის ქვეყნებს უხვად ეფინებოდენ. გავლენა ძლიერი იყო, რათგან თვით ბერძენთა კულტურის პირველი სამშობლო ისევ აღმოსავლეთია და კერძოდ მცირე აზია. შემთხვევით კი არ მომხდარა, რომ ბერძენთა კულტურის უპირველესი და უმთავრესი ცენტრები მცირე აზიის ნაპირებზედ და კუნძულებზედ გაჩნდა.

ადრეც და მერეც, განსაკუთრებით ალექსანდრე მაკედონელის ლაშქრობის დროს, ელინიზმი უხვად ვრცელდებოდა აღმოსავლეთში.

მაგრამ საინტერესო ის არის, რომ ჯერ კიდევ ჰელადის გაფურჩქვნის ხანაში ქართველებს თავიანთ პირველ სამშობლოში საკუთარი კულტურა და ძლიერი პოლიტიკური ცხოვრება ჰქონდათ(*). ხოლო გარეშე ძალების მიერ სახელმწიფოებრივი ცხოვრების დანგრევის და ქართველ ტომთა პირველ სამშობლოთგან განდევნის შემდეგ მათზედ რაიმე კულტურული გავლენის შესახებ ლაპარაკი ზედმეტია, რათგან ყველა არსებული ცნობების მიხედვით ქ. წ. მე-VII სა-თგან მე-III – II ს. ს-მდე ქართველობა კულტურულად დაცემულია; მან მთელი ეს საუკუნოები მოგზაურობაში გაატარა, სანამ დამკვიდრდებოდა კავკასიაში (**).

(*) იმ დროინდელ ქართველთა კულტურული ცხოვრება თვით ელინთათვის ძალიან საინტერესო იყო. მაშინ ქართველებს სულიერი კულტურისა და აზროვნების დარგში შეუქმნიათ თუ არა რაიმე, თუმცა ეს დღეს კიდევ უცნობია, მაგრამ ნივთიერი კულტურის დარგში ისინი თვით ბერძნების ყურადღებას იქცევდნენ. ქართველთა დამზადებულ სპილენძს ბერძნებში დიდი გასავალი ჰქონდა. ფოლადის მზადებაც ბერძნებს ქართველთაგან უსწავლიათ. ხოლო უმრავლეს ლითონთა აღმოჩენასა და დამუშავებას ქართველებს მიაწერენ. ეს სჩანს თვით ლითონთა საკუთარი სახელების ეთიმოლოგიითგან. ქართულ კულტურაზე და ხელოვნებაზე მოგვყავს ზოგიერთ მეცნიერთა შეხედულებანი: 1) ე. შ ა ნ ტ რ ი ს აზრით ძველი კავკასიის ხელოვნებას მცირე აზიის და ხეთების ხელოვნებასთან აქვს კავშირი. 2) პროფ. ვ ო რ ხ ო ვ ი ც ამტკიცებს რომ კავკასიაში აღმოჩენილი მადნეულობის ხელოვნების ნაშთები კავკასიის ადგილობრივ ხალხს უნდა ეკუთვნოდეს. 3) მ. ბ ლ ა ნ კ ე ჰ ო რ-ნ მ ა გამოსთქვა ის აზრი, რომ რკინის დამუშავებას მე-XXX საუკუნეებში ქ. წ. უნდა მომხდარიყო სხვა და სხვა ხალხის მიერ პარალელურად. ასეთები იყვენ ტ უ ბ ა ლ ე ბ ი და ხ ა ლ ი ბ ე ბ ი მცირე აზიაში (ქართველი ტომებია), ზანგები აფრიკაში, ინდონი და ჩინელნიცო. 4) დ ე-მ ო რ გ ა ნ ი ფიქრობს, რომ რკინის დამუშავების ხელოვნება კაცობრიობას კავკასიითგან უნდა ქონდეს შეთვისებულიო. 5) მ. ბლანკენჰორნვის აზრი ტ უ ბ ა ლ -მ ო ს ო ხ ე ბ ს ა და ხ ა ლ ი ბ ე ბ ი ს შესახებ პროფ. მ. ჰერნესმა ც გაიზიარა. (1912.)

კვევით რამის თქმა ჯერ ძნელია. მაგრამ ამავე დროს შეუძლებელია ეს ხანა სრული სიცალიერით ხასიათდებოდეს. შეიძლება ზოგიერთი ტომები მართლა (და ცენტრალურ და აღმოსავლურ ტერიტორიებში) დიდძალ ჯარსს შეკრებულად უნდა იყვნენ, რათგან ხანდისხან ზოგიერთი ქართველთათვის დამახასიათებელი თვისებები მათ დაცემის ნიშნად მიაჩნდათ. ანალოგიური მაგალითები სავსეა მოგზაურთა მიერ სხვა და სხვა ქვეყნების აღწერებში.

ქართველმა ტომებმა ფეხი მოიკიდეს კავკასიის მიდამოებში
თუ არა, ხელახლად დაიწყეს კულტურულ-სახელმწიფოებრივი
ცხოვრების მოწყობა. მანამდე კი მოუსწრო ჰელადის კულტუ-
რულ სამყაროს დაცემამ.

მაგრამ, შემდეგი ბიზანტიის ძლიერების ხანის გავლენა, რო-
მელზედაც უფრო ბევრს ლაპარაკობენ ჩვენი მეცნიერნი, აგრეთვე
სუსტათ არის დასაბუთებული. და აქ ისინი ჯერ კიდევ ომყო-
ფებიან იმ მეცნიერთა გავლენის ქვეშ, რომელნიც წარსულ სა-
უკუნეში სცდილობდნენ გაერკვიათ და შეესწავლათ ქართული
კულტურა და მისი გენეზისი. ჩვენდა სამწუხაროდ მათი უმრავ-
ლესობა იყო უცხოელები; ქართული ენა ხეირიანად თითქმის არც
ერთმა არ იცოდა; ვერც კი წაიკითხეს რიგიანად ქართული წერი-
ლობითი ნაშთები, ვერა გაიგეს რა ქართული ენისა და ამიტომ მი-
სი კულტურის მრავალ საკითხებში ყალბ დასკვნებამდე მივიდნენ.
მაგრამ დღეს, როდესაც მეცნიერება ამ ნიადაგზედ თვით შიგ-
ნით, ეროვნულ სფეროში იფურჩქნება, დღის სინათლეზედ სულ
სხვა სინამდვილე გამოდის.

გასაგებიც არის, რათგან განსაკუთრებით მე-XI – XII ს. ს-ში
ჩვენი ეროვნული კულტურა გაცილებით შორს წავიდა. ამ დროს
ქართველებმა მეცნიერებასა და ფილოსოფიაში, ხელოვნებასა და
ხუროთმოძღვრებაში გადააჭარბეს კიდევ ბიზანტიელებს, და რო-
მელ გავლენაზედ შეიძლება ლაპარაკი.

აი რას სწერს ჩვენი ხელოვნების ნიჭიერი მკვლევარი პროფ.

გ. ჩ უ ბ ი ნ ა შ ვ ი ლ ი: «ბიზანტიის ხელოვნებამ მიაღწია თავის
უმაღლეს განვითარებას იუსტინიანეს ხანაში, მე-VI ს-ში. ეს
მიღწევა გამოიხატა ს ო ფ ი ო ს კათედრალში – კონსტანტინე-
პოლში (*), და რ ა ვ ე ნ ი ს მოზაიკურ მხატვრობაში.... მაგრამ

(*) თანამედროვე მეცნიერთა მტკიცებით თვით ს ო ფ ი ო ს ტაძრის სტი-
ლი, მასი თაღობრივი აღნაგობის ფორმა ისევე ქართველთა უძველესი კულ-
ტურული მიხწევაა. ამის ნაშთად დღეს საქართველოში მოიპოება ე. წ. დ ა რ-
ბ ა ზ ი, ხოლო მცირე აზიაში „ბოლაზ-კოძს“ ნანგრევებშიც ამის კვალია აღ-
მოჩენილი. ძალიან საინტერესოა პასუხი კითხვაზედ: ვინ იყვენ ის ხუროთ მო-
ძღვარნი, რომელთა გეგმითაც აიგო ეს დიდებული ტაძარი, ან საიდან
მოსულნი?

ბიზანტიის ხელოვნებამ ვერას დროს ვეღარ მიაღწია ისეთ ძლიერებასა და დიდებულებას, შეერთებულს სტილის მხატვრული ფორმების სილამაზესთან, დამთავრებასთან და მთლიანობასთან, როგორც ამ ძეგლებშია.

სებიტად სხვანაირ სურათს. იგი წარმოადგენს არა თუ მარტო კაშკაშად-ინდივიდუალურ მხატვრულ შემოქმედებას, არამედ მხატვრულ ხელოვნების ისტორიადიდიშთაფრთხილადგენს დროციონურ მოვლენასაც» და სხ. (*).

ამ გვარად, იმ დროს, როდესაც ქართული კულტურა და ხელოვნება გაცილებით დამთავრებულ მთლიანს წარმოადგენდენ, ბიზანტიის კულტურას არ შეეძლო ჩვენზედ ღრმად გავლენა მოეხდინა, რათგან მას სრული ევოლუციით დამთავრებული სახე იქაც არ მიუღია. მართალია, ჩვენი კულტურული ცხოვრების მრავალ დარგებს დიდი ნათესავობა აქვთ ბიზანტიურ კულტურასთან. ვინც უკანასკნელად ქართველ მკვლევართა ნაწერებს თვალს ადევნებს, მისთვის ეს ნათელია. მაგრამ ისიც არა ნაკლებ ნათელია, რომ თითქმის ისეთ ელემენტებშიც კი რაც მათგან არის პირდაპირ შემოტანილი, მასში ისე ძლიერად არის ქართული ეროვნული სული შთაბერილი, ის ისეთ ნაირად არის ეროვნულ მოთხოვნილებათა და საჭიროებათა ნიადგზე გარდაქმნილი, ისეთ ფორმებით არის შემოსილი, რომ ის უკვე სავსებით ეროვნული კულტურის საგანძურს ეკუთვნის და საზომია ეროვნული შემოქმედების პოტენციისა.

3. არაბეთი და საქართველო. რაც შეეხება აღმოსავლეთს, დაახლოებით აქაც მსგავს მოვლენასთან გვაქვს საქმე.

მე-VII ს-ში იწყება არაბეთის დიდი კულტურული ორგანიზაცია. იბადება ისლამი და ამ დოქტრინით ფანატიურად გატაცებული ერი ილაშქრებს სხვა და სხვა ქვეყნებში. 634 წელს იპყრობენ დამასკოს, ანტი-

(
) იხ. გ. ჩუბინაშვილის „ქართული ხელოვნების ისტორია“ გვ. 18.

ოქიას, იერუსალიმს და სხ. ხოლო 637 წ. ამარცხებენ დიდ სპარსეთსაც. შემდეგ გაემურებიან თურქესტანისაკენ, აფრიკისაკენ, ჰიბრალტარის სრუტით შედიან ისპანიაში და შემდეგ 743 – 744 წლებში ილაშქრებენ საქართველოზედაც. არაბეთის ამ დაბყრობითმა მოძრაობამ დიდი როლი ადარულა აღმოსავლეთის კულტურულ ცხოვრებაში. ამ ლაშქრობის დროს მათ მიიღეს დიდი გავლენა ელინიზმისა. ალექსანდრიის ბიბლიოთეკითგან გადაზიდეს უზარმაზარი ლიტერატურა, სადაც უთუოდ ბევრ რასმეს ამოიკითხავდნენ. მეორეს მხრით მათ შეითვისეს სავსებით ინდოეთ-სპარსეთის კულტურა, შექმნეს ერთი მთლიანი რამ და შთაბერეს ისლამის სული. ბოლოს არაბულმა კულტურამ მთელი აღმოსავლეთი მოიცვა და იქ დიდი გავლენაც დასტოვა (ხოლო ზოგიერთ შტოს მისას დასავლეთიც ეზიარა!). ეს გასაგებია, რათგან მას აღმოსავლეთში აღარც დიდი მეტოქე ჰყავდა და, განსაკუთრებით, ხალხებში, რომლებიც ფსიქოლოგიამ ისლამის სული მიიკარა, არაბთა კულტურასაც ადვილად დაემორჩილა. გადახედეთ დღევანდელ მაჰმადიანურ ქვეყნებს, რამდენი აქვთ მათ საერთო კულტურულ და მორალურ სფეროში, მიუხედავად იმისა, რომ მოდგმით იგინი ხშირად განსხვავდებიან, და მაშინ ნათელი შეიქმნება ეს ჭეშმარიტება. რაც შეეხება საქართველოზედ არაბთა ძლიერ გავლენას, ეს არ მომხდარა, რათგან მათ შემოსევას საქართველოში ძლიერი ადგილობრივი კულტურა და ხელოვნება დახვდა' ეს იყო ბრწყინვალე ეპოქა ვახტანგ გორგასლანის, რომელიც ჯერ სამწუხაროდ ნაკლებ შესწავლილია, და ბევრი რამ კულტურისა და ხელოვნების ნაშთთაგან განადგურებული

(*) მე-V – VI საუკუნოებში დასავლეთ საქართველოში ძლიერი კულტურული ცხოვრება ყოფილა. მიუხედავად იმისა რომ ამის შესახებ ჩვენს მწერლობაში არაფერი ცნობები არ მოიპოება, მაინც სხვა წყაროებითგან სჩანს, რომ ამ დროს აქ მწერლობა და ხელოვნებაც განვითარებული ყოფილა. პოეზიაც ისე მაღლა მდგარა, რომ ელინები დღესასწაულებზედ კოლხეხეც იწვევდნენ, სადაც ქართველებს არა ერთხელ უსახელებიათ თავი რიტორიკითა და მჭერმეტყველებით. და ივ. ჯავახიშვილი ფიქრობს, რომ ამ დროს რაგინდ

არაბთა გავლენის განსამტკიცებლად უპირველეს ყოვლისა საჭირო იყო ამ აღორძინებაში მათი სულის შთაბერვა, ქართული აღორძინების შინაგანი გაბათილება, რაც ვერ მოხდა. თუმცა ფიზიკურად განადგურებული ერის კულტურულ მსვლელობას პირველ ხანებში ცოტა შეფერხება ემჩნევა, მაგრამ ეს ხანმოკლე აღმოჩნდება რათგან ის რაც დღეს, მაშინ არ ხდებოდა დაპყრობილ ქვეყნებში. მაშინ დამპყრობელთა უმთავრესი მიზანი წმიდა ეკონომიური იყო, – და ისიც მოძრავი და ყოველდღიური ხარკი ან სხვა რამ დახმარების გაწევა დამპყრობილისაგან დამპყრობელისადმი. ამ გვარ პირობებში რასაკვირველია ქართული ეროვნული კულტურა არ შეიძლებოდა ჩამქრალიყო. და მე-VIII – IX საუკუნეებში იყო უდიდესი მოსამზადებელი ხანა ჩვენი ძლიერი რენესანსის, მე-XI – XII ს-ის. იმ დროინდელი ხელოვნებისა და ისტორიულ-ლიტერატურული ძეგლები მჭერმეტყველურად ამტკიცებენ ამას. და მიუხედავად მართლაც დიდი კულტურული ურთიერთობისა ქართველთა და არაბთა შორის, **ღ რ მ ა კ ვ ა ლ ი ქ ა რ - თ უ ლ კ უ ლ ტ უ რ ა ზ ე დ ა რ ა ბ თ ა რ შ ე ე ძ ლ ო თ დ ა ე ტ ო ვ ე ბ ი ა თ**, რათგან ჩვენ მაშინ მათზედ გაცილებით უფრო მაღლა ვიდექით. იგივე **ვ ე ფ ხ ი ს - ტ ყ ა ო ს ა ნ ი** ამის შვენიერი დოკუმენტია. ხოლო ის, რომ **დ ა ვ ი თ ა ღ მ ა შ ე ნ ე ბ ე ლ ი** არაბებს ყორანის საკითხებზედ ეკამათებოდა – უდიდესი დამამტკიცებელი საბუთია.

4. სპარსეთ - ინდოეთი სპარსეთ-ინდოეთის კულტურაზედ
და საქართველო. აღარ ვლაპარაკობთ, რათგან არა-
 ბებმა, რაჟამს პოლიტიკური ძლე-
 ვამოსილების ზეიმი გადაიხადეს, მათ ნელ ნელა სრულებით შე-

ძლიერი არ ყოფილიყო ელინთა გავლენა, ის ისეთ სურათს ვერ შექმნიდა „თუ რომ თვით კოლხეთის მკვიდრნი თავისთავადაც და წინათაც კულტურულად მაღლა არ მდგარიყვნო“. (იხ. ივ. ჯავახიშვილის ისტორია ტ. I, გვ. 254) . იქ მაშინ მწერლობა იქამდე განვითარებული ყოფილა, რომ ის სახელმწიფო მართვა გამგეობაშიც იხმარებოდა. ბერძენ ისტორიკოსთა მოწმობით იმ დროს ქართველები სახელმწიფო წერილობითი აქტებს, ხელშეკრულებებს ინახავდნენ კიდევ.

შეისუნთქეს სპარსულ-ინდოური ცივილიზაციის ატმოსფერო ერთი მხრით, ხოლო მეორე მხრით დასავლეთის ელინიზმი, და ეს ახალი სახის ცივილიზაცია გარკვეულ კალაპოტში მოაქცეეს. კერძოდ სპარსეთსა და ინდოეთში ამ დროს ისეთ ძლიერ კულტურასთან არ გვაქვს საქმე, რომელსაც შესაძლებლობა ჰქონოდა ღრმა კვალი დაეტოვებია ჩვენს კულტურაზე.

ერთ უბედურ დღეს რომ მთელი კაცობრიობის ყველა კულტურული ძეგლები დაიღუპოს და დარჩეს მხოლოდ რჩეული ნაწერები არაბულ-სპარსული ლიტერატურითგან და მეორე მხრით ვ ე ფ ხ ი ს - ტყაოსანი, იმ დროის დიდნი მეცნიერნი დაასკვნან რომ ყველა ეს ქვეყნები ქართული კულტურისა და ლიტერატურის დიდი გავლენის ქვეშ იქნებოდნენ!..

ფირდოუსის შ ა ჰ ნ ა მ ე, ვ ი ს რ ა მ ი ა ნ ი, ყ ი ს ა დ ა მ ზ ა, და სხვ., მართალია, იქნებ ბევრს შეიცავენ ისეთს, რაც ვეფხის-ტყაოსანშია, მაგრამ მკითხველს ეს უშუალო გავლენად ნუ მოეჩვენება, რათგან საერთოდ აღმოსავლეთსა და მცირე აზიაში, გარდა კერძოობით მოვლენებისა, არსებობდა ერთგვარი საერთო სულიერი საუნჯეც, საერთო ხალხური შემოქმედებაც, რომელთაგანაც შოთასაც ისევე შეეძლო სარგებლობა, როგორც სპარსელ მწერლებს. სხვათა შორის, დღეს საქართველოს სხვა და სხვა კუთხეებში გაბნეულ ხალხურ თქმულებებს ჩავუკვირდით და იქათასი მსგავსი რამ აღმოჩნდა იმისა რაც ვეფხის-ტყაოსანში მხატვრული აფორიზმების სახით გვხვდება. და, ბოლოს, რუსთაველს უცხო მწერალთაგან ბევრი ადგილებიც რომ ამოეღო, ეს ისეა გარდაქმნილი, რომ ასეთ შემთხვევებს გავლენას ვერ ვუწოდებთ. თუმცა ისიც უდავოა, რომ ქართულმა ლიტერატურამ გაცილებით მეტი გავლენა სპარსთაგან მე-XVI – XVII ს. ს-ში განიცადა, რათგან ამ დროს ჩვენი კულტურა და ლიტერატურაც სუსტნი იყვნენ. და, გასაგებია, უცხოთა გავლენა ძნელი არ იქმნებოდა. თვით ამ დროინდელი ჩვენი ლიტერატურაც იყო მიზამდვა რუსთაველის და მიუხედავად იმისა, რომ არჩილი თავის «გაბაასება»ში თეიმურაზს შოთასთან აკამათებს: «ახლა ჩემი სჯობსო», არამც თუ მის სიმაღლემდე ვერ ავიდა, ოდნავაც ვერ მიუახლოვდა მას. არჩილის «გაბაასება» საუკეთესო

დახასიათებას წარმოადგენს იმ დროინდელი ლიტერატურული გემოვნებისა. და თუ პოეტი ასეთი იყო, სხვა რაღა იქნებოდა!.. და აი, ასეთ ხანაში, რასაკვირველია, გავლენა მეტი იყო, მაგრამ აქაც მხოლოდ გარეგნული იყო იგი და ძირეულად ქართული სულის მიმართულებების ოდნავ შეცვლა – ვერც ამ გავლენამ შესძლო.

5

და საქართველო. საწევ ფაქტორს წარმოადგენს ჩინეთ-მონღოლეთის კულტურა.

მე-XII-ე საუკუნეში შიდა ჩინეთსა და მონღოლეთშიც იწყება ერთგვარი კულტურული აღორძინება, რასაც მოყვა შემდეგ მონღოლთა პოლიტიკური ძლიერება და დაპყრობითი პოლიტიკაც. მონღოლეთის აღნიშნული კულტურის ნამდვილ სურათს ოვიწერს ცნობილი მოგზაური მარკო პოლო. მაგრამ, მის გავლენაზედაც ლაპარაკი ზედმეტია, რათგან, როდესაც მონღოლები შემოესიენ საქართველოს, ეს დრო უკვე სცილდება ვეფხისტყაოსნის ეპოქას.

ნმ გვარად მთელი ცივილიზაციური სამყარო აღმოსავლეთ-დასავლეთისა იმ დროს ისეთ ურთიერთობაში იყო საქართველოსთან, რომ იმდენივე უფლება გვაქვს აღვიაროთ მათი გვლენა ჩვენს კულტურაზედ, რამდენიც ჩვენისა ქათზედ.

თას მით უფრო ვფიქრობთ, რომ, როდესაც თვითეულ მოხაზდვრე ქვეყანას ჩვენზედ მეტი კულტურა გააჩნდა, ჩვენ ისეთ ისტორიულ პირობებში ვიყავით, რომ ჩვენი ცხოვრება მას ვერ მდინდროს და რატომღაც უფრო მოპირდაპირეთ ეს არ გააჩნდათ. და მე-XII ს-ში კი ყველა ეს ქვეყნები საქარველოზედ კულტურულად დაბლა იდგენ. ხოლო დაბალი კულტურის ერი, ვერაოდეს კულტურულ და მორალურ გავლენას ვერ ახდენს მასზედ მაღალი კულტურის მატარებელ ერზედ, თუნდაც ის პოლიტიკურად მასზედ ბატონობდეს. ამ უკანასკნელის საშუალებით კი, გარკვეული მიზნით, ისიც ხანგრძლივი დროის განმავლობაში, შეიძლება გავლენის

კვალის შეტანა, რასაც მთელი საუკუნის განმავლობაში მიახწი-
ეს, გაცილებით უკულტურო რუხებმა კულტურულ საქართვე-
ლოში.

მოვიყვანთ კიდევ პრ. გ. ჩუბინაშვილის აზრს კერძოდ ხელო-
ვნებასა და ლიტერატურაზე. ის სწერს: «ქართული ხელოვნე-
ბის ისტორია გვიჩვენებს, რომ ეს ხელოვნება სრულია-
დაც არ ყოფილა რაღაც ნამყენი, უცხოეთით გან-
გადმონერგილი მცენარე, არამედ პირიქით ბუ-
ნებრივი შინაგანი აუცილებლობით განვითარე-
ბული (ხ. ჩ. ა. მ.) და თავისებური მხატვრული წესის
ფართე სახალხო ხასიათზე აღზრდილი» (*).
იმ უზარმაზარი ხელოვნების ძეგლების შესწავლამ, რომლე-
ბიც აწყვია საქართველოს მუზეუმებში და რომელნიც აღიმარ-
თებთან ქართველთა მიწა-წყალზედ, ჩვენი მეცნიერი ამ დასკვნა-
მდე მიიყვანა.

იგივე ჩუბინაშვილი ადარებს ხელოვნების სხვა და სხვა დარ-
გების განვითარებას ლიტერატურის ისტორიას და დაასკვნის:

«ამ ნაირად საქართველოს ლიტერატურისა და ხელოვნების
განვითარების დაპირდაპირება გვიჩვენებს მოვლენათა პარალე-
ლურ მსვლელობას. ე. ი. ქართული კულტურის ევოლუცია წარ-
მოადგენს მთლიან, ერთიან პროცესს, და მისი მაღალი მხატ-
ვრული მიღწევანი როდი წარმოადგენენ გაუგებარსა და შემთხვე-
ვით მოვლენას» (**).

ასეთი სახე ჩვენმა კულტურამ მიიღო განსაკუთრებით მე-XII
ს-ში და ამგვარ კულტურულ მდგომარეობაზედ ძლიერი გავ-
ლენის მოხდენა, რასაკვირველია, შეუძლებელი იყო.

ხოლო მორალის სფეროში, რომელიც უფრო რთულ მოვლე-
ნას წარმოადგენს, მე-XII ს-ის საქართველო ვერავითარ შემ-
თხვევაში უცხოთა გავლენას ვერ განიცდიდა. ისეთი «ჰანგების»
ხატვას ლიტერატურაში, რაც სხვაგან მისაღებ და ან ნორმალურ
მოვლენად ითვლებოდა, ჩვენი ლიტერატურა თავის გულში ად-

(
) იხ. პრ. გ. ჩუბინაშვილის „ქართ. ხელოვნების ისტორიიდან“ გვ. v.
„ „ „ „ 22.

გილს ვერ დაუთმობდა, მით უმეტეს, რომ ამ გვარი «ჰანგები», როგორც ქვემოთ დავინახავთ, ჩვენი ერის ცხოვრებაში ითვლებო-
დნენ ფრიად გასაკიცხ მოვლენებად, და ამისი მსგავსი რამ
საქართველოში არ ყოფილა გავრცელებული!
ისე როგორც დღეს ევროპის კულტურულ ქვეყნებზედ არ ამ-
ბობენ: ფრანგები გერმანელების გავლენას განიცდიან, ან უკანას-
კნელნი ინგლისებისას, და სხვ. ასევე ანალოგიურად შეიძლება
ითქვას იმ დროინდელ საქართველოსა და მეზობელ აღმოსავლე-
თის კულტურულ ხალხებზედ. რასაკვირველია მათ შორის განსხვა-
ვებაც ყოფილა, და მას საუკუნეთა მანძილზედ რხევაც განუცდია,
სპარსეთის, არაბეთის, საქართველოსა და სხვ. შორის, ხოლო
სწორედ მე-XII საუკუნეში, პოლიტიკურ ძლევამოსილებასთან
ერთად კულტურული ცხოვრებაშიც საქარველოს ეჭირა პირვე-
ლობის დროშა.

ამ გვარად ის გადაჭარბებული შეხედულება, რომელიც აქამ-
დე ბატონობდა და რომელსაც ზოგი ახლაც იზიარებს, – თითქოს
ჩვენ ყოველთვის სხვების გავლენის ქვეშ ვყოფილიყოთ, – სამუ-
დამოდ უკუგდებულ უნდა იქმნეს, რათგან ამ გვარ აზრს არავი-
თარი ისტორიული და მეცნიერული საფუძველი არა აქვს.

ქ

ბ

რეცხოელთა თქმულებანი.

შავთ იმ ხალხთა კულტური-

ფ

საგან, რომელთანაც ქართველ

ფრს საუკუნეებით ერთად უცხოვრია. მაგრამ მიუდგომელ ისტო-

ფრას ჭეშმარიტი მსჯავრი უყვარს და ჩვენც ვამბობთ, რომ ის

წრ ყოფილა, რაცა ჰგონიათ, და პირიქით, ქართველებსაც უდი-

დესი გავლენა ჰქონებიათ სხვებზედ. ამას არა ერთი თანამედროვე

მეცნიერებანი კულტურულ კულტურას არ ვთი-

ფცობრიობამ კულტურული განვითარება დაიწყო ლითონე-

ტის აღმოჩენით. დღეს კი არა, ძველადაც კარგად იცოდნენ, რომ

ჟუ აღმოჩენის ისტორიაში ქართველ ერს უდიდესი ღვაწლი მი-

რძღვის. და კიდევ რამდენი რამ არის ისეთი, რაც არ ვიცით და

ხვალ გამოვა მზის სინათლეზედ. მარტო მოგზაურები არ იყვენ

ს

ამით, რასაკვირველია, ჩვენ

განცვიფრებაში ქართველთა კულტურული და მორალური მიხე-
ვებით, არამედ ძველად ამას დიდი მწერლებიც უგალობდნენ. საქარ-
თველო მათთვის მისტიური ქყეყანა შეიქმნა, რომელიც საკმაო სა-
ზრდოს აწვდიდა მათ შემოქმედებას. მისი ხსენებაც საამაყო საგანს
წარმოადგენდა. ხალხმაც კი თავის შემოქმედებაში ქართველ ერს
და საქართველოს შვენიერების, სიმდიდრის, გმირობის და რაინ-
დობის ადგილი დაუთმო.

ქართველებს აღმოსავლეთსა და დასავლეთში დიდი სახელი
ჰქონდათ გავარდნილი. ბერძენთა გმირის პ რ ო მ ე თ ე ო ს ი ს ანა-
ლოგია ა მ ი რ ა ნ თ ა ნ არ უნდა იყოს შემთხვევითი მოვლენა. ეს
თქმულება ქართველების უდიდესი კულტურის დასაბამს უთითებს.
ამის საბუთია ის, რომ ბერძენთა შემოქმედებამ პ რ ო მ ე თ ე ო ს ი
კავკასიონზედ მიაჯაჭვა, – იქ, სადაც გმინავს საუკუნოდ ამირანი.
ე ვ რ ი პ ი დ ე მ თავის ტრადიციის გმირად ქართველი ქალი
მ ე დ ე მ ა გამოიყვანა.

ხოლო ეს ხ ი ლ ი ს პრომეთეს ქალიშვილების ხორო უგალობს:

შენი ტანჯვა კოლხიდაში იციანო.»

და არა მარტო იციან: «სტირიან ქალწულნი კოლხიდის
ბრძოლაში გამოწრობილნი

სტირიან მთიელნი კავკასიის

შუბთა და ორალთა ჩამსხდარნი . . .

აღმოსავლეთშიც ხომ მთელი ზღაპრები დადის, სადაც უამ-
ბობენ საქართველოს სიდიადეს, ქართველი ქალის სილამაზეს, და
საქართველო სამოთხედ არის გამოყვანილი. ერთ შვენიერ სპარ-
სულ ხალხურ პოემა-თქმულების თურქულ ვარიანტში, როცა
გაქცეული სატრფო ვაჟს უსაყვედურებს:

ბაღში ვარდის – ხილის ფასი არ იცი,

კომშის ნაცვლად, ბროწეული ვერ იცანო.

ვაჟის მიმართვაში ვკითხულობთ:

შენს ღაწვებს არ გავცვლი საქართველოზედ»ო.

და აი, ასეთ საქართველოს კულტურული და მორალური
გავლენა უფრო მეტი იყო მეზობელ ერებზედ, ვიდრე მე-
ზობელთა ცუდ ზნეთა გავლენა ჩვენზედ.

გილგამეში, ფაუსტი. ლებაში მოცემული დიდი საკა-

ფ ცობრიო ჰანგი – იდეალი არ
ხრის ახალი; ის მოდის უძველეს დროითგან და იარსებებს სა-
ნამ კაცობრიობა არსებობს. ის, ჯერ პრიმიტიული სახით, ადა-
ხიანთა მოდგმას მისი კულტურის პირველ რიჟრაჟზედ ებადება.
ტისი ხორც-შესხმა, მხატვრულ სახეებში გადატანა და ხელოვნუ-
ფი ამუსიკება ხდება გარკვეულ კულტურულ საფეხურზედ. და
ყველა ეს ჰანგები წამოიჭრენ კაცობრიობის პირველი ცივილი-
ზაციის ხანაშივე.

ხ უ ს თ ა ვ ე ლ ის იდეალი: მიება ჭეშმარიტების, სიმართლის,
ხ ინ ა თ ლ ის – არ ახალია. შოთას ტრადედია, ეს იგივე ფ ა უ ს-
ტ ის ტრადედია(*), იმ განსხვავებით, რომ შოთამ სხვა ეპოქაში
და სხვა სიტყვით, მოქმედებით და ფსიქოლოგიით მიახწია იმას
სანამ: «ბოროტსა ჰსძლია კეთილმან, – არსება მისი გრძელია!».
ფაუსტიც იმისივე ტრადედიის გახსნის გავლა შეიქმნა საჭირო
სანამ მიახწევდა ამ ქვეყნიური არსებობის მიზანს, სანამ ნახავ-
და აფორიაქებული სულის საყუდარს.

გაიხსენეთ სუმერ-ბაბილონელთა ეპოსი. რამდენი მსგავსება
აქვსთ იმ ჰანგებს, რაც იქ არის – აგერ გუშინდელ რუსთველის
და დღევანდელ ფაუსტის იდეალებთან!

ამ მხრით თუ თქვენ შეადარებთ მათ, ნახავთ განსაცვიფრებელ
იგივეობას. აიღეთ ფ ა უ ს ტ ი და გ ი ლ გ ა მ ე შ ი. მიება უკვდა-
ვ ე ბ ის, რომელიც წარმოადგენს ამ გმირთა ტკივილების მიზეზს,
განა ერთი და იგივე ძირის არ არის? ის საბოლოო იდეალი, რო-
მელიც ფაუსტმა შრომაში დაისახა, გილგამეშმა ბრძოლაში არ
იცნო? ეს დასკვნა გამოგვყავს გილგამეშის ერთი სცენითგან, რო-
დესაც ის ჩადის ქვესკნელში, გამოიწვევს მეგობრის ე ნ კ ი დ უ ს
სულს და ეუბნება: «მითხარ წესი და განგება ქვესკნელისა, რო-
მელი იხილე, მითხარი!»ო. ენკიდუ ჩამოუთვლის ყოველგვარ პი-

ფაუსტის გვერდით ვასახელებთ შოთას, მისი რომელიმე გმირის მაგი-
ერ მიტომ, რომ მხოლოდ ერთი გმირით არ გამოისახება ის, რაც შოთას სურ-
და, ისე როგორც ეს მოსდის ფაუსტში.

რობებში დახოცილთა მდგომარეობას და იქ, საიქიოს, კარგად ყოფაში ახასიათებს მხოლოდ ბრძოლაში დახოცილთ. გილგამეშ ეკითხება: «ვინც ბრძოლაში მომკვდარა, გინახავს ასეთი?» ენკიდუ: «მინახავს. – მამას და დედას უსვენიათ თავი მისი, ცოლი თავზედ დასცქერის»ო...

ერთი და იგივე იდეალი მეცხრამეტე საუკუნეში სხვა ტანსაცმელით იმოსება და ხუთი ათასი წლის წინა ეპოქაში კიდევ სხვით. ერთი და იგივე საკაცობრიო ტკივილი ერთ ეპოქაში იკურნება ერთი წამლით, მეორეში მეორით. ყველას თავისი ეპოქის დადი აზის. იგივე მოტივი განმეორებული ვეფხის-ტყაოსანში ხორცს შეისხამს სულ სხვა ფორმით. უფრო საინტერესო ის არის, რომ ხშირად ერთი და იგივე ტკივილების გამო ატირება თუ ამღერება მხოლოდ ერთი და იგივე ფორმითა და სტილით არის შესაძლებელი. მაგ. ფაუსტისაც და გილგამეშისაც დასაწისი ერთნაირია (*): იქ ფაუსტი სწავლობს ყველაფერს, ფოლოსოფიის დოქტორი ხდება და მაინც უვიცია და ტრადედიას განიცდის; აქაც გილგამეშ რომელმან:

განიცადა ყოველი, ისწავლა ყოველი

ერთბამად გამსჭვრიტა ყოველი საიდუმლო».

მაინც დარჩა სულით ცალიერი, ვერ კმაყოფილდება და უკვდავების ძიების სურვილი ცეცხლივით ეკიდება. საინტერესოა ასეთი ფსიქოლოგიური ყოფის სიტყვიერი გამოხატვა. ფაუსტი იტყოდა: „რაც მინდა ის არა მაქვს და რაც მაქვს ის არაოდეს მომინდების“ო და ამ საერთო საკაცობრიო ჭმუნვისა და გოდების მიზეზს შოთა უფრო მარტივად გამოსთქვამს:

„მით რაცა მინდა არა მაქვს, რაცა მაქვს არ მომინდების“ო.

გარდა იმ მრავალ საინტერესო შედარებათა, რომელიც მოყვანილი აქვს პატივცემულ მიხ. წერეთელს მისი გილგამეშეანის თარგმანის შენიშვნებში, ჩვენის მხრით კიდევ ერთს დავუმატებთ.

თუმცა ცოტა მკრთალია, მაგრამ ამას შეიძლება შევადაროთ ვეფხის-ტყაოსანის დასაწყისიც, როსტევანის უკმაყოფილება, მიუხედავად იმის რაც ის არის (და ჩვეს ვიცით რაც არის!).

ხშირად ამ ხანგრძლივ დროთა მანძილით დაცილებულ ქმნი-
ლებების მიზანთა იგივეობის გარდა, მიხწევის მეთოდებიც და
საშუალებებიც ერთნაირია.

ავთანდილმა რომ საბოლოოდ მიახწიოს თავის მიზანს, ტარი-
ელის შველას, აქ, ამ დიდი საიდუმლოების კვანძი, რაც აქამდე
დაფარულია და რისთვისაც გმირნი ველად რბიან გახელებულნი,
იხსნება ფატმანის სახლში, და ამას ავთანდილი ახწევს ფატმანთან
კავშირით. გილგამეშიანშიც, როცა ენკიდუსგან დაშინებული
მონადირე მიმართავს რჩევისათვის გილგამეშს, ის ურჩევს მიმარ-
თოს მეძავ ქალს და მართლაც ეს უკანასკნელი შეასრულებს
ყველაფერს.

თუ ცოტა კიდევ განყენებული თვალთ შევხედავთ ამ მოვ-
ლენას, არ შეიძლება პირველში ფ ა ტ მ ა ნ ი და მეორეში მ ე ძ ა ვ ი
ქ ა ლ ი ზღაპრებში მიღებულ კ უ დ ი ა ნ ბ ე ბ რ ე ბ ს არ შევადაროთ!..
აქეთგან ნათელია, რომ ისეთ ქმნილებებში, რომელნიც წარ-
მოადგენენ დიდი ცივილიზაციის და კულტურის ნაყოფს, რომელ-
ნიც შეიცავენ საკაცობრიო უკვდავ იდეალებს, ყოველ წვრილმა-
ნებში ნახავთ საერთო ნიშნებს.

სასაცილო იქმნებოდა გვეთქვა რომ ფაუსტის ავტორმა გავ-
ლენა განიცადა ვეფხისტყაოსანის და (ასევე ალბათ!) რუსთა-
ველმა – გილგამეშიანისა!

მაგრამ თუ მივიღებთ მხედველობაში იმას, რომ გილგამეშის
ეპოსს კავშირი აქვს კაცობრიობის იმ პირველ ცივილიზაციასთან,
რომლის შემქმნელად ქართველთა მონათესავე ხალხს აღიარებენ,
ჩვენთვის გასაკვირველი არ იქმნება, რომ იმ სლავებს, რომელნიც
მაშინ შთანთქა ქართველთა გენიამ, აგერ, რამოდენიმე ათასი წლის
შემდეგ ვეფხის-ტყაოსნის სახით მოვლინებულ ვარსკვლავში გა-
მოეშუქებოთ!..

მ

ე

რუსთაველის საქართველო?

მე-XII საუკუნეში საქართველოს უმეტესი პოლიტიკური ძლიე-
რება მთელი წინა აზიის ერთა შორის ცნობილია. ამ დროს მან

ა

ქ

ა

რ

თ

ვ

ე

ლ

ზ

კულტურულადაც უმაღლეს წერტილს მიახწია. გაიფურჩქნა ხელოვნება და მწერლობა, მეცნიერება და ფილოსოფია. განვითარდა ვაჭრობა, შინა-მრეწველობა, ალებ-მიცემობა გარედ და შიგნით. შეიქმნა ხელოსანთა გარკვეული საზოგადოებრივი ფენა, – ქალაქის კორპორაციები. ხოლო მიწის მეურნეობასაც საგრძნობი განვითარება ეტყობა. სოციალურ-პოლიტიკური ცხოვრებაც იცვლება. ფეოდალიზმის განვითარება თავის მწვერვალს ახწევს. ფეოდალური არისტოკრატია და ახლად ამოტივტივებული საზოგადოებრივი ჯგუფები, «სიმდიდრით აღზევებულნი» შეეჯახებიან ურთიერთს. პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივ აზროვნების ისტორიაშიც იშლება ახალი ფურცელი. ქართველთა გენიამ სრული გამოაშკარავება შესძლო თავის პოტენციის, – ყველა დარგებში. ერთი სიტყვით, ამ დროს საქართველომ ნივთიერი და გონებრივი კულტურის სრულიად დამთავრებული შენობა მოგვცა. ამ დროის ჩვენი კულტურის ეროვნული ხასიათი გასაოცარი არ არის, რათგან ჩვენში მას საფუძველი უფრო ადრე ჩაეყარა. ძველ საუკუნეებს რომ თავი დავანებოთ, პირველი პერიოდი ჩვენი ეროვნული კულტურისა და ხელოვნების ძლიერი განვითარების ვახტანგ გორგასლანის ხანა იყო.

მე-VI – VII ს-ში აგებული ეკლესია-მონასტრების ნაშთები მჭერმეტყველურად ამტკიცებენ ჩვენი ეროვნული კულტურის იმ დროინდელ სილადეს, გაშლილობას. ხოლო ლიტერატურული ძეგლები – ეს ხომ შედეგია!...

ი

ტურო ხალხის ან დაბალი დონის კულტურული ეპოქის ნიშანი. ეს ერთა მრავალთა შორის ბრწყინვალე მაგალითია ქართული მეტყველებისა და მხატვრული განსახიერების უდიდესი წარმატებისა და მიხწევისა. და ცხადია, თვით ეს ფაქტი ამ პერიოდში იმასაც ამტკიცებს, რომ მტერთა შემოსევები ხშირად არამც თუ რაიმე გავლენას აჩვენებდნენ ჩვენი ეროვნული კულტურის ევოლუციაზედ, არა-მედ დაბრკოლებაც არ ძალუძდათ მისი, და ის თავისას მაინც განაგრძობდა.

გარდა ამისა, მაშინ დაპყრობითი პოლიტიკის ინტერესიც, ხუმცა ეკონომიური, მაგრამ პრიმიტიული იყო და დამპყრობთ

ი

ს

თხზულების ენა და სტილი არ არის უკულ-

არც ჰქონდათ დიდი ინტერესი ეროვნული კულტურის განვითარებისათვის ხელი შეეშალათ. ამისი საუკეთესო მაგალითი არაბებსა და ქართველთა შორის დადებული ხელშეკრულებაა (*). არაბთა შემოსევის პირველი საუკუნე, მართალია, დიდად აკნინებს ჩვენ ეროვნულ ცხოვრებას, მაგრამ სასტიკი ფიზიკური წნევით გამოძახილი, ეროვნული თვითშემეცნების იოვანე საბანისძისეზური ყივილი არ დარჩენილა ხმად მღალაღებლისა უდაბნოსა შინა, და უკვე მე-IX ს-ითგან ჩვენი კულტურა კვლავ ახალი სახით იწყებს ევოლუციას.

ერთი მხრით ზარზმა, გელათი, ხახული, ვარძია, ოშკი და სხვები, მეორე მხრით გრ. ხანძთელი, გ. მერჩული, ბასილ ზარზმელი, გ. მთაწმიდელი, გ. ხუცეს მონაზონი, ეფრემ მცირე, იოვანე პეტრიწი და ბილოს მ. მოდრეკილი, მტბევარი, შავთელი, ჩახრუხაძე, თმოგველი და დიდი რუსთველი – ეს იყო ამ ეპოქის დაგვირგვინება და სრულქმნილი ფორმის მიცემა, რასაც მტერი აფერხებდა ხოლმე, მაგრამ როგორც აუცილებლობა, ერის შემოქმედებითმა გენიამ თავისი მაინც გაიტანა და აზრს ხორცი შეასხა.

3

დანტე და შექსპირი.

ვეფხის-ტყაოსნის ავტორი

მ

და საქრთველს მზეს უკა-

ნასკნელი ჰიმნი მან უგალობა. ვეფხის-ტყაოსანი განსაკუთრებული მოვლენაა; ამ ეპოქის გარეშე ის ვერ დაიწერებოდა.

ფულტურისა და ცივილიზაციის ისტორიულ ეპოქებს უმეტესად ახასიათებს ხელოვნების მაღალი განვითარება. ხელოვნება, როგორც უმაღლესი ფორმა იდეოლოგიისა, არის რთული გამოთქმაველი ერის და ეპოქის განცდების: სიხარულის და მწუხარების, სევდის და აღმაფრენის. ლიტერატურული შემოქმედება ყოველთვის ატარებს თავის წიაღში სულს მისი შემომქმედი ერის მთელი ისტორიის, მისი კულტურის, მისი ცივილიზაციის.

დიდი ხელოვნური შემოქმედება არაოდეს არ იბადება ერის

ე

ლ

იხ. ივ. ჯავახიშვილის „ქართველი ერის ისტორია“, წიგნი II, გვ. 343.

ამ გვარ ეპოქაში დაიბადა

დაცემის ხანაში. პოლიტიკური, ეკონომიური, კულტურული და მორალური კრიზისის დროს ძლიერი ხელოვნების ძეგლები არ ჩნდებიან. ან და თუ ამის მსგავსი რამ შეიქმნა, მისი ღირებულება იქმნება ხანმოკლე, და ერთ დღეს მხოლოდ ისტორიული ღირებულებად შეერჩება. მსოფლიო კულტურის და ხელოვნების ისტორია ამტკიცებს ამას.

3

მედების გენია მხოლოდ რამოდენიმე ერმა გამოსახა, რამოდენიმე ნაწარმოების სახით. თითოეულ ჩამოითვლება ისეთი გენიები, რომელთა შემოქმედების იდეა და შვენიერებანი დღესაც ისე ანარევენ, როგორც მისი დაბადების დღეს; განივლის კიდევ მრავალი დრო და მათი ღირებულება კვლავ უკვდავად დარჩება. სამი ათასი წლის განმავლობაში ასეთი გენია კაცობრიობამ მხოლოდ ოთხის სახით მოგვცა: 1.) ჰომიროსი, რომელმან ამქვეყნიური სიამოვნებისადმი მარად ლტოლვილი სული, ანტიური კულტურის აზრი, ოლიმპოს მწვერვალებამდე აზიდა. მის სრულქმნას მოქმედების სილალე და სიტყვანი გულისა გასაგმირეთა, ჭიანდაზად დაუფინა და შექმნა უკვდავი ეპოპეა 2.) რუსთველი, რომელმან მთელი საცხოვრებლის დროს უკვდავი ქართველი ერისა და მცირე აზიის ძველ კულტურულ ერთა გენიას ხორცი შეასხა, ჩაჰბერა უკვდავი სული და დაგვიტოვა უჭკნობი თაიგული. ასეთი იყო 3.) დანტე ხმელთაშუა ზღვის ნაპირების აღორძინების წიაღში და 4.) შექსპირი ბრიტანეთისა და ატლანტის ოკეანის ნაპირებისათვის.

ეს ოთხი დიდი მნათობი მოგვცა ყოველი ერის ანალოგიურმა ეპოქებმა: ჰომიროსი ბერძენთა კულტურის გაშლამ რუსთველი საქართველოს ოქროს ხანამ, დანტე იტალიისა და შექსპირი ინგლისის აღორძინებამ.

აი ვინ არის რუსთველი და რომელი მწვერვალითგან უნდა გადავხედოთ მას. ამ გვარი მწერლის შემოქმედების პრიზმაში, სადაც ერის მთელი ისტორიის გარდატეხა ხდება და აღი-სახება მისი ყოფა, ძირეული გარეშე გავლენის ძიება – სტილისტიური იქმნება იგი, მორალური თუ სხვა რამ, – ყოვლად შეუძლებელია.

ქ

და მამათ-მავლობის საკითხი საქართველოში.

თვით საქართველოს ნიადაგიც ერთგვარ მასალას ამ-

ს

ლევდა მორალურ სფერო-

ში?! იქნებ საქართველოშიაც იყო სქესთა აღრევა გავრცელებული, რაიცა შესაძლებელია, პოეტს თავის შმოქმედებაში შეჰპარგოდა?! მაგრამ ამ გვარი ახსნის დროსაც სიფრთხილე გვმართებს, ნათგან ასეთი რამ სენი, თუნდაც გავრცელებული საზოგადოებაში, უუ ის ოფიციალურად მაინც დაგმოიბილია იმავე საზოგადოების მიერ, შეიძლება პოეტმა მისი შემოქმედების «ჰანგად» არ აქციოს. მაგრამ დავანებოთ თავი ამას და განვიხილოთ იმ დროინდელი საქართველოს ვითარება მორალის ამ სფეროში.

ქრისტიანობის გავრცელების შემდეგ ნელ-ნელა ქართველ ერში ფეხს იკიდებს ქრისტიანული მორალი.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში ქრისტეს სჯულის შემოსვლას დახვდა ადგილობრივი ეროვნული კულტურა, მორალი, ადათ-ჩვეულებები, და ეს ისეთი ძლიერი იყო, რომ მისი მრავალი ნაშთი დღესაც არის, ქრისტიანობამ მაინც ღრმა კვალი დატოვა ჩვენს ცხოვრებას და განსაკუთრებით მე-IX – X ს-ებში ქრისტიანიზმის მორალი ჩვენში უმაღლეს განვითარებას ახწევს. მთელი საზოგადოებრივი ცხოვრება ნებით თუ უნებლიეთ მას ემორჩილება. მეფითგან დაწყებული უბრალო მოხელემდე ეკლესიისა და მის მიერ შემუშავებული კანონებისა და ზნეობრივი ნორმების წინაშე ყველა ქედს იხრიდა.

განსაკუთრებით მოქალაქობრივი ცხოვრების სფეროში ეკლესია ძლიერი დირიჟორის ჯოხით შევიდა:

პირველად ქრისტიანობამ საზოგადოდ, საბოლოოდ განდევნა მრავალ ცოლიანობა (რუსთველმა «მრვალ მიჯნურობაც» დაჰგმო!).

ქალ-ვაჟის ყოველ გვარი სქესობრივი კავშირი ქორწინებამდე დანაშაულად აღიარა, რასაც ძველად სიძვას ემახდენ. ცოლისა და ქმრის შორის ღალატიც უდიდეს ცოდვად ითვლებოდა. და ყველა ამ დანაშაულთ საეკლესიო სამართალი განსაზღვრულ სასჯელს უწესებდა.

საილუსტრაციოდ შეიძლება დავასახელოთ საისტორიო ძეგლებში შენახული ზოგიერთი ცნობები.

ბ

ცნობა. ერთ ახალგაზრდა ქალს შეუყვარდება ერთი ყმაწვილი ფაცი და «ღამე ყოველ» ნახულობდენ ურთი-ერთს. ბოლოს ქაღი მოიტაცა ვაჟმა. მას დაედევნა ქალის ერთად ერთი ძმა, რომელიც ამბობდა: «ვარ მე ჭაბუკი სახელოვან და სხ,... დაღაღა თუ ვეწიო და მოვკლა, საბრზე არს სულისა ჩემისა, და უკეთუ ცუდად უკუნ-ვიქცე, სირცხვილ არს ჩემდა»ო.

ხმ გვარ შემთხვევისათვის იმ დროინდელი ოფიციალური სამართალი რა ზომებს იღებდა. ამის შესახებ არავითარი ცნობები წრ შენახულა; ხალხის ადათის მიხედვით კი პატრონს უთუოდ მისხლი უნდა აეღო. ჩვენ ვიცით, რომ სისხლის აღება საზოგადოდ ნიშნავს სამაგიეროს, და დაუკანონებული სიყვარული ჭადამდე მიუღებელი უნდა ყოფილიყო ხალხისათვის, რომ ქალის ღმამ სისხლის აღება განიზრახა(*)!

ცოლ-ქმრობის ღალატსაც ცუდი შედეგი მოსდევდა. განსაკუთრებით ქალს ხალხის ჩვეულების მიხედვით, ამ სფეროში, გაცილებით უფრო მძიმე შედეგები დროის ხსენებით აშოთ კურაპალატის და ადარნასეს ამბები. თუმცა იყო შემთხვევები, რომ საყვარლებიც ყოლიათ, ხანდისხან მეფეებსაც კი, მაგრამ ეკლესიაც და ხალხური ადათ-ჩვეულებაც ძალიან სდევნიდა ამ გვარ საქციელს.

ასეთი იყო ზნეობრივი სული საქართველოში ჯერ ბუნებრივ სქესობრივ ურთიერთობის სფეროში. ხოლო არა ბუნებრივი გზით სქესობრივი კავშირის ტრადიცია საქართველოში არ არსებობდა. თუმცა უძველესი დროითგან ეს სენი გავრცელებული იყო ზოგიერთ ქვეყნებში და აღნიშნულ ხანაში საჩინოდ მოდებული ბიზანტიაში და სპარსეთში, მაგრამ, როგორც მასიური მოვლენა ის არაოდეს არსად ყოფილა ისტორიამ რომ იცოდეს.

ძველი თარგმანების მიხედვით ვტყობულობთ, რომ გარდა მა-

ასეთი ჩვეულება აქამდე დარჩენილია ხევსურ-თუშებში. ის ვინც ახალგაზრდა ქალს გააუპატიურებს და არ შეირობს, სიკვდილით ისჯება თუ ქალი დაორსულდა. მ. კავალევსკის „კანონი და ჩვეულება კავკასიაში“ ტ. II გვ. 119.

მაკაცთა შორის, მამაკაც-დედაკაცთა შორისაც არსებობდა ეს სენი, რაის აღსანიშნავად იქ განსაზღვრული ტერმინოლოგიაც შემუშავებულია. ხოლო, ქართულ წყაროებში, გარდა «მამათ-მავლობის», რომელსაც აგრეთვე «სოდომური ცოდვა» ეწოდებოდა, სხვა ტერმინი არ არსებობს, რაც იმის მაჩვენებელია, რომ საქართველოში ამისი მსგავსი რამ რომ ყოფილიყო, შეუძლებელია ამისი კვალი ძეგლებში არ დარჩენილიყო. არა მარტო საერო მწერალნი, არამედ ისეთი დიდი მეუდაბნოელნი და ღვთისმეტყველნი, როგორნიც იყვენ გ. მთაწმიდელი და გ. ხუცეს მონაზონი, ისინიც კი არ მაღავენ ასეთ მოვლენებს. მაგალითად მათ ნაწერებში ხშირად გვხვდება დარიგებათა შორის «ჩუკუნის» აკრძალვა ბერებისათვის და ამისთვის სათანადო სასჯელსაც აწესებდენ. და რაღა სხვა მოვლენას აუხვევდენ გვერდს, რომელიც უფრო ფართე საზოგადოებრივი მნიშვნელობის იყო?! თვით გ. მთაწმიდელი საქართველოში მოსვლისა და ჩვენი მაშინდელი ცხოვრების ყველა უარყოფითი მხარის მხილების შემდეგ არსად ამ მოვლენაზედ არაფერს ამბობს.

ამ გვარად არ არსებობს არავითარი წყარო მაჩვენებელი იმისი, რომ საქართველოში მამათ-მავლობას საჩინო ხასიათი ჰქონოდა.

ამას ადასტურებს ის გარემოებაც, რომ ბიზანტიაში, სადაც მაშინ ძალიან გავრცელებული იყო ეს სენი, ამ მოქმედების წინააღმდეგ იმდროინდელმა ბიზანტიურმა სამართალმა სიკვდილით დასჯა დააწესა. ხოლო საქართველოში ჩვენი სამართლის წყაროები ამ საკითხზედ სდუმან.

ვიმეორებთ, რომ ამის მსგავსი რამ არსებულიყო, შეუძლებელია რაიმე სასჯელიც არ ყოფილიყო დაწესებული ჩვენშიაც და ეს ცნობა სადმე შეინახებოდა.

მაგრამ, ვინაიდან სხვა მეზობელ ერებში ეს სენი მოდებული იყო, ალბათ ქართველობაც საშიშროებას მოელოდა და განსაკუთრებით სამღვდელოება, მეფეთა მფარველობით, წინასწარ სასტიკად ილაშქრებდა მის წინააღმდეგ. მაგალითად 1103 წ. რუს-ურბნისის საეკლესიო კრებაზეც ყოფილა ლაპარაკი ამ საკითხზედ. ამ კრებაზედ, როგორც ვიცით, მონაწილეობას იღებდა «ერი

მრავალი» დავით აღმაშენებელის ხელმძღვანელობით და აქეთგან გასაგებია, რომ მთელი საზოგადოებისათვის საინტერესო ყოფილა ეს საკითხი. და რათგან მეზობელ ერებში მოდებული იყო ის, კრების დადგენილება ქართველებს აფრთხილებს: «ამისთვის ვამ- „ცნებთ ყოველსა: დიდსა და მცირესა, მდიდარსა და გლახკსა, „მეფესა და მთავარსა, აზნაურსა და მდაბიოსა, მღვდელთა და „უმღვდელთა, მოწესეთა და ერისკაცთა, ბერთა, ჭაბუკთა და „შუა კაცთა, ყოველსა პატივსა და ყოველსა წესსა და ყოველსა ჰა- „საკსა განყენებად ამას ვნების» განო(*). და საინტერესოა, რომ კრება ამისთვის სასჯელს საიქიოს უთითებს და, მიუხედავად იმის, რომ ეს კრება მეფის თაოსნობით მოქმედებდა, სა ა ა ქ ა ო სა ს- ჯ ე ლ ს ი გ ი არ ას ა ხ ე ლ ე ბ ს. ესეც კიდევ ამტკიცებს, რომ საქართველოში ეს სენი არ ყოფილა გავრცელებული, რომ მას- ზედ სააქაო სასჯელი ყოფილიყო დაწესებული.

სხვა გვარი პასუხის გაცემა ამ საკითხზედ შეუძლებელია. თუ არა, ბიზანტიის კანონმდებლობის მიერ სიკვდილით დასჯის დაწესების შემდეგ უნდა ვაღვიაროთ, რომ თუ ეს სენი საქართვე- ლოშიც არსებობდა, მას ერი სიამოვნებით იღებდა და სასჯელის მაგიერ, ალბად, საჩუქრებითაც აჯილდოებდნენ. ხოლო ეს აზრი რუის-ურბნისის კრების დადგენილების შემდეგ მიუღებელია.

ძ

ჭანი ვეფხის-ტყაოსანზედ. გოთ, ძველად როგორ უყუ-

რებდნენ ვეფხის-ტყაოსანს.

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ძველად შოთას უკვდავი პო- ფი კლერიკალური ზოგიერთი წრეების მიერ დევნას განიცდიდა. თუმცა მე-XVIII ს-მდე ამისი საბუთი არ გვაქვს!) მაგრამ არც შერთი საბუთი ამ დევნის მიზეზების შესახებ წყაროებში არ შე- ნახულა(**). ხოლო მე-XVIII- ტე საუკუნეში, ვიცით, რომ ტი- ხ

ქ

დ. ივ. ჯავახიშვილის „ქართ. სამართლის ისტ.“ წ: II, გვ. 298.

არის გადმოცემა, თითქოს თამარის დროს, შოთას სიცოცხლეშივე დევნა კათალიკოსს მისთვის დევნა დაეწყო.

ქ

საინტერესოა ისიც, გავი-

მოთე ქართლის ეპისკოპოსი ვეფხის-ტყაოსანს იჩნევდა გარყვნი-
ლების მასწავლებლად. და ამას ხედავდა ნაწარმოების ს ა ე რ ო
ხასიათში. ის ამბობს, რომ «რუსთველმა ქართველ დედაკაცებს
ასწავლა სიწმიდისა წილ სიბოროტე და სიბილწე»ო. ხოლო ან-
ტონ კათალიკოსი თავის წყობილ სიტყვაობაში სწერდა:

შოთა ბრძენ იყო, სიბრძნის მოყვარე ფრიად,

ფილოსოფოსი, მეტყველი სპარსთა ენის,

თუ რომ სწადოდა, ღვთის მეტყველიცა მაღალი,

მაგრამ ამაოდ დაშვრა, საწუხ არს ესე»ო.

შოთას აგრეთვე უწუნებდენ, რომ ის, მსგავსად სხვათა, წმიდა
სამებას არ ახსენებს და სხვა ქრისტიანულ სარწმუნოებრივ ნიშ-
ნებს ღიად არ ხატავსო.

ხოლო 1712 წ. ვახტანგ მეფემ პირველად დაბეჭდა ვეფხის-
ტყაოსანი, (რომელსაც დღეს ვუწოდებთ ვახტანგისეულს). მან
დაურთო თავისი კომენტარიები და ამას შემდეგ სიტყვებით იწ-
ყებს; «მე ვწერ ძმისწული მეფის გიორგის და მე ლევანისა გამ-
გებელი ქართლისა ვახტანგ წიგნსა ამას ამისთვის; უ ც დ ი ნ ა-
რო ბ ი თ ა და ს ო ფ ლ ი ს ნ ი ვ თ თ ა შ ე მ ს ჭ ვ ა ლ ვ ი თ ს ა მ ე-
ძ

ყოვლად ნამუშავევისა სამუშაოსა, მ ს გ ა ვ ს ა დ თ ვ ა ლ თ ა,
რომელთა ვერა ს ც ნ ო ბ ე ნ მ ც ნ ო ბ ე ლ ნ ი და ჭ ი ქ ა ს ა
ჭ ჳ ა დ პ ა ტ ი ო ს ნ ა დ ს ა ხ ე ლ ს ს დ ე ბ ე ნ...» და სხ. (*).

როგორც ვხედავთ, იმავე მე-XVIII-ე საუკუნეში ვეფხის-ტყა-
ოსანს ისეთი დიდი დამცველიც ყოლია, როგორიც იყო ვახტანგ
მეფე. ის პირდაპირ ამხელს, რომ გაუგებრობით და უცოდინა-
რობით ვეფხის-ტყაოსანს ათასი რამ დასწამეს და ამისთვის იძუ-
ლებული გავხდი განმარტებანი(«თარგმანი») გამეკეთებინაო (**).
ჟუნდა ითქვას, რომ ეს «თარგმანი» დღესაც ინტერეს მოკლე-
შული არ არის. ამ მხრით ვახტანგი ისე შორსაც მიდის, რომ იქ,
ნ

•

დ. ვახტანგის გამოცემა გვ. ს პ ბ. (ვისარგებლეთ სტამბოლის ქართ-
ულ კათოლიკეთა სავანის ბიბლიოთეკაში დაცული ეგზემპლარით).
ჩმავე საუკუნეში განათლებულმა პატრიარქმა ანტონ I ვახტანგის
აღნიშნულ გამოცემის აუარებელი ეგზემპლარი დააწვევინა თურმე.
მას რიტორიკის და ირრეს მეცნიერისა

სადაც ტიმოთე ეპისკოპოსი გარყვნილებას ხედავდა, ვახტანგი ყველაფერს ქრისტიანული თვალსაზრისით ხსნის. ვეფხის-ტყაოსნის კვლევა-ძიება კაი ხანია სწარმოებს. დიდ ხანს ის გაცილებით სუსტ მკვლევართა ხელში იყო. მასზედ ბევრი უმეცრება ითქვა, მაგრამ ისეთი აზრი, რაც ბ. ზ. ავალიშვილმა ზემოხსენებულ სენის შესახებ გამოსთქვა, ჯერ არავის უთქვამს. კერძოდ მისგან კი ასეთ რამეს ჩვენ აროდეს მოველოდით (*). ზემოდ ჩვენ განვიხილეთ კულტურულ-მორალური ურთიერთობის საკითხი საქართველოს მეზობელ ერებთან და იმ დასკვნამდე მივედით, რომ ამ მხრით საქართველოს ძირეული გავლენა უცხო ერებისა არაოდეს, და განსაკრთრებით მე-XII საუკუნეში, არ განუცდია. შემდეგ განვიხილეთ საქართველოს შინაგანი ვითარება და იმისი მსგავსი რამ, რასაც შეიძლება საბაზი მოეცა ჩვენთვის, გვეფიქრა, რომ ვეფხის-ტყაოსანში კვალი ამ სენისა უნდა შენახულიყო, – არ არსებობდა.

ძ

ხალხური ვეფხის-ტყაოსანი. კითხი, რომელსაც პატივცე-

მული მკვლევარი უშუალოდ

დახელებს: რომ თითქოს, შესაძლებელია, ეს მოტივი იყო იმ ძველ ამბავში, რომლითაც შოთამ ისარგებლა, და ალბათ მისი კვალი მის შემოქმედებასაც დააჩნდაო.

მერ ჩვენ არ ვიცით არც ის, ისარგებლა თუ არა შოთამ მართლა რაიმე ცოცხალი სპარსული თქმულებით (**). მერე, თუ ის აზრიც მართალია, რომ აქამდე შენახული ხალხური ვეფხის-ტყაოსანი ნაშთია იმ ძველი ამბისა, რომელზეც რუსთველმა უკვდავი ქმნილება ააგო, ბ. ზ. ავალიშვილის შეხედულება მოიხსნება.

ხალხურ ვეფხის-ტყაოსანში არამც თუ ამისი მსგავსი არაფერია,

ა

იხ. ზ. ავალიშვილის „ვეფხის-ტყაოსნის საკითხები“, თავი მეოთხე.

ზემოდასაყრდენი დებულება დაუმტკიცებელია.

ამიტომ მასზედ რაიმე მეცნიერული შენობის აგება ეწინააღმდეგება ჭეშმარიტ კვლევა-ძიებას.

პირიქით, ზნეობის საკითხი აქ სულ სხვა გვარად არის წარმოდგენილი. მაგალითად, როდესაც ავთანდილს თინათინი ურჩევს, რომ მის ბიძაშვილს ტარიელს უშველოს, ავთანდილი უსაყვედურებს:

ბოზო, რას ამბობ, დიაცო
არჯალო, აუგიანო!
უწყლო, უღარო წისქვილი
მთაში ვის აუგიანო?!
მოყვარეების გულისთვის (ე. ი. საყვარლების)
ქმარი ვის დაუგდიანო?!

ამაზედ შეწუხებული თინათინი აი რას უპასუხებს ავთანდილს:

ღმერთი რისხამდეს თინასა,
ხატი ყოველთა წმიდისა,
ქმარი უნდოდეს შენს მეტი
– ათას სხვა ჰყავდეს გულისა!
მომებნა მაინც კარგია
მოყმისა დაკარგულისა . . . ო (*)

ამ ადგილის შედარება ვეფხის-ტყაოსნის სათანადო ადგილთან ღირს-შესამჩნევია. ხალხური ვეფხისტყაოსანი ჩვენთვის კიდევ იმ მხრივ არის საინტერესო, რომ აქ, ხალხის შემოქმედებამ მთავარი გმირები (იქ მეგობრები) ნათესავებად წარმოიდგინა. ტარიელი ავთანდილის ბიძაშვილად არის გამოყვანილი, ფრიდონი კი ავთანდილის ბიძად (ალბათ მეორე ბიძად). ვიმეორებთ: თუ მართალია ის აზრი, რომ ხალხური ვ.-ტყაოსანი საფუძვლად დაედვა შოთას პოემას, მაშინ სრულიად აღარ სჩანს ის კვალი, რაც შეიძლებოდა მიგვეჩერა ვეფხის-ტყაოსნისათვის, როგორც ნაშთი პირველ წყაროისა. ხოლო თუ ის აზრია მართალი, რომ ხალხური ვეფხის-ტყაოსანი შოთას ვეფხის-ტყაოსანიდან არის წარმომდგარი, კიდევ მართლდება ჩვენი დებულება, რომ ხალხმა ის მეგობრული ურთიერთობა, რომელიც ამ გმირთა შორის დაინახა, მხოლოდ ნათესაური დაკავშირების ნიადაგზედ წარმოიდგინა და სხ. (**).

ხევსურული ვარიანტი მერკვილადის გამოცემა გვ. 14. – (**) სვანურ-ქანური ვარიანტით ტარიელი და ავთანდილი ძმები არიან; ხოლო ქართლ-კახურით დეიდაშვილები. (ზნეობრივად სვანური ძალიან საინტერესოა).

უ

და თარგმანების საკითხი.

ხ

დევ ერთი შესაძლებლო-

ბა. ვთქვათ, მართლა იყო

რადაც თქმულება, რომლითაც შოთამ ისარგებლა. და ისიც ვთქვათ, რომ ეს თქმულება სავსე იყო იმ გვარი სოდომური ცოდვის მაგალითებით. დგება საკითხი: შოთა, რომელმაც ამით ისარგებლა, ჭეშუოდ შეინახავდა მის რაიმე კვალს თავის ნაწარმოებში თუ არა? ან შესაძლებელია ეს საზოგადოდ, თუნდაც პირდაპირი თარგმანის შემთხვევებში? ჩვენი აზრით შეუძლებელია, და აი რატომ. როგორც ყოველ სფეროში, ლიტერატურაშიც უცხო მასა-ლით სარგებლობის ან პირდაპირი თარგმანის დროს მთარგმნელი ან მწერალი სრულიად თავისუფალი არ არის. ის განიცდის გავლენას იმ საზოგადოებრივი მორალის, რომლის მოთხვნილება-რა კარნახითაც გამოწვეულია მისი მოქმედება. არ ითარგმნება და გერ ითარგმნება ისეთი ნაწარმოები, რაც თანამედროვე ესთეტიურ, იდეურ და მორალურ მოთხოვნილებებს ვერ დააკმაყოფილებს. ბმტომ არის რომ კარგი მთარგმნელი ხშირად ისევე შედის ლიტერატურის ისტორიაში, როგორც ორიგინალური მწერალი, ხშირად თვით თარგმანიც. ჩვენში მაგალითად ასე მოიქცა ვ. კოტეტიშვილი, როცა მან ქართული ლიტერატურის ისტორიაში შექპირის მთარგმნელი ივ. მაჩაბელი შეიყვანა. ასე იქცევია ჩვენი სველი ლიტერატურის ისტორიკოსებიც. ვისრამიანი, ამირან დარეჯანიანი და სხვები, თუ თარგმანია, მიტომ ნაკლებად აშვენებენ ვეფხის-ტყაოსნის გვერდსა და საპატიო ადგილი არ უჭირფრებოდათ ისტორიის მწერლობის ისტორიაში! . .

იშვიათია, თარგმანი თავის ღირსებით დედანს უდრიდეს. მაგრამ ხანდახან, ნაწარმოებს თუ კარგი მთარგმნელი შეხვდა, იმ ერისთვის, ვინც სთარგმნის, თარგმანი სჯობს, რათგან აქ, გარდა ლოლიკური შინაარსისა, სხვა რადაც არის, და ეს რადაც მთარგმნელის მიერ არის ჩატოვილი, საკუთარ ეროვნულ-ესთეტიურ და სულიერ საუნჯეთაგან (მაგ. ოანეს თუმანიანი – თარგ. ი. გრიშაშვილისა).

მაგრამ, რაც უფრო აშკარაა, განსაკუთრებით ძველად, თარგმანს ადგილობრივი საჭიროებისდა ინტერესის მიხედვით სცვლი-

დენ კიდეც, – მაგ. გმირთა და გეოგრაფიულ სახელებს და სხ. ასე მოიქცა ყ ის ა დ ა მ ზ ა ს მთარგმნელი მოსე ხონელი (ამირან დარეჯანიანი). აქ თითქმის ყველა გვარები «მ ე»-ზედ არის დაბოლოვებული. საინტერესო ის არის, რომ აქ მოხსენებული გვარები საქართველოში დღესაც გვხვდება (*).

არც ერთ ამ დროინდელ თარგმანში არ გვხვდება ისეთი რამ, რაც იმ დროინდელ საქართველოსთვის მიუღებელი იყო. ასეთი რამ არამც თუ ვერ მოახწევდა ჩვენამდე, თავის დროსაც არ გავრცელდებოდა.

ვისრამიანში ერთად ერთი ადგილია, რომელზედაც კაცს ამ მხრით ექვი შეუვა; ეს არის შ ა ჰ რ ო ს მოქმედება, როდესაც თავის ქალიშვილი ვ ის ი თავისსავე ვაჟს ვ ი რ ო ს მიათხოვა (**). მაგრამ ამ რომანში ეს აქტი ისე მქრთალად არის დასურათებული და ვირო ისე პასიურად გამოყვანილი, რომ მკითხველმა არ შეიძლება ვირო სირეგვნის მსხვერპლად არ იცნოს და მისადმი მან სიბრალულის გრძნობაც არ გამოიწვიოს, მით უმეტეს რომ მას პირველ შეყრამდევე მოსტაცეს საცოლე. რათგან, როდესაც ერთგან დაწოლისა ჟამსა, ღმრთისა განგებისაგან რა ვისმან საწოლს მიმართა, მ ა ს ვ ე წ ა მ ს დ ი ა ც ო ბ ი ს ა ს ა ქ მ ე ს ა ზ ე დ ა დ ა დ გ ა», ამიტომ, ამბობს ავტორი, ცეცხლის თაყვანის-მცემელთა წესით ვირო მას ვერ მიეკარა, ამასობაში შაჰის ჯარი შემოესია და ვისი ქალწული დარჩაო...

ყველა ეს ჩვენ აღვნიშნეთ თარგმანების მიმართ და ცხადია, თავისუფალი სარგებლობის დროს მით უფრო აღნიშნული ხაზი ყოველთვის დაცულია.

ამ გვარად, ამ აზრის მიხედვით, რუსთველის შემოქმედებაში არ შეიძლებოდა რაიმე ანარეკლი «ბერძნული» ან «სპარსული»

ერთ ასეთ შემთხვევას თვით პატივცემული ზ. ავალიშვილიც ასახელებს. ჯერ 1852 წ., როდესაც „გაულისტანის“ ინგლისური თარგმანი გამოუქვეყნებიათ, აქ ერთი თავის ნახევარი, რომელიც მეტად ბ რ ძ ნ უ ლ ი ა, გამოუშვიათ.

რაც ქართველი მკითხველისათვის, ქართული ტრადიციისა და ქრისტიანული მორალის თვალსაზრისით გაუგებარი იქნებოდა.

ჰანგის დარჩენილიყო, თუნდაც იმ წყაროში ძირითადი მოტივი
ეს ყოფილიყო.

ჩვენ მიერ ზემოდ განხილულ საქართველოს კულტურულ და
ზნეობრივ ვითარებას არ შეიძლებოდა პოეტის შემოქმედებისა-
თვის ისეთი ხელმძღვანელობა არ გაეწია, რაც სავსებით მიუდ-
გებოდა თანამედროვე მოთხოვნილებათ. და ასეთი მოთხოვნილე-
ბანი კი, როგორც გამოირკვა, შორს იყვნენ ასეთი მოვლენებისაგან.

დასკვნა.

ჩვენ განვიხილეთ ვეფხის-ტყა-
ოსნის გარეშე მდებარე ყველა სა-

კითხები და შემდეგ დასკვნამდე მივედით:

არაოდეს და განსაკუთრებით მე-XII-ეს. საქართველოს უც-
ხოელთა კულტურული და მორალური გავლენის ძლიერი კვალი
არ განუცდია. პირიქით, ამ დროს ის სხვაზედ ახდენდა გავლენას.
არც ვეფხის-ტყაოსნის დროინდელი საქართველოს ვითარება
შეიცავს იმის მსგავსს მოვლენას («ბერძნული») რაც მაშინ ბი-
ზანტიასა და სპარსეთს ახასიათებდა.

ხოლო თუ უცხო თქმულებაში იყო მოტივი «ბერძნული»

ტრადიციის, რომლითაც ვითომდა შოთას უსარგებლია, ესეც არ
გამოდგება საბუთად აღვიაროთ, რომ ვეფხის-ტყაოსანსაც დააჩნ-
დებოდა კვალი.

არც სხვა მკვლევართ, ძველთ თუ ახალთ, განსაკუთრებით
მაშინ, როდესაც კლერიკალური წრეები სდევნიდნენ ვეფხის-ტყა-
ოსანს, არავის არ შეუნიშნავს ეს მოვლენა.

ამიტომ, პ ა ტ ი ვ ც ე მ უ ლ ი ბ. ზ. ა ვ ა ლ ი შ ვ ი ლ ი ს

ა ზ რ ი ა რ ა რ ი ს მ ა რ თ ა ლ ი.

წინასწარი საკმაოდ დასკვნების შემდეგ ჩვენ უფლება გვაქვს გადავიდეთ თვით ვეფხის-ტყაოსანზედ.

აქამდე ჩვენ ვამბობდით, რომ შეუძლებელია ვ.-ტყაოსანში მოინახოს სპარსული თუ ბერძნული ტრადიციის კვალი. ახლა თვით ეს ქმნილება განვიხილოთ. ვნახოთ, რა არის აქ ისეთი, რამაც ბ. ზ. ავალიშვილი აიძულა ეს აზრი გამოეთქვა და შევაფასოთ ასეთი ახსნა.

ჯერ გამოვარკვიოთ რუსთაველის შეხედულება მიჯნურობასა და მეგობრობაზედ, ე. ი. მის ძირითად საკითხებზედა, რაიცა კიდევ გაგვიადვილებს ახსნას იმ ადგილებისას, რომელნიც დღეს ჩვენ გვაინტერესებენ.

მ

ი არის სიყვარულის უზენაესი ფორმა, რომელსაც არავითარი კავშირი არა აქვს «სიძვასთან», და არა მართო სიძვასთან, – «ნორმალურ ხორციელ სიყვარულთანაც». რუსთაველის თითქმის ყველა მკვლევარები იმ აზრის არიან, რომ მას იმ ძლიერ პლატონიზმთან ერთად, რომელიც მან გმირ ამ სულიერ სამეფოში გადაგვიშალა, არ შეულახავს რეალური ხორციელი სიყვარული და ის ამას პირიქით უგალობსო. ჩვენ გადაჭრით უნდა ვადიაროთ, რომ რუსთაველის მიჯნურობის ასეთი გაგება შეცდომაა. არც რუსთაველის მიერ შესავალში მოცემული თეორიაა ახსნილი და ამისთვის ჯერ არც ტექსტის უამრავი ადგილებზედ დავიხატეთ მიჯნურობა ტყაოსნის იდეოლოგიაა გამოყენებული. ჩვენთვის ძნელია აქ ვრცლად შევჩერდეთ ამ საკითხზედ, ისე როგორც ის ჩვენ გვებატება. ახლა კი აღვნიშნავთ, რომ რუსთაველის მიჯნურობის საზღვრები უფრო ვიწროა, და რატომ აფართოვებენ მას, ჩვენ არ გვესმის. რუსთაველის მიჯნურობის პირველი პერიოდი იწყება პირველად უხილავ გრძნობათა ძალე-

ბის გაბმით და თავდება მიჯნურთა მიერ მისი ურთიერთისადმი გამოცხადებით.

არს პირველი მიჯნურობა არ დაჩენა ჭირთა მალვა»; (8 12)

ჰხამს, თავისსა ხვაშიადსა არვისთანა ამჟღავნებდეს,»... (13)

ხოლო მიჯნურობის მეორე პერიოდი გრძელდება მათ შეჭრამდე.

აი მთელი სივრცე, რომელთა შორის მოათავსა შოთამ მიჯნურობის ცნება. ასე რომ აქ რაიმე წმიდა ხორციელ მოვლენებზედ ლაპარაკი ზედმეტია. შოთას რომ რეალური ცხოვრება უყვარს და ბოლოს ყველა ეს «ჭირთა თმენა» რომ მართლა ამ ქვეყნიური სიამოვნებისათვის უნდა, ეს სადაო არაა. და ეს, ჩვენის აზრით მეორე საკითხია, რომელიც კერძოდ მიჯნურობის გაგებაში არ უნდა იქმნეს არეული, რათგან:

მიჯნურობა სხვა რამეა, არ სიძვისა დასადარი:

ი

გნ «ჰხამს მიჯნური ხანიერი, არ მემავთ ბილწი, მრუში,».. (10)

რუსთველის მიერ მიჯნურობის სახით წარმოდგენილი სიყვანთული სრული მფლობელია ადამიანის გრძნობა-გონების, მისი მეობის. მას შეუძლია ადამიანის გახელება, იძულება ველად გაჭრისა. მიჯნურობას ძლიერი სულიერი სიმაგრეც უნდა ახასიათებდეს. მისთვის მიჯნურს ამ ქვეყნიური ყველაფრის დათმობაც ჟნდა შეეძლოს და სულით და ხორციით, გრძნობით და გონებით ჭადაცემული უნდა იყოს იმ ერთ იდეალისადმი, რომელიც გამხდარა საგანი მისი მიჯნურობისა.

მ

ფარგი მიჯნური იგია, ვინ იქმს სოფლისა თმობასა». (11)

ჯ. ტყაოსანში კი ყველა ეს საკვებით განხორციელებულია. მთელი თეორია ორ წყვილ მიჯნურთა ცხოვრებაშია განსახიერებული. რაც ერთს აკლია, მეორე ავსებს.

ჭირველი, მალვის პერიოდი ტარიელმა ბრწყინვალედ დააჯვირგინა: იმ მისთვის ყველაზედ საშინელ წუთშიც კი, როცა

ა

მა

ტყეების თანმიმდევრობის მაჩვენებელი რიცხვი ყველგან აღნიშნული გვაქვს დ. კარიკაშვილის 1903 წლის გამოცემის მიხედვით.

ლ

წ

დ

ს

დ

ტ

ფ

რ

გ

ჟ

ნესტანის მშობლები «ჯდენ სავაზიროდ» ქალის გასათხოვრად და ტარიელი მიიწვიეს, მან აქაც არ განაცხადა თავისი ხვაშიადი! ეს ადგილი ზოგიერთს ტარიელის სისუსტედ მიაჩნია, რაც სასაცილოა, რათგან ეს ხომ დღეს წყნეთის ქუჩაზედ შექმნილი მიჯნურობის თვალსაზრისით ახსნაა!... ჩვენ კი გვგონია, რომ რუსთაველმა აქ თავის იდეას დიდი გამოცდა მისცა და ტარიელისთანა მოწაფემ მეტად გმირულადაც დაიცვა იგი.

ხოლო სიყვარულის, მიჯნურობის მეორე პერიოდის დამახასიათებელი ელემენტებიც იმავე ნესტან-ტარიელის ცხოვრებაში ნათლად გამოიხატა (თუმცა ამის მაგალითები ავთანდილის ცხოვრებაშიც ბევრია). აი რას სწერს ნესტანი ტარიელს ქაჯეთის ციხითგან: შენი სიცოცხლე მეყოფის ჩემად იმედად გულისად, გულისა ერთობ წყლულისა და ასრე დადაგულისად! (1274) მთელი ეს წერილი (რომელიც, ჩვენის აზრით, წარმოადგენს შედევრს მსოფლიო ლიტერატურაში), იძლევა მიჯნურობის ამ გვარი გაგების ნათელ მყოფელ სურათს.

მაშინაც კი, თუ კი ურთი-ერთს ვერ შევხვდებით, მაინც ნესტანი იმის იმედით იცოცხლებს, რომ სადაც ტარია ცოცხალი იქმნება (სადღა აქ ხორციელი ელემენტის აუცილებლობა!) და ამაში ხომ ნესტან-დარეჯანი დარწმუნებულია, რომ ის ვეღარ შეეყრება მას და ანდერძს უტოვებს (1279 ტ.):

შენმან მზემან, უშენოსა არ ვის მიჰხვდეს მთვარე შენი,
შენმან მზემან, ვერვის მიჰხვდეს, მოცავიდენ სამნი მზენი;
აქა თავსა გარდავიცევე, ახლოს მახლავნ დიდნი კლდენი;
სული ჩემი შეივედრენ, ზეცით მომხვდენ ნუთუ ფრთენი!»
და შენ კი «მომიგონებდე.... მე შენთვის დაკარგულისად.
ვზი მზრდელი სიყვარულისა, მის ჩემგან დანერგულისად». (1274)
და აი, რუსთველს მიჯნურობის აზრი მთლიანად აქ განხორციელდა, როდესაც მის გმირთ ისთი ფიცი დასდეს, რომ «არ გატეხა ზენაარისა ფიცისა» მათ საიქიომდე უნდა თან წაიღონ, იქნებ იქ მაინც შეხვდენ უმწიკვლოდ...

და როდესაც რუსთველის შემოქმედების ეკრანზედ სიყვარულის ამ გვარი განსპეტაკებული სურათი იშლებოდა, ნუ თუ შეიძლება კაცმა იფიქროს, რომ იქ სადმე ბნელი კუთხე დარჩენილი

იყო! როცა ვ.-ტყაოსანს გულდასმით კითხულობთ, თქვენ რწმუნ-
დებით, რომ იქ ყველაფერი სინათლის შექმნას ემსახურება. არც
ერთი აგური არ არის დახარჯული ცუდად ამ დიადი ტაძრის ასა-
გებად, არც ერთი სიტყვა არ არის ცუდად ნათქვამი, რომელიც
რუსთაველის ამ ფრიად მდიდარ, მრავალ ფეროვან და კაცობრი-
ობისათვის სამარადისო იდეალს ჩირქსა სცხებდეს. იქაც, სადაც
რუსთაველს სიწმიდის გზაზედ ნარ-ეკალი ეღობება წინ, ისეთი
დიდის სიფრთხილით და ოსტატობით ჰგლეჯს მას, რომ არც
ხელს ისისხლიანებს და გზასაც ადვილად იკაფავს.

ვეფხის-ტყაოსანში არც ერთი შემთხვევა არ არის დასახელე-
ბული ისეთი, რომელიც რუსთაველის იდეის გაშლილობას ზღუ-
დავდეს. თუმცა ზოგჯერ დიდი წინაღმდეგობაც შეხვდება და ი-
დეას თითქოს ღალატობს კიდეც, მაგრამ ხარჯავს 99-ს იმიტომ,
რომ ასი მიიღოს ხოლო ეს «ასი», მათემატიკურად მეტი, იდე-
ისა და ხელოვნების თვალსაზრისით მაინც ნაკლად მოჩანს. ამის
გამოსასწორებლად კი შოთა ასეთ იშემთხვევებს ისეთ ატმოსფე-
როში აძლევს ადგილს, რომ მკითხველს მხოლოდ ირონიული
შთაბეჭდილებაღა რჩება.

ჩვენ განვიხილავთ მიჯნურობის რუსთაველისებური იდეისა-
დმი ღალატის ყველა შემთხვევებს, რომელნიც გვხვდებიან ვეფხის-
ტყაოსანში. ეს საჭიროა მით უმეტეს, რომ აქაც ბ. ზ. ავალი-
შვილმა ერთი ახალი აზრი გამოსთქვა, რომელიც ჩვენ აგრეთვე
შეცდომად მიგვაჩნია. დავიწყოთ ამით.

მ

ა

ამბავს: როდესაც პირველად

რინათინი ავალებს ავთანდილს ტარიელის ამბის გაგებას, ჰპირდე-

ბა: «მოხვიდე, სრულ-ვექმნა მაშინდა შენი წადილი გულისა»ო

ხოლო როდესაც დაბრუნდა ავთანდილი და კვლავ მე-

ღრედ წასვლას აპირებს, მაშინ ჩვეულებისამებრ ქალს სთხოვს,

რაიმე ნიშანი გამატანეო. (ეს საყოველთაო ჩვეულება იყო. ქვე-

ტოდ ვნახავთ, რომ ტარიელ-ნესტანიც ასე მოიქცენ). თინათინ-

მაც მოუსმინა ავთანდილს და: «ქალმან მისცა მ ა რ გ ა ლ ი ტ ი,

ს

ა

მ

ბ

ა

ვ

ი

სრულ-ჰქმნა მისი საწადელი» (ტ. 69). ეს ადგილი, სადაც უსათუოდ ნამდვილი მარგალიტი იგულისხმება, ბ. ზ. ავალიშვილმა სხვა მნიშვნელობით ახსნა. მოვიყვანთ მთლიანად მის შეხედულობას და მერე შევაფასებთ.

მისი აზრი: ერთ-ერთ პაემნის დროს, გაპარვის წინ, ავთანდილი ეუბნება შერმადინს (თინათინზედ):

მიბრძანა: მიცან ამბავი მის ყმისა დაკარგულისა,

მოხვიდე, სრულ-ჰქმნა მაშინდა შენი წადილი გულისა». (152)

ზ. ა.) «ამის შემდეგ, როცა დავალება-აღსრულებული ავთანდილი არაბეთს და თინათინთან ბრუნდება, პოეტი იმასაც გვაუწყებს, რომ ქალმან მისცა მარგალიტი, სრულ-ჰქმნა მისი საწადელი.

ღმერთმან ჰქმნას და გაუსრულდეს ლხინი ესე აწინდელი»ო.

ჩვეულებრივ ეს «მარგალიტი» მკითხველებს თინათინისაგან ნაბოძებ ნივთად, საჩუქრად მიაჩნიათ. ალბათ იმიტომ რომ წინა ტაეპში ავთანდილი, რომელიც მაშინ ხელ ახლად გასაყრელი იყო, თავის სატრფოს სთხოვს:

მაგრა, მზეო, თავი მზესა ჩემთვის სრულად დააგვანე,

ს

და აი, ხსენებული მარგალიტი ამ გვარი ნივთიერი ნიშანი ჰგონიათ. ეს მისი საწადელი მარგალიტს კი არ იგულისხმებს, არამედ თინათინის ძველს დაპირებას, ავთანდილისადმი მის პირველ გამგზავრებამდე მიცემულს:

მოხვიდე, სრულ-ჰქმნა მაშინდა შენი წადილი გულისა»ო.

ღე რომ, ამ ადგილის მნიშვნელობა სულ სხვა უნდა იყოსო, ფიქრობს ბ. ზ. ავალიშვილი. ე. ი. ის გულისხმობს პირდაპირ

ხ დ ა მ ო კ ი დ ე ბ უ ლ ე ბ ა ს, და ამას იმით ასაბუთებს:

რომ ერთი ამ გვარი შემთხვევის დროს «ბარამ გურის» (ბა-

ნამ გურიანითგან) და მორიგე მეფის ქალის ურთიერთობის აღწერაში მ«არგალიტი იხსენიება»ო (იხ. ვ.-ტყაოსნის საკითხები

ფვ. 129). კიდევ შენიშვნაში სწერს: იგივე «მარგალიტი» საადის

წ. დაწერილ განთქმულ «გაფულისტანში»ც გვაქვს»ო (იქვე).

ემ «მარგალიტის» ალეგორიული მნიშვნელობა სავსებით

მტკიცდება მთელი სურათის ნაზი ეროტიული ელფერით:

რა სჯობს, რა კაცმან გიშერი ბროლ-ლალსა თანა ახიოს,

ნ

ი

შ

ა

ნ

ი

რ

ა

წ

ა

ანუ ბაღს ალვა საროსა ახლოს ჰრგოს, მორწყოს, ახლოს!». (693)

ამის შედეგადვე მიაჩნია ის სულიერი განწყობილება, რომელიც გამოიხატა მე-700-ე ტაეპში:

გული კრული კაცისა, ხარბი და გაუძღომელი,
გული ჟამ-ჟამად ყოველთა ჭირთა მთმო, ლხინთა მდომელი».

აი მოკლედ ბ. ზ. ავალიშვილის აზრი და შეხედულება. ამათ შეფასებამდე, უნდა აღვნიშნოთ, რომ ეს საკითხი მეტად საინტერესოა, რათგან, მიუხედავად იმისა, რომ ავთანდილ-თინათინს შორის სიყვარული უკვე განცხადებულია, პირობა დადებული ორივეს მხრით სასტიკი ფიცით, და ამის შემდეგ მათი ასეთი შემთხვევითი კავშირი რეალურად რაიმე არა ჩვეულებრივს არ წარმოადგენს, მაინც, იმ თვალსაზრისით, რომლითაც რუსთაველი ხორცს ასხამს თავის მიჯნურობის ქვეყანას, გაუგებარია. და მართლაც ამისი მსგავსი ვეფხის-ტყაოსანში არა არსებობს რა.

სინამდვილე ასე გვჩვენება: ბ. ზ. ავალიშვილის აზრის დასაბუთება იქამდე სუსტია, რომ საკითხის დაყენებისათნავე მისი სიმართლე უარყოფილია.

როდესაც ის ამბობს, რომ როცა თინათინი დაჰპირდა ავთანდილს: «მოხვიდე, სრულ-ვქმნა მაშინდა შენი წადილი გულისა,» და მერე «ქალმან მისცა მარგალიტი სრულ-ჰქმნა მისი საწადელი»ო, ამ ორ მოქმედებაში იგულისხმება მესამეც, რომელიც არ სჩანს, – ბ. ზ. ავალიშვილი მას არ ასახელებს. ეს არის თვით ავთანდილის წადილი. დაგვისახელოს ის შემთხვევა, როდესაც ავთანდილმა თინათინს ამ ნაირი რამ სთხოვაო!? ამის დასახელება შეუძლებელია, რათგან ვ.-ტყაოსანში არც პირდაპირ და არც გადაკვრითი მნიშვნელობით ის არა გვხვდება. პირ იქით, ეს წადილი სულ სხვა რამ არის, რომელიც სავსებით გააყალბებს გამოთქმულ აზრს. ჩვენ კი დავასახელებთ მას და მკითხველი დაინახავს, რომ ეს სხვა რამ თინათინმა კიდეც აუსრულა სულ სხვა გვარად, ხოლო მარგალიტის ამბავი იყო მეორე შემთხვევა და ისიც აგრეთვე აუსრულა თინათინმა, და რომ ნიშნად ნამდვილი მარგალიტი მისცა, ესეც ტექსტში ღიად არის ნათქვამი. ერთხელ როცა: «ავთანდილ სჯდა მარტო საწოლს, ეცვა ოდენ მართ პერანგი,

ი

მ

ლ

ე

რ

დ

ა

დ

ა

ი

ხ

შემოდის თინათინის მონა და იბარებს მასთან,
როკა «ავთანდილს მიჰხვდა მოსმენა საქმისა სანატრელისა,
უხარის შ ე ყ რ ა ვარდისა არ ერთგან შეუყრელისა, –

ა

მერე «ავთანდილ ლალი, უკადრი, მივა არვისგან ჰრცხვენოდა,
მას ჰნახავს, ვისთა . . . » (ტ. 122). ხოლო იქ თინათინი:
დაღრეჯით იყო მჯდომარე მოწეულითა რიდიითა;

ჭ

შემდეგ თინათინი დ ა ფ ა რ უ ლ ხ ვ ა შ ი ა დ ს, რომელიც უხილა-
წო ძაფებით მათ შორის აქამდეც იყო გაბმული, თავის გრძნობას
გაშვარავებს და ეტყვის (ტაეპი 128):

ტუანამდის საუბარსა თუცა ვერას ვერ გეტყვია,
მაგრა შორით სიყვარული შენგან ჩემი შემიტყვია;

**ციცით რომე გაუწყვეტლად თვალთა დაწვი გისეტყვია
შეუპყრიხარ სიყვარულსა, გული შენი დაუტყვია».**

სიყვარულის გამჟღავნების შემდეგ თინათინი აძლევს დავალებას:

ჭრე გითხრა: სამსახური ჩემი გმართებს ამაღ ორად:

ბორველ ყმა ხარ, ხორციელი არვინა გყავს შენად სწორად,

შერმე ჩემი მიჯნური ხარ, დასტურია, არ ნაჭორად; –

წადი, იგი მოყმე სძებნე, ახლოს იყოს თუნდა შორად». (129)

ხ

ხაყურადღებო, 131 ტაეპის შემდეგ 132-ში სდებს სასტიკ ფიცს:

ჭიცით გითხრობ: შენგან კიდე თუ შევირთო რაცა ქმარი,

წხეცა მომხვდეს ხორციელი, ჩემთვის კაცად შენაქმარი,

წრულად მოვწყდე სამოთხესა, ქვესკნელს ვიყო დასანთქმარი;

შენი მკლევდეს სიყვარული, გულსა დანა ასაქმარი». (შეა-

ხარეთ ნესტანის ფიცს). აი რა იყო თინათინის დაპირება და ავთან-

დილის წადილი. მაგრამ ამას კიდევ ნათლად ქვემოთ დავინახავთ.

წრთხელ ავთანდილი ზეიმობს თავის სასახლეში. გვერდს უშვე-

წებს მოყმე შერმადინ, რომელსაც მოლხენის საიდუმლოებას უხ-

მნის: «მოუკლავარ თინათინის სურვილსა და სიყვარულსა». ხოლო

რათგან «აწ მიბრძანა საიმედი, ამაღ მხედავ მხიარულსა»ო. (151)

წეუძლებელია რომ ამ ახლად გამიჯნურებულის ამ «საიმედოში»

ღრთიერთობის» დაპირება დავინახოთ) ჩაუკვირდეთ 152 ტაეპს:

ფ

ვ

ა

რ

უ

ლ

ი

ა

მ

ო

მიბრძანა: მიცან ამბავი მის ყმისა დაკარგულისა,
მოხვიდე, სრულ-ვექმნა მაშინდა შენი წადილი გულისა;
ქმარი არ მინდა უშენო, მომხვდების ხისა რგულისა!»ო'.
და გახარებული ავთანდილი ახარებს შერმადინსაც რომ აწი:
მომცა წამალი გულისა, აქამდის დაკარგულისა»ო.
აი რა იყო ის დაპირება: «ქმარი არ მინდა უშენოდ»ო.
მათი რომანიც ხომ აქამდე დაფარული იყო, ავთანდილსაც ხომ

თ
ისევე როგორც ტარიელს ნესტანისა). პირველად როსტევეანიც ხომ
წერ ხედავდა თავის სწორ გმირს თავის სამფლობელოში, რითაც
გამოწვეული იყო მისი ჭმუნვა. და თუ ავთანდილმა იქ, ნადირო-
ბაში ეს პირველობა დაამტკიცა, აქ, ახლა თინათინის თანაგრძნო-
ბაც რეალურად მოიპოვა. აი რა ახარებდა ავთანდილს, და აი რა
ნყო წადილი გულისა მისისა. მაგრამ ეს შეყრა გადაიდო, რათ-
გან რა იცოდენ თუ ავთანდილის მეორედ გაპარვა მოხდებოდა,
ხა იმ ავანტურების გადატანას, რომელიც ავთანდილს თინათინ-
თან შეყრამდე გადახდა, ასე მრავლი წლები დასჭირდებოდა!
ჟმ გვარად დავრწმუნდით, რომ იმ პირველ დანაპირებს «მარ-
გალიტთან», არც პირდაპირი და არც არა-პირდაპირი გაგებით,
წრავითარი კავშირი არა აქვს.

რადა იყო ეს მარგალიტი?
წოდესაც ავთანდილი მეორედ გაპარვას აპირებს, შეხვდება
თინათინს. თინათინი ეტკვის:

შენ არ გატეხა კარგი გჭირს ზენაარისა ფიცისა.
ჭხამს გასრულება მოყვრისა სიყვარულისა მტკიცისა,
ღო

შემდეგ (ტ. 690), რათგან ავთანდილი ფიქრობს, რომ
გაჲ, თუ გავიჭრე, გაჭრილსა სადა გლაზ დამწვავს სამ ალი»!
წიტიომ სთხოვს:

მესმა თქვენი ნაუბარი, გავიგონე, რაცა ბრძანე;
წაგრა, მზეო, თავი მზესა ჩემთვის სრულად დააგვანე,
წ

წმა ტკბილი და ტკბილ-ქართული, სიკეთისა ხელის მხდელი,

ტო

ტო

ტო

ტო

ტო

ტო

ტო

ტო

ტო

ტო

ტო

ტო

მაშინ თინათინი უსრულებს ამ წადილს:

ქალმან მისცა მარგალიტი, სრულ-ჰქმნა მისი საწადელი.

ღმერთმან ჰქმნას და გაუსრულდეს ლხინი ესე აწინდელი» (692)

აი თავი და ბოლო, რაც ამ მარგალიტზედ ვიცით ვეფხის-ტყა-ოსნითგან. და ამის მიხედვით აქ მარგალიტის მეორე მნიშვნელობით ამოკითხვა შეუძლებელია. ამის სასარგებლოდ ტექსტში არავითარი ცნობა არ მოიპოვება.

ბ. ზ. ავალიშვილი რომ 693 ტაეპს ასახელებს:

რა სჯობს, რა კაცმან გიმერი ბროლ-ლალსა თანა ახიოს,

ანუ ბაღს ალვა საროსა ახლოს ჰრგოს, მორწყოს, ახიოს!

მისსა მჭვრეტელსა ალხინოს, ვერ მჭვრეტსა ავაგლახიოს, –

ვა ი, მოყვრისა გაყრილსა, ახიოს, ეყოს, ახიოს!»!

ამ ადგილის ეროტიულად გაგება არ შეიძლება, რათგან აქ არიან რუსთველის ჩვეულებრივნი შედარებანი (შეიძლება სუსტნიც).

პირველი სტრიქონი ნიშნავს ავთანდილ-თინათინის ერთად ყოფ-

ნას, ასევე მეორეც, განმეორებული სხვა ფორმით, აღფრთოვანე-

ბისა და გაზვიადების გაძლიერებისათვის. ხოლო უკანასკნელი

სტრიქონი ამას ადასტურებს: ვაი, მოყვრისა გაყრილსა, – ვინც

ამ გვარ სურათს გაეყრება, ის მუდამ ჟამს ოხვრაში იქნებაო. ეს

ზოგადი აზრი, ალეგორიული ფორმით გამოთქმული, ასე უნდა

აიხსნას, მით უმეტეს, რომ ის მისდევს სტრიქონს:

ღმერთმან ჰქმნას და გაუსრულდეს ლხინი ესე აწინდელი».

ხოლო ამ ალეგორიულ ადგილს მოსდევს (ტ. 694):

მათ მიჰხვდა ლხინი ყოველი ერთმანერთისა ჰვრეტითა.

ყმა წამოვიდა გაყრილი, მივა გულითა რეტითა»ო.

აქეთგან ცხადია, რომ ისინი დამტკბარან «ერთმანერთისა ჰვრე-

ტითა», სიახლოით. მაგრამ ისეთი რამ, რაც პირდაპირ ასაბუ-

თებს, რომ ეს «მარგალიტი» მართლა ნივთი იყო, ვ.-ტყაოსანში

შენახულია.

როცა ავთანდილი გაემგზავრა, მოსთქვამს:

ვინ გუშინ ედემს ნაზარდი ალვა მრწყო, დამრგო, მახია, (*)

აქ «მახია» ნიშნავს დენას, მეორე შემთხვევაში ხევას, ჭრას პირდაპირი მნიშვნელობით. ეს სიტყვა დენის შინაარსით დღესაც იხმარება.

დ

ფეთეგან წინა ტაეპის ალეგორიის ჩვენ მიერ განმარტების სი-
მართლე ნათლად სჩანს. როგორც ალვას რწყვა, ისე ა:თანდილის
ჭულს თინათინის ჭვრეტა ალადებს).

და როდესაც ავთანდილი ათავებს მოთქმას, მაშინ:

რა გულსა უთხრა გულისა სიტყვანი საგულისონი,

წან მარგალიტნი მოიხვნა, მის მზისა სამეყვისონი.

მის მზისა მკლავსა ნაბამი, მის კბილთა შესატყვისონი,

ბ

შით მკითხველი დარწმუნდება, რომ ჩვენ ნამდვილ მარგა-
ლიტთან, ნიშნად მიცემულ ნივთთან გვექონია საქმე. ზემოდ აღ-
წნიშნეთ, რომ ეს ჩვეულება იყო. როდესაც ტარიელი ხატაველებ-
ზედ გამარჯვებული დაბრუნდა, ნესტანს გადასცა ნიშანი – რიდე,
რათგან ნესტანმა მას სთხოვა: «იგი მე მომეც რიდენი, რომელნი
წუღან გშვენოდეს»ო. ხოლო ნესტანი თავის მხრით ტარიელს სხვა
ნიშანს აძლევს: «ესე სამკლავე შეიბი, თუ ჩემი გაღაგვლენოდეს»ო
(ქ. 480). აქ საინტერესოა ნესტანის და ავთანდილის როლების
ფიგურობა, შოთას წინასწარი თადარიგი: რათგან ერთ შემთხვე-
ვაში გადაკარგულ ნესტანმა, როგორც ვნახავთ, გამოიყენა ეს ნი-
შანი, და მეორე შემთხვევაში ავთანდილმა თავისი.

სხვათა შორის, ვ ი ს რ ა მ ი ა ნ შ ი ც გვხვდება მსგავსი ამბავი.

როდესაც რ ა მ ი ნ მ ა ვისს ფიცი მისცა, მაშინ ვისმა შეკრა ერი
ცის კონა, მისცა რამინს ხელში და უთხრა: « . . . ჩემგან ნიშნად
ესე დაისწავლე, სადაცა ახალსა იასა ნახევდე, ამას დღესა და ფიც-
მა მოიგონებდი. ასრემცა ლურჯი და თავჩარგდებული ხარ, თუ
ფიცი გასტეხო. მეც ვარდს ნიშნად დავისწავლი» და სხ.

ფმგვარი საჩუქრის, ნიშნის, მნიშვნელობა ტარიელის ცხოვ-
რებაში კიდევ გამოირკვა, როცა ნესტანმა ქაჯეთის ციხეში შე-
დტყო ტარიელის ამბავი და მეტად შვენიერი წერილი მოსწერა:
ნა დასწერა, გარდაჰკვეთა მათ რიდეთა ერთი წვერი» (1286)
ხს რიდე, რომელიც ტარიელმა აჩუქა) და გაუგზავნა მას ნიშ-
ნად მისი სიცოცხლისა და კვლავ სიქალწულისა.

ასეთ სურათს აქვს ადგილი ტარიელის ცხოვრებაშიც. როცა
მს ავთანდილს უყვება მის მიერ ნესტანისადმი გადაცემულ რი-

გ

ხ

თ

ა

ბ

ი

ს

ო

ნ

ი

დისა და მისგან მიღებული ძვირფასი თვლებით შემკული სამკლავის ამბავს, ტარიელს ახსენდება ყველაფერი და აი:

აქა მხეცქმნილი ტარიელ სტირს, ჭირი ეათასების;

სთქვა: მე მაქვს სამხრე, რომელი კვლავ წინას მკლავსა მას ების!

იგი შეიხსნა, მოიღო, თვალით არ დაიფასების.

პირსა დაიდვა, დაცაზნდა, ქვე მკვდართა დაესახების»ო. (481)

ასე კოცნიდა ავთანდილიც «მის მზისა მკლავსა» ნაბამსა!

ყველა ამის შემდეგ თუ ბ. ზ. ავალიშვილის დანარჩენ არგუმენტებს რაიმე ღირებულება ექმნება, მათაც განვიხილავთ.

ზემოდ მოყვანილი ადგილი, სადაც ლაპარაკია, რომ ავთანდილმა გზაში მოიღო მარგალიტი და აკოცაო, ბ. ავალიშვილს მოტყუების საშუალებად მიაჩნია, თითქოს რუსთველმა ის განგებ სთქვა, რომ პირველი, ნამდვილი აქტი მარგალიტის მიცემისა, დაეფარა, რომ მკითხველს ის ვერ გაეგო!

ჩვენ გვიკვირს, თუ შოთას სურდა რომ ის აქტი მკითხველს ვერ გაეგო (და ამისთვის მან მიმართა ისეთ ტყუილს, რომლის დაჯერებაც ძნელია), მაშინ თვით აქტი რაღაზედ ჩაადენინა? წერილობით ძეგლში ეს გაუგებარია. ცხოვრებაში გვესმის, მაგრამ ლიტერატურულ ნაწარმოებში რაღაც ხდება, პოეტი არ გვატყობინებს, პირ იქით, მას უარყოფს (თუ გნებავთ, სტყუის)! რა უფლება გვაქვს, ჩვენ ჩავდევთ იქ რაიმე აზრი!? ხოლო ასე აშკარად თქმული ტყუილი როგორ შეიძლება?! პოეტი პირდაპირ ამბობს: მან მარგალიტნი მოიხვნა მის მზისა სამეყვისონი, მის მზისა მკლავსა ნაბამი, მის კბილთა შესატყვისონი,

პ

ტყუილის თქმა გაგონილა, მაგრამ ამისთანა ტყუილი, ისიც ნაწარმოებში, როდესაც მკითხველს არა აქვს უფლება, არ მიიღოს ხს, რაც ნათქვამია, – გასაოცარია!...

რაც შეეხება იმ სევდიან ტაეპებს (706 და სხ.), რომელნიც ჭეშმოდ მოსდევენ, რუსთველის ჩვეულებრივი მოთქმაა ყველა ამ გვარი შემთხვევების დროს. გადახედეთ ვეფ.-ტყაოსანს, და თითქმის არც ერთი შემთხვევა არ არის, რომ, როდესაც მიჯნური მთხუნურს, ან მეგობარი მეგობარს სცილდება, ამ სახის, საწუთ-ფროსადმი ერთგვარი ჩივილი, თუნდაც რამოდენიმე სტრიქონში,

ა

ა

პ

ო

ც

ა

ც

რ

ე

მ

არ მეორდებოდეს! ეს აზრი იქამდე ნათელია, რომ ყოველი მკითხველი ვეფხისტყაოსანისა მას დაინახავს, და ამიტომ იმაზედ სიტყვას არ განვაგრძობთ.

ბ. ზ. ავალიშვილის უკანასკნელი არგუმენტი, თვით ტერმინი „მარგალიტი“ ჯერ ერთი სუსტი საბუთია. ის, რომ მსგავსი შემთხვევა დაგვისახელონ სხვა რომელიმე ნაწარმოებში, სადაც ეს აქტი „მარგალიტის“ მიცემით არის გამოხატული, და მერე ეს ტერმინი საზოგადოდაც რომ მიღებული ყოფილიყო იმ ამბის აღსანიშნავად, არც მაშინ ვხდებით ვალდებული, რუსთველშიც ასე გავიგოთ. ამის საუკეთესო საბუთი თვით ვეფხისტყაოსანია. ჯერ უნდა გამოირკვეს, თვით ვეფხისტყაოსანში რა მნიშვნელობით იხმარება ეს ტერმინი.

მას ვეფხისტყაოსანში ბევრნაირი მნიშვნელობა აქვს; უმრავლეს შემთხვევაში კი პირდაპირი მნიშვნელობით იხმარება იგი. მაგალითები: ნესტან-დარეჯანმა მელიქ მეფის სახლითგან გაპარვის დროს მოხელეები დაქრთამა. ნესტანმა: «შემოიხსა მარგალიტი, შემოერთყა რაცა თვალი» (ტ. 1173). ამას მოწმობს ის ადგილიც, სადაც ფატმანმა ნესტანი მეფეს გადასცა. იქ არის ნახსენები, რომ მან ნესტანს თვალ-მარგალიტი (წელს შემოართყა – დაგჭირდებაო. როცა ავთანდილმა მენავთ უშველა, ესენი (1038): შეჭფრფინვიდიან ავთანდილს, ქებასა შეასხმიდიან, მას მარგალიტსა, მას ყმასა კბილისა ფერსა სძღვნიდიან».

ხშირად შედარების დროს მარგალიტი ბაგის, პირის მაგიერ იხმარება. როცა მეფე მელიქ აიძულებს ნესტანს, ხმა გაიღოს, ქალი პირს არ ალებს: «ვარდნი ერთგან შეეწებნა, მარგალიტსა არ ალებდა» (ტ. 1160), ხან კბილების შედარებაა გამოხატული; ვნახე, მოწსა მარგალიტი გარე ტურფად მოემაზრა»); (520)

შუა მოწსა და აყიყსა სჭვირს მარგალიტი ტყუპები». (1124)

შოთა, ხშირად შედარებებში, ცრემლებსაც უპირისპირებს მარგალიტს; ნესტანმა: «თვალთა, ვითა მარგალიტი, გადმოჰყარა ცრემლი ხშირი» (ტ. 1154). აგრეთვე ყოველ ნაირი ძვირფასი საქმის და სხვა რაიმე მიხწევის გამოსახატადაც რუსთველი მარგალიტს (აგრეთვე ვარდსაც) ხმარობს:

რა მიჯნური ველთა რბოდეს, მარტო უნდა გასაჭრელად;

მარგალიტი არვის მიჰხვდეს უსასყიდლო-უვაჭრელად, (161)
და სხ. და სხ. აქეთგან სჩანს, რომ ვეფხის-ტაოსანში მარგალიტი
სხვა და სხვა მნიშვნელობით იხმარება.

ასევე საინტერესოა ტერმინი «ტ კ ბ ი ლ ი». (რათგან ავთან-
დილი მიმართავს «ტკბილი სიტყვით»). სიტყვა ტკბილი ვეფხის-
ტყაოსანში ასეთ შემთხვევებში დიპლომატიური მნიშვნელობით
იხმარება. ტარიელი ხატაველებზედ ამბობს:

მე დილასა მოციქულთა სიტყვა ტკბილი შევუთვალე»ო. (423)
ცხადია, ზემოხსენებულ არგუმენტებს ჩვენთვის ნაკლები მნიშვნე-
ლობა ჰქონდა, მაგრამ რათგან ისინიც არ შეიცავდენ სიმართლეს,
იმიტომ მოკლედ მასზედ შევაჩერეთ მკითხველის ყურადღება.
ამ გვარად დავრწმუნდით, რომ ბ. ზ. ავალიშვილის აზრი მცდა-
რია და «ქალმან მისცა მარგალიტი» ნიშნავს ნამდვილ მარგა-
ლიტს. სხვა გვარ მოვლენას იქ ადგილი არ ჰქონია.

ავთანდილ-ფატმანის
უ

ახლა განვიხილოთ ვეფხის-

რ დილს რომ ნამდვილად შეემთხვა:
მისი ფატმანთან ურთიერთობა.

უნდა აღვნიშნოთ, რომ ამ აქტში რუსთველის იდეის ერთგვა-
რი ღალატი გამოიხატა. მაგრამ გავსინჯოთ ახლოს, რამდენად
დამნაშავეა ავთანდილი.

როდესაც ავთანდილმა ფატმანის პირველი წერილი მიიღო და
მისი გამიჯნურების ამბავი შეიტყო, გაოცდა (ტ.1067) და
ბოძა: „არ იცის გული ჩემი, ვინ მაშიკობს, ვისსა ვისი!
რომე მიმიჩნს სამიჯნურო, რად ვამგზავსო მე მას მისი!“ო.

სთქვა: „ყვავი ვარდსა რას აქნევს, ანუ რა მისი ფერია!

~~ტყაოსანში~~ ~~მნიშვნელობის~~ ~~ჯერ ტკბილად არ უმღერია.~~

უმსგავსო საქმე ყოველი მოკლეა, მით ოხერია.

რ

ხაზგასმული სტრიქონი კიდევ ამტკიცებს ავალიშვილის ზე-
მოხსენებული აზრის მცდარობას. აქ ავთანდილს რუსთველი პირ-
და პირ ათქმევინებს, რომ მასთან „ტკბილად“ ჯერ თინათინს არ

ქ

ვ

ა

მ

ს

რ

ა

მ

ო

უ

„უმდერია“ და ვინაა ფატმანიო! აი როგორ შეხვდა ავთანდილი ფატმანის პირველ გამოწვევას. ამით რუსთველმა დაგვიმტკიცა, რომ ავთანდილი გულის ნებას არ აჰყოლია, და აქ ნათლად სჩანს, რომ გადაცდენა გადაცდენისათვის, ღალატი ღალატისათვის მისთვის უცხო ხილია. ის წმიდად იცავს იდეალს და აქაც თინათინი აგონდება. მაგრამ აი რა ხდება: რატომ გადასცდა ავთანდილი? მართალია ავთანდილ-თინათინის ურთიერთობის სისპეტაკე, მათი მიჯნურობა, მთავარი იდეაა, მაგრამ, აგერ, მეორე, არა ნაკლებ ძლიერი იდეა გამოჩნდა, რომელზეც სრულიად დამოკიდებულია პირველიც. აქ ურთიერთს ეჯახება ორი ძირითადი იდეა რუსთაველის. მეორე მოითხოვს პირველის ნაწილობრივ მსხვერპლსა და ეს ყველა ისევ პირველს ემსახურება. მეორე იდეა ამბობს: ჰხამს მოყვარე მოყვრისათვის თავი ჭირსა არ დამრიდად. გული მისცეს გულისათვის, სიყვარული გზად და ხიდად»ო. (685) ამიტომ ავთანდილი აღარ აყოვნებს და იძულებულია ეს უკანასკნელი სიტყვები ცხოვრებაში შეასრულოს.

წერილის წაკითხვის შემდეგ ავთანდილი, როგორც ბრძენი, ჩაფიქრდა (ტ. 1069): « ... „შენგან კაცი ჩემი იმემწე არავინ ა; რასათვისცა გამოვჭირღვარ, მისი ძებნა რადგან მინა, რათაცა ვით ვპოვებ, მას ვიქმ, გულმან სხვამცა რა ისმინა“!». აქეთგან ნათელია ავთანდილის ბრძნული დასკვნა. მან გადასწყვიტა, რომ ამ ქალით ისარგებლებს და იქნებ მიზანს მიაღწიოს, საშუალებას კი აღარ არჩევს, „რათაცა ვით ვპოვებ, მას ვიქმ“ო. ის დარწმუნდა, რომ ფატმანი მრავალი მგზავრების მნახველია, ბევრი ამბები ექმნება გაგონილი, როგორც ქალი, ცნობისმოყვარეა და, რათგან (ტ. 1071) «სთქვა:

დიაცსა ვინცა უყვარს, გაექვსის და მისცემს გულსა,
რაცა იცის, გაუცხადებს, ხვაშიადსა უთხრობს სრულსა.

მიჯობს, მიეყვე, განლასადმე ვცნობ საქმესა დაფარულსა»ო, ამიტომ გადასწყვიტა მიეშვა ეს ქალი, რომელსაც, საპასუხოდ, მეტად ცბიერული წერილი მისწერა: «შენ მომასწარ, თვარე შენგან მე უფრო მჭირს ცეცხლთა დება»ო (ტ. 1073).

მაშინ კი, როცა ავთანდილმა მიზანს მიაღწია, – გაიგო ცნობა ნესტანის შესახებ, – უგულობა დაიჩინა და ამავე ღამეს (ტ. 1230):

ყმა უნდო-გვარად ეხვევის ყელსა ყელითა ბროლითა,
ჰკლავს თინათინის გონება, ძრწის იდუმლითა ძრწოლითა,»
 და, მიუხედავად იმისა, რომ ავთანდილმა თავის მიზნის მისაღწე-
 ვად ეს საშუალება გაამართლა, სინდისმა მას მაინც ქენჯნა და-
 უწყო და აქ რუსთველმა ისეთი სურათი დაგვიხატა, რომ მკით-
 ხველის თვალში ავთანდილისადმი თანაგრძნობამ არ შეიძლება მი-
 სი ამ შეცდომის კვალი არ დაჩრდილოს. თინათინზედ იგი ამბობს:
 უმისოდ ნეხვთა ზედა ვზი ბულბული მზგავსად ყვავისად!» (1231)
 მიუხედავად იმისა, რომ ავთანდილი ერთი ადამიანის სისხლ-
 შიგ გაისვარა (რას იზამდა, უკვე მოპოვებულ საქმეს ხომ კვლავ
 ვერ დაღუპავდა!), მაინც რუსთველმა ეს სცენა ოსტატურად და-
 ხატა: ერთის მხრით ავთანდილ-ნესტანის სიმპატიები და მეორე
 მხრით ფატმან-ჩაჩნაგირის კომედია და ამ გგარი ხალხის ამქარი
 ისეთი ურთიერთობით დაგვისურათა, რომ ვ.-ტყაოსნის მკით-
 ხველმა არ შეიძლება არ აპატიოს ავთანდილს და არ გაამართ-
 ლოს იგი, როცა წაიკითხავს 1232 ტაეპის მეოთხე სტრიქონს:
 თუ ყვავი ვარდსა იპოვის, თავი ბულბული ჰგონია»ო.
 ამ გვარად, ამ მეორე აქტშიც დავრწმუნდით, რომ რუსთავე-
 ლი აქაც არ იძლევა ისეთ რამეს, რაც მის ძირითად იდეას შე-
 ლახავს, და ვინ იცის, წინააღმდეგ მრავალთა მტკიცებისა, იქნებ
 ეს მისი იდეალის განხორციელების აუცილებელი მოვალეობაც
 იყო!... აი სულ რაც ვიცით ვეფხის-ტყაოსნიდან ავთანდილის
 ამ გვარ საქციელზედ...
 აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ფატმანის საუბრის კილო ამ თვალ-
 საზრისით მიუღებელია, როცა ის ჩაჩნაგირთან დამოკიდებულება-
 ზედ ესაუბრება ავთანდილს, მაგრამ ესეც შოთას მიერ შეიძლება
 განგებ იყოს ჩადენილი, რათა ამით დასცეს მკითხველის თვალში
 ფატმანის ფასი და თავის გმირის საქციელი მიჩქმალოს.

ტ
ა
რ
ე
ლ
ი
ს
”
ა
შ
ი
კ
ო

ამბავი.

ჩენ გმირთა შორის სხვა ასე-
 თი შემთხვევა არ ყოფილა. მაგ-
 რამ ერთ ასეთ ამბავს რუსთაველის მკვლევარები ტარიელსაც აბ-

რალეზენ. ვინც კი შეეხო ამ საკითხს, ეს ადგილი ყველამ ერთ-
ნაირად გაიგო. ნამდვილად კი ტარიელს არაფერი ჩაუდენია და
მკვლევართა ეს შეცდომა ტექსტის შეცდომით წაკითხვაზეა დამ-
ყარებული. თუმცა ისიც მისაღებია, რომ ტარიელმა ეს საქმე გა-
ნიზრახა და ველარ ჩაიღინა (*). ჩვენ კი თვით ამ განზრახვასაც
შეიძლება ბრალი დავდოთ. აი როგორ მოხდა ეს ამბავი.
ერთხელ, სწორედ იმ დროს, როდესაც ტარიელი ნესტანის ნა-
ხვის დროს პირველად ბნდება, მორჩენის შემდეგ ის თავის სახ-
ლში განისვენებს. ამდროს მას მოართვეს ასმათის მიერ მოტა-
ნილი წერილი, რაზეც ტარიელი ამბობს (ტ. 347):
შემოვიდა, სააშიკო წიგნი მომცა, წავიკითხე» (და ტ. 348)
მე გამიკვირდა, სით ვუყვარ, ანუ ვით მკადრებს თხრობასა»ო.

ტარიელის შესახებ, ტექსტის შეცდომით წაკითხვაზედ, ყურადღება მი-
გვიქცევია პ. შ. ვარდიშვილმა, რომელიც გვიმტკიცებს, რომ „ამირბარს ეს ცუ-
დი საქციელი და თვით ამის განზრახვაც არ შეიძლება მოვახვიოთ თავს, რატ-
გან გასამართლებელი რაიმე საბუთი არ გვაქვს, შოთას სიტყვების პირველ და
ბუნებრივ მნიშვნელობას – le sens littéral-ს გადავსცდეთ, მით უმეტეს, რომ
ტექსტის პირდაპირი აზრი სავსებით დამაკმაყოფილებელია და სინამდვილე შიც
შეეგუება არა მერტო პოეტის ფსიქოლოგიას და მორალსა, არამედ ღირსეუ-
ლადაც ახასიათებს ტარიას და ამის უმწიკლოდ განედლებულ მიჯნურობას“.
ჩვენს ტექსტ ვტოვებთ უცვლელად, როგორც პირველ საფეხურს ამ ადგილის
ასე ახსნისა, მაგრამ შ. ვარდიშის აზრიც მისაღებად მიგვაჩნია. (ის უფრო ამაგ-
რებს ჩვენს დებულებას რუსთველის მორალური იდეოლოგიის შესახებ). რატ-
გან ტარიელი როცა პირველ წერილზედ ამბობს: „მე გამიკვირდა, სით ვუყვარ,
ანუ ვით მკადრებს თხრობასა?“ო გულისხმობს, რომ ტარიელმა იცის, რომ
წერილის ავტორი ნესტანია. ხოლო ნესტანთან მისი ასეთი „განზრახვა“ ეწი-
ნადმდეგება რუსთველის მიჯნურობის თეორიას.
ჩვენ კი ზემოდ ტარიელის საქციელი შევამსუბუქეთ მიტომ, რომ მაშინ ჯერ
სიყვარული განცხადებული არ ჰქონდა, ის ჯერ არ იყო ოფიციალური მიჯ-
ნური. ხოლო თუ იმ გარემოებას მივიღებთ მხედველობაში, რომ მას უკვე უ-
ყვარდა გაგიჟებით, რომ ეს ბნედაც მისით იყო გამოწვეული. ცხადია აქ ოფი-
ციალური მიჯნურობის დაუმთავრებლობა ნამდვილ მიჯნურობას ხელს არ უშ-
ლის. და ასე სიყვარულით გაგიჟებულ ტარიელისთვის ასეთი, თუნდაც
„განზრახვის“ დაწამება, არა მარტო ეწინააღმდეგება რუსთველის იდე-
ოლოგიას, არამედ ის ფსიქოლოგიურადაც გაუგებარია.

ის დაფიქრდა (ისევე, როგორც ავთანდილი). და იძულებული შეიქმნა მიეღო ეს აზრი (იქვე):

მიუყოლობა არ ვართ, დამწამებს უზრახობასა,
ჩემგან იმედსა გარდასწყვეტს, მერმე დამიწყობს გმობასა»ო.

აი რატომ მისწერა «რაცა პასუხად ჰმართებდა აშიკობასა».

გავიდა დღეები. ტარიელი საწოლის წინ არის. იღებს მეორე წერილს. ამ წერილითგან სჩანს, რომ ქალს ტარიელთან მისვლა უნდა. ტარიელი აქაც იძულებულია დასთანხმდეს, მაგრამ ამავე დროს დასძენს (ტ. 353):

გულსა ვარქვი თუ: ლახვარნი ეგე ვით დაგაღონებენ?

ამირბარი ვარ, ხელმწიფე, სრულად ინდონი მმონებენ;

აზრად შეიქმენ, საქმესა ათასჯერ შეაწონებენ;

თუ შეიგებენ, მე მათთა არეთა არ მარონებენ»ო.

თუმცა ამ გვარი ფიქრების შემდეგ ტარიელმა მაინც განიზრახა ეს საქმე, მაგრამ ეს სტრიქონები ჩვენ მეტად საინტერესო რამეს გვატყობინებენ. აქედან სჩანს, რომ მას ამ საქმის ჩადენის ეშინია, როგორც სახელმწიფო მოღვაწეს, ერისა და სახელმწიფოს წინაშე: «თუ შეიგებენ, მე მათთა არეთა არ მარონებენ»ო. თუ რმე შესაძლებელი ყოფილა ამ დანაშაულისათვის სახელმწიფოთგანაც განდევნა: «მათთა არეთა არ მარონებენ»ო. ამ სტრიქონებზედ ჩვენ განგებ შევჩერდით, რათა მკითხველს უფრო ნათლად დავანახოთ ვეფხის-ტყაოსნის მორალი და ერთობ შოთას მორალური იდეოლოგია, რომელიც თავისთავად მიგვიყვანს იმ დროინდელ საქართველოს საზოგადოებრივ მორალურ ვითარებასთან.

მეორე წერილის შემდეგ, ერთხელ ტარიელი ნადიმად იჯდა:

მოლარე ყურში ჩუმად ეუბნება მას: «ქალი ვინმე იკითხავსო:

ინახვისცა ამირბარი»? ტარიელი ამბობს, რომ მაშინ: «ვარქვი,

საწოლს წაიყვანე, ჩემგან არის ნახმობარი»ო (ტ. 358). აქ ხდება ერთი საიდუმლო ამბავი და ტარიელმა ჯერ არ იცის. ტარი-

ელი მიდის საწოლს და განემზადება «აუგისა საკრძალველად».

გამოვე და საწოლს შეველ, მონა დადგა კარსა მცველად;

გული მივეც თმობა-ქმნათა, აუგისა საკრძალველად». (359)

კარსა შევდექე, ქალი წინა მომეგება, თავყანი მცა:

მითხრა: მოსვლა თქვენს წინაშე კურთხეულ არს რამან ღირსმცა!

ბ

ამბობს ტარიელი.

ტაეპის ორი სტრიქონი აქამდე ყველას ისე ესმოდა, თით-
ქოს ტარიელმა ამ ქალთან კავშირი იქონია, რაც ტყუილია. იგი
წიშნავს მხოლოდ იმას, რომ როცა ტარიელი საწოლს უნდა შე-
ხულიყო, მან გული დაიმორჩილა, შეურიგდა ყველა იმ დამაბრ-
ვოლებელ მიზეზებს, რომელიც ზემოდ იყო გათვალისწინებული,
და იყო რა მზად „აუგისა საკრძაღველად“, შედის და მას სხვა
ხურათი ხვდება, რაიცა სჩანს მიმდევნო 360 ტაეპითგან. როცა
ტარიელს ქალმა თაყვანი სცა, ის გაოცდა, რათგან მას ნესტანი
მგონა: „გამიკვირდა, მიჯნურისა თაყვანება ექმნა ვისმცა!“ო, მაგ-
რამ ის უფრო გაკვირვებული დარჩა, როცა ნახა რომ ეს ქალი
ჯადაცმული ასმათი აღმოჩნდა და „აუგისა საკრძაღველად“ გან-
მზადებული ტარიელი დარჩა პირში ჩალა-გამოვლებული.
ხულო ასმათმა, რომელმაც იცოდა, რომ ტარიელი, მის მიერ
წანგებ მოტყუებული, იმ წუთში ამ განზრახვით იყო შეპყრო-
ბილი, მოახსენა: «გ გ ო ნ ი ა , ჩ ე მ გ ა ნ წ ი ნ ა შ ე მ ა გ ი ს თ ვ ი ს
მ ო მ ა ვ ა ლ ო ბ ა ;» (361) ე. ი. მე მაგისტვის არ მოველ, მე თქვენ
მოგატყუეთ, მე ვარ განგებ ამ ნაირად ნესტანისგან გამოგზავნილი
და ეს წიგნი გეტყვის ყველაფერსო, და გადასცა ნესტანის წიგნი.
ამას ასე უყვება ტარიელი ავთანდილს 362):

ყდება, მითხრა: თქვენსა მკრძალსა ჩემგან ცნობა უბნევია;

წუ მეჭვ, რაცა პატრონისა ბრძანებასა უთქმევია;

ფხომ დიდი შემართება გულსა მისსა უთნევია;

ნმან წიგნმან გაგაგონოს, ჩემთვის ვისცა უთქმევია»ო.

მთელი ეს ეშმაკობა ნესტანის მიერ განგებ იაო მოწყობილი. ამას
შოთა ღიად აგვიწერს. ტარიელი 369 ამბობს:

ასმათ მითხრა: მე მიბრძანა, ესე ვქმნათო, ესე სჯობდეს, –

ვინცა გნახოს, ჩემგან მისსა საუბარსა ვერა სცნობდეს;

ქემად ნახვად მოვიდოდეს, შენ ვითამცა გაშიკობდეს;

დამცავედრა, ამირბარსა უთხარ, ასრე ნამუსობდეს»ო.

ჩქეთგან ირკვევა, რომ ნესტან-დარეჯანმა ტარიელთან კავში-
რის დაჭერისათვის ასეთი ხერხი მოიგონა: ყოველთვის ტარიელ-

3

ი

ს

მ

ც

ა

ო

თან ივლის გადამცემული ასმათი, როგორც ვინმე არშიყი, და ის იქმნება მათ შორის შუამავალი. ასეთი ხერხით ნესტან-ტარიელის ურთიერთობას ვერავინ გაიგებს. ცხადია, სანამ ტარიელი უკანასკნელი სურათის წინ დადგებოდა, სანამ ის ასმათისგან არ შეიტყობდა ამ ხერხის სარჩულს, მანამდე მან არაფერი იცოდა, ის მოტყუებული იყო და მართლა ეგონა, ქალი მიდიოდა მასთან იმის აღსასრულებლად, რასაც სწერდა. და, სამწუხაროდ, ვ.-ტყაოსნის მკითხველებიც ასე მოსტყუვდნენ, როცა ტარიელს ამ გვარი ცოდვის ჩადენა დააბრალეს, და, ისიც საინტერესოა, ვისთან: ნესტანთან თუ ასმათთან?! ხოლო ტარიელის ერთგვარ დანაშაულს მაინც, რომელიც იმაში გამოიხატა, რომ მან ეს განიზრახა, აბათილებს ის, რომ ტარიელს მანამდე ნესტანთან სიყვარული განცხადებული არ ჰქონია. და სწორედ ამ ამბის მეორე დღეს (ე. ი. როცა ნესტანმა საიმედო გზა გააჩინა), იღებს ნასტანისგან პირველ სამიჯნურო წერილს, რომელიც შეიცავს სიყვარულის ახსნას. ნესტან-დარეჯანმა რომ გაიგო ტარიელის დაბნედილი ამბავი, შეწუხდა, მაინც ვეღარ შესძლო სიყვარული დაეფარა და მისწერა ტარიელს (ტ. 365):

მანდა ყველაი მასმია, რაც შენა გარდაგხდომია»ო, და უცხადებს «შენგან ჩემისა ქმრობისა წინასაც ვიყავ მდომია, მაგრამ აქამდი საუბრად კვლა ჟამი არ მომხდომია»ო. და სხ. საინტერესო ის არის, რომ ნესტანიც თინათინსავით პირველი უცხადებს სიყვარულს. რუსთველის შემოქმედებისათვის ეს მომენტი ძალიან დამახასიათებელია. მაშინაც და ახლაც თინათინ-ავთანდილისა და ნესტან-ტარიელის მდგომარეობა ისე ააწყო შოთამ, რომ ორივე შემთხვევაში სიყვარული პირველად ქალს განაცხადებია. ამით ერთხელ კიდევ გაამართლა თავისი თეორია და დაადასტურა მისი შესაძლებლობა. რომ; «ლეკვი ლომისა სწორია ძუ იყოს თუნდა ხვადი», რაც უთუოდ შედეგია თამარის შთაგონებისაც (*).

ჩვენ გვგონია რომ ეს უნდა იყოს შედეგი იმ დროინდელი სამოქალაქო სამართლის, რომლის მიხედვით მეფის ქვეშევრდომნი უფლებობის გამო მეფის ქალს პირველნი სიყვარულს ვერ განუცხადებდნენ. მაგრამ ტარიელი ხომ მეფის შვილი იყო? ამიტომ ზემოდ აღნიშნული აზრიც მივიღეთ.

აი რა მაგალითების დასახელება შეიძლება ვეფხის-ტყაოსან-ში, – ისეთის, რომელიც ერთის შეხედვით ანგრევს შოთას ზნე-ობრივ ტაძარს (*). ხოლო განხილვის დროს დავრწმუნდით, რომ ეს ტაძარი სრულიად დაცულია და აღნიშნული ამბები ოდნავ ჩრდილსაც ვერ აყენებენ მის სიდიადეს. პირიქით, სწორედ ასეთ შემთხვევაში ახერხებს შოთა ზოგიერთი თვის გამირთა თვისებების გამოაშკარავებას – განსაკუთრებით დადებითი თვისებებისა. ზემოაღნიშნული ამბავი ტარიელის ცხოვრებითგან რომ არ იყოს ვეფ.-ტყაოსანში, შეიძლება მკითხველმა იგულისხმოს, რომ ტარიელი უთუოდ სხვა ქალებთანაც არშიყობის ქსელში იქმნებოდა ჩაბმულიო. ხოლო ამ შემთხვევის დასახელებამ ყველა სხვა შესაძლებლობაზედ ფიქრიც კი მოსპო. და ბოლოს, ვინ იცის, ეს ადგილი შოთამ იქმნებ ამავე მიზნით ჩაურთო!? სხვაგვარად ჩვენთვის იგი გაუგებარიც არის, რათგან ნესტანს ამ ხერხის მოგონების დროს ტარიელის გამოცდა ხომ არ ჰქონდა მიზნად დასახული. ეს ტექსტიტგან არ სჩანს. მაშინ ამ მომენტის გარეშეც აცნობებდა ტარიელს ამ ხერხს.

დასკვნა ჩვენთვის ნათელია:

შოთამ ასე თუ ისე მიახწია ბრწყინვალე შედეგს. მან მთლიანად განახორციელა თავისი მიჯნურობის თეორია გამირთა საქციელში და მათი ზნეობის განსპეტაკებული სახე გამირული შარავანდედით შემოსა.

მ

ე

ბაზეც. ადამიანს უჭირს ვეფხის-ტყაოსნის მეგობრობისა და მიჯნურობის შედარება და ურთი-ერთისგან ჭრჩევა, რათგან ორივე ისეთი სიძლიერით არის დახატული, რომ

ბ

რ

ერთხელ კიდევ ასეთი რამ შეემთხვა ტარიელს: როდესაც ნესტანის გახზოვებაზედ თათბირის შემდეგ ტარიელ-ნესტანმა მოილაპარაკეს და გადასწყვიტეს სასიძოს მოკვლა, მაშინ (ტარიელი ამბობს, ტ. 530):

„მერმე ავდეგ წამოსავლად, მან დამიწყო ქ ვ ე - ქ ვ ე წ ვ ე ვ ა .

ცოტა ხანს უნდა შევჩერდეთ მეგობრობის, ანუ „ქვე-ქვე“ წვევას რა მნიშვნელობა ჰქონია!

ძნელია, რომელიმე მათგანი უფრო მაღლა დააყენო.

ერთი მხრით რუსთველი ამბობს (ტ. 685), რომ:

ჰხამს მოყვარე მოყვრისათვის თავი ჭირსა არ დამრიდად,
გული მისცეს გულისათვის, სიყვარული გზად და ხიდად»ო.
ხოლო მეორე მხრით ყველა ეს ამბები შოთას თავის ქმნილებაში
მიტომ სჭირდება, რომ სიყვარულის საგანი დააკმაყოფილოს.
ნესტანის ძებნა ავთანდილის მიერ, შველა ტარიელისთვის ხომ
თინათინმა დაავალა!?

აი, რა ჩიხშია ეს საკითხი მოქცეული და მთელი ის შეცდო-
მაც, რომელიც დაშვებულია რუსთველის მკვლევართა მიერ ამ
საკითხების განმარტების დროს; ახსნას მიიღებენ მხოლოდ აქეთ-
გან. აი, რამ შექმნა ის ორჭოფული მდგომარეობაც, რომელმაც
ბ. ზ. ავალიშვილი აიძულა ავთანდილ-ტარიელის ურთიერთო-
ბაში ზე მეგობრული, ეროტიული გრძნობები დაენახა. ჩვენ არ
შეგვიძლია აქ ამ საკითხზედ შევჩერდეთ. მხოლოდ ვიტყვით, რომ
რუსთველის შემოქმედებაში მიჯნურობისა და მეგობრობის შო-
რის ძნელია საზღვრის დადება. ისინი გადადიან ერთი მეორეში.
მიჯნურობა ერთია, როგორც ქალ-ვაჟთა შორის ისე ქალთა და
ვაჟთა შორის. მათი ზოგადი სახელი ს ი ყ ვ ა რ უ ლ ი ა. ქალ-ვაჟ-
თა შორისაც მიჯნურობის საზღვარი ხომ მათ შეუღლებასთან
მდებარეობს. შეუღლების შემდეგ მათ მიჯნურნი აღარ ეწოდე-
ბათ. აქ ათავებს შოთა თავის იდეას. ტექსტშიც ხომ ასე მოიქცა
შოთა. ასე რომ „მიჯნურობის“ ცნებას არაფერი არა აქვს სა-
პირდაპირო სქესთა შორის ნივთიერ ურთიერთობასთან. აქეთგან
ცხადია, რომ იმავე მოცულობის არის იგი ვაჟთა შორისაც. ავ-
თანდილ-ტარიელის ასეთი სიყვარული იგივე მეგობრობაა.
მაგრამ, რატოგან ადამიანთა გრძნობათა სამფლობელოში არ-
სებობს რაღაც განმასხვავებელი, რომელიც გვიჩვენებს ქალის
ვაჟთან მიჯნურობას და ვაჟის ვაჟთან, ან ქალის ქალთან. ამის-
თვის პირველი ვეფხისტყაოსანში გამოიხატება «მიჯნურობის»
სახელწოდებით, მეორე «მეგობრობის». რუსთველი მეგობარს,
მეორე სიტყვას «მოყვარეს»აც ტყუილად კი არ უწოდებს.
რუსთველის მიჯნურობა-მეგობრობის ამ გვარი ახსნის შემ-
დეგ, ადვილი გასაგები ხდება მისი სატრფიალო ლექსის ის თა-

ვისებურებაც, რომელიც მიჯნურობისა და მეგობრობის, ორივე შემთხვევის შემკობაში, ერთი სტილით, ერთ გვარი სინაზითა და ფორმებით გამოიხატება.

ტექსტით შევამოწმოთ მოკლედ აღნიშნული აზრი მეგობრობაზე და აღვნიშნოთ რუსთველის მეგობრობის ზოგიერთი დამახასიათებელი ნიშნები, რომელიც გაგვიადვილებს მეგობართა შორის ურთიერთობისა და მოქმედების ახსნას.

როდესაც მეფე როსტევან და დიდებულები ეხვეწებიან ავთანდილს ნუ წახვალო, ის მიუგებს (ტ. 715):

მის ყმისა ცეცხლი მედების, წვა მჭირს მისისა, მწველისა;

მკლავს სურვილი და ვერ ნახვა ჩემისა სასურველისა;

ჰხამს სიყვარული მოყვრისა უხვისა, უშურველისა».

ამის შემდეგ ავთანდილის საუბარში შოთას თეორია მთლიანად გამოთქმულია. ავთანდილს არ შეუძლია შეისმინოს მეფისა და დიდებულების ხვეწნა რათგან: «ოდეს წამოველ, შევფიცე ფიცითა საშინელითა»ო (ტ. 717). ამიტომ «ვერ გაუტეხ ზენაარსა, ვერ გავწირავ ხელი ხელსა. რამცა სადა გაუმარჯვდა

კაცსა, ფიცთა გამტეხელსა» (ტ. 718), ან თუ «ვერას

გარგებ, გულსა დავდებ, ჩემი ფიცი არ გატყდების»ო (ტ. 721).

ამას ხომ თინათინიც ადასტურებს, როცა ეუბნება (ტ. 688):

შენ არ გატეხა კარგი გჭირს ზენაარისა ფიცისა»ო.

ვაზირთან მეორედ საუბარში, ავთანდილი პირდაპირ ამბობს:

ოდეს კაცსა დაეჭიროს, მაშინ უნდა და ძმა თვისი»ო. (ტ. 754)

რუსთველი მეგობრობის დამამტკიცებელ თვისებად სამს ასახელებს (ტ. 758):

სამი არის მოყვრისაგან მოყვრობისა გამოჩენა:

პირველ ნდომა სიახლისა, სიშორისა ვერ მოთმენა,

მიცემა და არას შური, ჩუქებისა არ მოწყენა,

გავლენა და მოხმარება, მისად რგებად ველთა რბენა»ო.

ჩვენ გვგონია რომ ეს სტრიქონები ყველასათვის ადვილი გასაგებია და განმარტებას აღარ საჭიროებს. აღვნიშნავთ მხოლოდ, რომ მთელ ტექსტში რუსთველის ეს შეხედულება ყველგან დაცულია და დადასტურებული. ის გმირების მიერ სრულებით განხორციელებულია.

ფიცი. რუსთველის მეგობრობის თეორიის აზრის გაგებისათვის და გმირთა მოქმედების სწორი შეფასებისთვის კიდევ საინტერესოა ფიცის საკითხი ვეფხისტყაოსანში.

იშვიათია საერთოდ, და კერძოდ აღმოსავლეთის ლიტერატურაში, ფიცის ისეთი მტკიცედ დაცვა და შესრულება, რომელსაც ადგილი აქვს ვეფხისტყაოსანში. ამ მხრივაც ის მსოფლიო ლიტერატურაში განმარტოებული სდგას. «არ გატეხა ზენაარისა ფიცისა» მოითხოვს უწინარეს ყოვლისა დიდსა და ძლიერ ნების ყოფას. სუსტი ნებისყოფის ადამიანი ვერ გაასრულებს მას. ამიტომ იყო რომ რუსთველი თავისი მიჯნურის დახასიათებაში ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ მიჯნურს ხამს; «ენა, გონება, დათმობა, მძლეთა მეზრძოლთა მძლეობა» (ტ. 8). რუსთველისებური სასტიკი და მტკიცე ფიცი თვით ქართულ ლიტერატურაშიც მხოლოდ ყასბეგმა მოგვცა. ყასბეგის შემოქმედება იკვებებოდა მთის ზნეობრივი არეთი, მაგრამ ის მოკლებული არ ყოფილა რუსთველის სულიერ წყაროსაც.

ჩვენ მოვიყვანთ აგრეთვე ფიცის მაგალითებს ვ.-ტყაოსნითგან და სანიშნულად შევადარებთ ვის-რამიანს.

როცა ტარიელს ნესტანმა პირველად განუცხადა სიყვარული, მეორედ შეყრისას ხატაველებთან ბრძოლის წარმოების დავალების შემდეგ იგი მას ასე შეჰფიცავს (ტ. 399):

ერთმანერთისა მას აქეთ რაცა ორთავე ვიცითა,

აწცა მიცოდი საშენოდ მითვე პირითა მტკიცითა;

ამას შევჯერდი დიდითა ზენარითა და ფიცითა!

გეცრუვო, ღმერთმან მიწა მქმნას, ნუმცა ცხრითავე

ვზი ცითა!» ამაზედ ტარიელი ამბობს (ტ. 402):

ზედან წიგნსა საფიცარსა შევფიცე და შემომფიცა:

– მისგან ჩემი სიყვარული ამით უფრო დაამტკიცა – »ო.

პატივცემულ ივ. ჯავახიშვილის გამოკვლევით: «წერილობითი პირობა, რომელშიაც ფიცი და აღთქმა იყო დადებული, გარკვეული წესით შედგენილი, „ს ა ფ ი ც რ ი ს წ ი გ ნ ი ს“ სახელით იყო ცნობილი». (იხ. მისი «ქართული სიგელთა მცოდნეობა ანუ დიპლომატიკა» გვ. 45).

ხატაველებზედ გამარჯვების შემდეგ ტარიელს ნესტანი ასე სწერს:
ღმერთმან თუ მცა ენა ჩემი ქებად შენდა უშენოსა,
შენთვის მკვდარი, აღარ ვიტყვი, მაშა მომკლავ უშენოსა;
მზემან ლომსა ვარდგიშერი ზაღჩას ზაღად უშენოსა, –

შ

ხოლო იმ საზარელ წერილში, რომლიც ნესტანმა ქაჯეთის ცი-
ნითგან გამოუგზავნა ტარიელს, აი რას სწერს (ტ. 1279):

**შენმან მზემან, უშენოსა არკის მიჰხედეს მთვარე შენი,
შენმან მზემან, ვერვის მიჰხედეს, მოცავიდენ სამნი მზენი;**

ჩქა თავსა გარდავიქცევ, ახლოს მახლავნ დიდი კლდენი»ო;
მა რა ბრწყინვალედ შეასრულა ნესტანმა ყველაფერი!

ჭეფხის-ტყაოსანში ყველაზედ დიდი სახიფათო შემთხვევები
ნესტანს ხვდა წილად, და დიდმა ოსტატმა რუსთველმა ყველგან
მა ყოველთვის ყველაფერი ისე მოაწყო, რომ ეს ნაზი არსება ბო-
ლომდის უმწიკლოდ დარჩა. ნესტანმა თავისი ფიცი ბოლომდის
წმიდად დაიცვა, ხოლო რუსთველმა თავისი იდეა ნათლით შემოსა.

სხევე ველად გაჭრილი, ხელ-ქმნილი ტარიელი მთელ თავის სი-
ტოცხლეს სწირავს ამ საქმეს, სანამ ბოლოს არ გაიმარჯვებს.

ცხვათა შორის ფიცის ძალა უფრო მკაფიოდ გამოჩნდა ნესტან-
ტარიელს შორის მომხდარ ერთ გაუგებრობაში.

ჩოცა ტარიელი მიიხმეს ნესტანის მშობლებმა სათათბიროდ
ქალის გათხოვების შესახებ, ამის შემდეგ ტარიელი შეხვდება
ნესტანს, და ეს რა რისხვით დაუხვდება, თვით ტარიელი გვეტყვის:
მიბრძანა: მიკვირს, რად მოხველ მშლელი მტკიცისა ფიცისა,

გამწირავი და მუხთალი, შენ, გამტეხელი ფიცისა;

ტ

ფიცის გატეხისათვის გუშინდელ მიჯნურს ასეთი მუქარით მიმარ-
ფავს: «ცოცხალ ვიყო, შენ ინდოეთს, ღმერთო, ხანი ვერა დაჰყო,

ტ

ჭენრისხეხული ნესტანი ან ღალატისთვის ტარიელს სასიკვდილო-
მაც კი სწირავს! მაგრამ მერე ნესტანი მალე დარწმუნდება, რომ
ტარიელს მისთვის არ უღალატია, რომ ის თურმე განგებ მოქ-
რეულა ისე თათბირზედ, სხვა და სხვა მოსაზრებით, რასაც გაც-
ნობის შემდეგ ნესტანიც დაეთანხმა და მერე სასიძოს შურის მი-

ფ

ღ

ხ

ჟ

ბ

გ

დ

ე

ვ

ზ

ს

ების გეგმაც ერთად შეიმუშავეს. შოთამ კი ამ მოვლენით თავისი ზნეობრივი იდეალის დაცვის სიძლიერე დაგვანახა.

ასეთივე სიძლიერით არის დახატული თინათინ-ავთანდილის სიყვარულის ფიცი. აქაც იგივეა განმეორებული.

როცა თინათინი დავალებას აძლევს ავთანდილს, შეჰფიცავთ ფიცით გითხრობ შენგან კიდე თუ შევირთო რაცა ქმარი, მზეცა მომხვდეს ხორციელი, ჩემთვის კაცად შენაქმარი.

სრულად მოგწყდე სამოთხესა, ქვესკნელს ვიყო დასანთქმარი;
შ

რასაკვირველია ასევე შეჰფიცა ავთანდილმა და, როგორც ვიცით, წათაც აგრეთვე, მსგავსად ნესტან-ტარიელისა, ღირსეულად შეძრულეს ბოლომდე თავიანთი ფიცი.

მე მხრით საინტერესოა შევადაროთ მას ფიცი ვისის და რა-ცინის. აქ პირველ რიგში თვალში გვეცემა ის გარემოება, რომ ღირველად ფიცს აძლევს ვაჟი, რამინი, ვეფხის-ტყაოსანში კი მირიქით, ვაჟები ამ შემთხვევაში პასიურ როლს ასრულებენ.

ფიცს ფიცი: «მერმე შეჰფიცა რამინ, მტკიცითა სა-დიცრითა, ყოვლისა დაბადებულისა ღმრთისა ძა-ლითა და სახელითა, ელვარითა მზითა და მთვარი-ხა, რაცა ცასა ზედა არის, – ყველათა; ცითა და ქვე-ყანითა, ღმრთის სჯულითა და ყოვლითა საფიცითა, რომელ, ვიდრე სულნი ედგნენ, ვიდრე მათა ზედა ქარი ქროდეს, ცათა შიგან ვარსკვლავი იპოებოდეს ღა კაცსა სული ტანსა შიგან უყუარდეს, – ვისის სიყვარულს არ ინანდეს რამინ, არცა მისი ფიცი წატეხოს არცა მისისა პირისაგან კიდე სხვა არსი ჭოეწონოს, არცა ვინ სხვა მისგან კიდე უნდეს, არ-ღ ვინ სიყვარულისა თვალითა შეხედოს და არცა ვინ ვისის უნებელი ქნას».

გერე ვისიც შეჰფიცავს, მისცემს ნიშნად იის კონას და სხ.

უუ შევადარებთ ამას ვეფხის-ტყაოსნის გმირთა ფიცს, დავრწმუნ-ლებით, რომ უკანასკნელი არა ნაკლები სიმტკიცით არის გამო-ხეშული, და მეტი გრძნობიერებითაც, მაგრამ რა მოხდა? რამი-ნი მას მაინც ღალატობს.

დ

ა

ნ

ა

ა

ს

ა

ქ

მ

ა

ვის-რამიანში მკითხველი ვერ ნახავს ნებისყოფას. იქ არ სჩანს მოვალეობის შესრულების შეგნებაც. ხოლო ყველა გმირები სულიერად ისე სუსტნი არიან, რომ საკმარისია ოდნავ წინაღმდეგობა და იგინი ასეთ სასტიკ ფიცს მაშინათვე გასტეხენ. რამინის ამგვარი ფიცი პირველი ხომ არ არის! ასევე სხვა გმირების. შ ა ჰ რ ო მ ა ც ხომ გასტეხა ფიცი. ასევე იქცევა თვით ვ ი ს ი შ ა ჰ მ

ლი ვეფხის-ტყაოსნისა წაიკითხავს ვისრამიანს, არ შეიძლება არ მოსწყინდეს, არ შეიძლება არ შეეზიზღოს ამდენი სიდაბლე, გმირბა ყოვლად უხასიათობა. ვეფხის-ტყაოსნის სულიერ და მორალურ სამკვიდროზედ აღზრდილი ქართველი მკითხველის სული-
~~და~~ და გემოვნებისათვის, ცხადია, უცნაურია ეს მოვლენა.

~~სხეთი~~ გარდაუალი ზღუდეა ამ ორ, დაახლოებით ერთი ეპოქის ქართულ-სპარსულ ქმნილებათა გმირების ხასიათთა შორის! წუსთველმა ფიცის ტრადიცია უფრო ლამაზი, მომხიბლავი და ამაღლებელია, ვიდრე სპარსული დაგვიხატა ორ მეგობრის, ტარიელ-ავთანდილს შორის.

ა ი, რ ა ი ყ ო ის ძალა, რომელიც ავთანდილს ყველაფერს ავიწყებდა, ოღონდ ტარიელისადმი მიცემული ფიცი, სიტყვა გაესრულებინა ბოლომდე. შოთას საკუთარი ფილოსოფია აქვს, გარკვეული სისტემა შემუშავებული. მისი მოქმედება არ არის შედეგი წუთიერი გატაცების, განზრახვისა და სხ. ყველაფერი მისი მსოფლმხედველობით დასაბუთებულია. მას არაოდეს არ გადაუდგამს ერთი ნაბიჯიც კი ამ დასაბუთების გარეშე. ამას ასეთ შემთხვევებში თვით შოთა მკაფიოდ გამოსთქვამს ხოლმე. და აი, ძმათა მიერ ფიცის არ გატეხა, სიტყვის შესრულება, არ მოტყუება, მისივე სისტემით არის შეფასებული და ის ყოველთვის ამ მიმართულებით მოქმედებს. რუსთველის აზრით: «კაცი ბრძენი ვერ გასწირავს მოყვარესა მოყვარულსა»; იცის რა რომ «სიცრუვე და ორპირობა ავნებს ხორცსა, მერე სულსა!» (ტ. 770). აქ მთელი ფილოსოფიაა მოცემული, და ქვემოთ (ტ. 771) ამას უკეთ განმარტავს. რადგან თავია სიცრუვე ყოვლისა უბედობისა, მე რად გავწირო მოყვარე, ძმა უმტკიცესი ძმობისა?

არა ვიქმ, ცოდნა რას მარგებს ფილასოფოსთა ბრძნობისა:
 მით ვისწავლებით, მოგვეცეს შერთვა ზესთ მწყობრთა მწყობრი-
 სა». აქ შოთამ დაასაბუთა სიცრუვის მნიშვნელობა და ამიტომ:
 ვერ ვეცრუვები, ვერ ვუზამ საქმესა საძაბუნოსა.
 პირის-პირ მარცხვენს, ორნივე მივალთ მას საუკუნოსა». (778)
 და მიუხედავად როსტევეანის სამეფო სასახლის და დიდებულთა
 დიდი წინაღმდეგობის, ავთანდილი თავის პრინციპს მაინც ვერ
 უღალატებს. ტარიელთან დადებულ ფიცს თუ არ შეასრულებს,
 მისთვის სიცოცხლე არ არსებობს. ის შეპყრობილია ამ ძლიერი
 ცეცხლით. მეფეს ეუბნება (ტ. 718):
 ვერ გავუტებ ზენაარსა, ვერ გავწირავ ხელი ხელსა,
 რამცა სადა გაუმარჯვდა კაცსა ფიცთა გამტეხელსა!»ო.
 ასე ძლიერი იყო მნიშვნელობა ფიცისა ავთანდილისათვის, რომლის
 შესრულებას ყველაფერს სწირავდა. და, ბოლოს, ისიც ვიცით,
 რომ თავისი ძვირფასი იდეალი კეთილად და უვნებლად შეასრულა.
 ჩვენ აქ აღარ გამოუდგებით სხვა ამონაწერთა მოყვანას, რაც
 აუარებელია ვეფხის-ტყაოსანში, უკეთესი ადგილებიც კი, და ეს
 მკითხველმაც იცის. ამ მხრით ყველაზედ საინტერესო ადგილი
 ვეფხის-ტყაოსანში ორია: ავთანდილის ანდერძი და ნესტანის წე-
 რილი ტარიელისადმი, ქაჯეთის ციხითგან მოწერილი.
 თუ მკითხველი ყველა სხვებთან ერთად ამ მეტად მნიშვნელო-
 ვან მოვლენასაც კარგად ჩაუკვირდება, კიდევ ერთხელ დარწმუნ-
 დება ავთანდილის მოქმედების სიმართლეში. მისთვის ნათელი შე-
 იქმნება არა მარტო ეს სიმართლე, არამედ, რუსთველის იდეის
 თვალსაზრისით, აუცილებლობაც ავთანდილ-ტარიელის ისეთი ურ-
 თიერთობისა, რომელიც წარმოდგენილია ვეფხის-ტყაოსანში ხო-
 ლო ყველა ხმის შემდეგ, რასაკვირველია, ყველა გაუგებრობანი,
 რაც ბ. ზ. ავალიშვილის მიერ იყო გამოთქმული, ჰქრებიან ვით
 ღამის ლანდები დღის სინათლეზედ.

ბ
შიერ გამოთქმული აზრი. გობრობაზედ ამ მცირე შენიშ-
 ა ვნების შემდეგ, გავიცნოთ ბ. ზ.

ვ
 ა
 ჯ
 ი
 მ
 ვ
 ი
 ჯ
 ი
 ს

ავალიშვილის დებულებები და შევაფასოთ.

ბ. ზ. ავალიშვილის აზრით „მეგობრობა ზოგჯერ მიჯნურობაზედ ისე აღამაღლა შოთამ, რომ ძნელია გაგება, ვისი სიყვარული სჭარბობს ავთანდილის გულში: თინათინისა თუ ტარიელისა“ (იხ. ვფხ.-ტყ.-ის საკითხები გვ. 149)?

როცა ავთანდილი გაპარვისას ქვაბში ტარიელს ვერ ნახავს, მოსთქვამს: «იტყვის: ღმერთო, რა შეგცოდნე შენ უფალსა, არსთა მხედსა, რად გამყარე მოყვარეთა, რად შემასწარამა ბედსა? ერთი ორთამ გონებელი, ვარ საქმესა წასაწყმედსა!» (841) მერე: «მოყვარემან ვარდის კონა გულსა მკრა და დამიწყლულა, იგი ფიცი, ჩემგან სრული, მან აღარა გამისრულა; მას თუ გამყრი, საწუთროვო, ჩემი ლხინი გარდასრულა, ს

ხე „სხვა მოყვარედ“ ისიც „გაკიცხულად“, ვშიშობ, თინათინი ჟნდა ვიცნათო! ეს იმიტაც მტკიცდება, რომ ბოლოს, როცა ნესტანი ქაჯეთის ციხითგან გაანთავისუფლეს, ავთანდილი მაშინაც მრ სცილდება ტარიელს, და ბოლოს, ფრიდონის საშუალებით, ძლივს მოახერხა ეს ტარიელმაო, ამბობს ბ. ზ. ავალიშვილი. ყმიტომ აქეთგან ის დაასკვნის, რომ თითქოს ავთანდილი ტატიელის სიყვარულს თინათინისაზედ მაღლა აყენებდა. ე. ი. აქ ხჩანს მეგობრობისადმი უპირატესობის მინიჭება შოთას მიერო. წორ ძმათ-ნაფიცთა მეგობრული სიყვარული რუსთველის მიერ თითქმის იმავე სახითაა დასურათებული, როგორც ნამდვილი, კარგი მიჯნურობა“ (იხ. ვ.-ტყ.-ის საკითხები გვ. 150). მოვიგონოთ ავთანდილის ტარიელზედ ნათქვამი (ტ. 715): მის ყმისა ცეცხლი მედების, წვა მჭირს მისისა მწველისა; მჯლავს სურვილი და ვერ ნახვა ჩემისა სასურველისა))ო. სხლა შევადაროთ, რასაც თინათინზედ ამბობს 151 ტაეპში: მოუკლავარ თინათინის სურვილსა და სიყვარულსა»ო.

ჭიდევ ავთანდილი ტარიელზე: «მის ყმისა ცეცხლი მედების, დამწვა ცეცხლითა ცხელითა; შემებრალნეს და გავშმაგდი, გავხე გუღითა ხელითა»ო (981 ტ.). ხოლო მეორე მხრით ხომ შოთას აზრ

სეთივე კილოთი მიუგებს ავთანდილს ტარიელიც (648 ტ.):

ფ

ა

ც

მ

ც

ჯ

ჟ

ღ

რ

ფ

მან მიუგო: უცხოს უცხო ეგრე ვითა შეგიყვარდი?
გასაყრელად გემნელები, იადონსა ვითა ვარდი»ო და სხ.
ამ ორმა მოვლენამ ექვში შეიყვანა ბ. ზ. ავალიშვილი.
და ეს ექვი გაადლიერა მესამე გარემოებამ: ეს გახლავსთ
ავთანდილ-ტარიელის ღამე ერთად დაძინების შემთხვევები, რაც
გვხვდება სულ სამჯერ (ბ. ზ. ა. აზრით). პირველად, როდესაც
მეგობრობის ფიცი დასდეს: «მას ღამესა ერთგან იყვნეს შვენი-
ერნი ამხანაგნი» (650). ეს შემთხვევა, ნ. მარრის დამოწმებით,
ვთქვათ მეგობრული ფიცის წესი იყოსო, ამბობს ავალიშვილი,
მაგრამ ასეთი შემთხვევა ხელმეორდება მეორედ, როცა ტარიელი
ლომ-ვეფხთა შორის დაბნედილი ნახა ავთანდილმა, მაშინაც «მას
ღამესა ერთგან იშვნეს იგი ლომნი, იგი გმირნი (905), და მესა-
მედაც, როცა ტარიელმა ავთანდილი ფრიდონისას გააცილა, აქაც
მას ღამესა ერთგან იყვნეს, ერთგან მიწვეს ხისა ძირსა»ო. (928)
ბ. ავალიშვილის შეხედულებით «შეუძლებელია რომ აქ ყველგან
ფიცის რიტუალი იგულისხმებოდესო» (იხ. ვ.-ტ. საკითხ. გვ. 152).
ვინაიდან ეს «არაბ-სპარსული სიტყვიერების ჰანგი შემ-
დეგ მსოფლიო ლიტერატურის გარედ არ რჩება», ამიტომ ბ. ზ.
ავალიშვილი ფიქრობს, რომ «ამისი ხსენება, თუნდაც რომ გაკ-
ვრით, როცა რუსთველზედ ვწერთ არაა ზედმეტი. ზემოდ ნაგუ-
ლისხმევი ჰანგი თვალსაჩინოა აღმოსავლეთში, და შოთა არაბულ-
სპარსულ მსოფლიოსთან ხომ დაკავშირებულია თავისი განათლე-
ბითაც და იმ «ამბითაც», რომელს შეეძლო ამ მხრით ისეთი რამ
ჰქონოდა, რაც წაშლილია და დაკარგული თვით ვ.-ტყაოსანში.
ორიოდე მკრთალი ნიშანი კი დარჩებოდაო» (იგივე წიგ. გვ. 153).
ეს სულისკვეთება აღბეჭდილია ავთანდილის ქებაში:
ფრიდონ დადგა, ყმა წავიდა, შემხედველთა მკვლელი ტანი».
ამ გვარად, გარდა ამ 1003 ტაეპისა და ზემოდ აღნიშნული ავ-
თანდილ-ტარიელის ურთიერთობისა, ბ. ზ. ავალიშვილი ფიქრობს,
რომ «ამ „ტრადიციის“ ერთი სხვა გამოძახილიც მოიპოება, თა-
ვისთავად მკრთალი და უმნიშვნელო, როსტევეანის და იმავე ავ-
თანდილის ერთ დახასიათებაში» (იხ. ბ. ა. ვ.-ტყაოსნის საკით.
გვ. 154). ნადირობაში შეჯიბრების დროს (ტაეპი 83):
მეფესა ესე ამბავი უჩნს, ვითა მღერა ნარდისა,

უხარის ეგრე სიკეთე მისისა განაზარდისა,
 აქვს მიჯნურობა ამისი, ვითა ბულბულსა ვარდისა;
 სიცილით ლაღობს, მიეცა გულით ამოსვლა დარდისა».
 თუმცა „მართალია, როსტევან-ავთანდილის სცენაში პატრი-
 არქალური კილო იმდენად სჭარბობს, რომ ხსენებული ჰანგის
 კვალი აქ თითქმის წაშლილია, საგულისხმოა კი, რომ მიჯნუ-
 რობის ხსენება პოემაში აქაც შენახულია“ (იქვე: გვ. 155).
 ასეთია ამ საკითხზედ ავალიშვილის შეხედულება და არგუ-
 მენტები, რომელთა შეფასებას აქვე შევეცდებით.

ბ

შეხედულების კრიტიკა.

ა ტარიელის სიყვარულს მაღლა
 აყენებდეს თინათინისაზედ, ეს
 ვერ არის მართლი. ყოველ შემთხვევაში ამ ადგილითგან, რომელ-
 ზეც ეყრდნობა მკვლევარი, ეს არ სჩანს.

ბ მოყვარემან ვარდის კონა გულსა მკრა და დამიწყულა.

იგი ფიცი, ჩემგან სრული, მან აღარა გამისრულა.

შას თუ გამყრი, საწუთროო, ჩემი ლხინი გარდასრულა,

გ

ბე „სხვა მოყვარედ“ ბ. ზ. ავალიშვილი რომ თინათინს გულის-
 ტკბობს, შეცდომაა, რათგან ჯერ თინათინი ამას წინედ ტარიელ-
 თან ერთად მოიგონა („ერთი ორთა მგონებელი“ და სხ.) და,
 მხვათა შორის, ყოველთვის, როდესაც ავთანდილი მოცილებულია
 თინათინს, სადაც არ უნდა იყოს ის, რა განსაცდელსა და საქმი-
 ნობას იმდენად აწუხებდეს, რომ ავთანდილის აჩრდილი ელანდება. იქ, სადაც გამ-
 ხნევებაა საჭირო, იგი მას ამხნევებს; ხოლო როდესაც დანაშა-
 ჟის სჩადის, ძრწოლა იპყრობს მას. ეს თითქმის ყველა შემთ-
 ხვევებში არის აწერილი და ავთანდილის მიერ თინათინის გახსე-
 ნების მომენტებიც იშვიათი გრძნობიური ლექსით არის გამოთ-
 ქმული. აღნიშნულ ტაეპში კი მხოლოდ ტარიელზეა ლაპარაკი
 და «სხვა მოყვარედ» ტარიელის მოპირდაპირედ ვინმე სხვა მე-
 გობარი (განყენებულად) იგულისხმება და აქ თინათინი რა შუ-
 ლია! ამას თვით ტერმინოლოგიაც ამტკიცებს. შოთა სხვათა შო-
 ს

ა

ბ

გ

დ

ე

ვ

ზ

ა

ბ

რის, „მოყვარეს“, მეგობარს ეძახის. ვეფხის-ტყაოსანში ყველგან ტერმინს „მ ე გ ბ ა რ ს“ ენაცვლება „მ ო ყ ვ ა რ ე“: «ვინ მოყვარესა არ ეძებს, იგი თავისა მტერია» (ტ. 834), «ჰხამს მოყვარე მოყვრისათვის თავი ჭირსა არ დამრიდად» (ტ. 685) და სხვა მრავალი. ხოლო არ არის ისეთი შემთხვევა, სადაც სატრფოს, „მიჯნურს“, „მ ო ყ ვ ა რ ე“ შეეცვალოს!

რომ თითქოს ავთანდილისთვის თინათინი არ არსებობს, თუ ტარიელს ვერ შეხვდა, (ჩვენ კი გვგონია პირიქით, რომ თუ ტარიელს ვერ შეხვდა, მაშინ თვით ავთანდილი არ არსებობს თინათინისთვის, როგორც დავალების ვერ შემსრულებელი, პირშავად დარჩენილი!) ე. ი. უტარიელოდ მისთვის თინათინიც «გაბასრულა, გაკიცხულა», – ეს აზრი ყოვლად შეუწყნარებელია და რუსთველის იდეოლოგიის თვალსაზრისით გაუგებარი.

პირიქით, ყოველივე ესე: ტარიელის გაცნობა, მისი დამეგობრება და სხვ., ავთანდილის სიყვარულის საგანმა, ე. ი. თ ი ნ ა-თ ი ნ მ ა გამოიწვია. მაშინაც, როცა ავთანდილი პირველი ნახვის შემდეგ თინათინს გააცნობს ტარიელის ამბავს, თინათინივე ურჩევს (ისე როგორც ხალხურ ვეფხის-ტყაოსანშიც):

შენ არ გატეხა კარგი გჭირს ზენაარისა ფიცისა.

ჰხამს გასრულება მოყვრისა სიყვარულისა მტკიცისა,

მ

და ამ დავალების შეუსრულებლობა ავთანდილისთვის, ვითარცა ბინათინის მიჯნურისათვის, არც ისე ადვილი საქმე იყო. აი, უტარიელოდ სხვა მოყვარე ჩირად რატომ უჩნდა. მაგრამ, ცხადია, მართო თინათინის დავალების შედეგად როდი უნდა ვიცნათ ის. ტარიელი მეორე ვაჟკაცია, ავთანდილის შემდეგ, მთელ იმ მსოფლიოში, რომელსაც ვეფხის-ტყაოსანი იცნობს. მოხდა მათი დამეგობრება და გასაკვირველი არაფერია, რომ ტარიელი ავთანდილისთვის ფრიად საპატიო სიყვარულისა და თანაგრძნობის ღირსი გამხდარიყო. და ავთანდილის მიერ გაწეული ზრუნვაც განხორციელებაა შოთას მეგობრობის თეორიისა, – „მისად რგებად ჯელთა რბენა“. თუმცა ამაში თვით ბ. ზ. ავალიშვილიც ეჭვდება და ამბობს: „მართალია, იმის თქმა შეიძლება, რომ მეგობრობის ამ გვარი უპირატესობა ტარიელის მნიშვნელობით აიხსნე-

ს

ი

ს

ა

–

ც

ო

დ

ნ

ბა და ამ გმირის გაზვიადებას ემსახურება“ო. (იქვე: გვ. 149).
რაც შეეხება იმ აზრს, რომ ავთანდილი ბოლოსაც არ ეშვე-
ბა ტარიელს მაინც და მაინც ინდოეთში წამოვიდეთ, ესეც შვე-
ნიერი მაგალითია შოთას თეორიის და მისი ახსნაც ამავე მეგო-
ბრობის სფეროში მოინახება.

რუსთველის მეგობრობის ერთი მთავარი ატრიბუტთაგანი
ხომ, როგორც ზემოდ აღვნიშნეთ, შემდეგია: «გავლენა და მოხ-
მარება, მისად რგებად ველთა რბენა» (ტ. 758). და ამას ავთან-
დილი, როგორც მკითხველს მოეხსენება, ბრწყინვალედ ასრუ-
ლებს. აგრეთვე, შოთას მეგობრობის თვალსაზრისით, მარტო
ველთა რბენა» არ კმარა, – დაწყებული საქმის ბოლომდის მიყ-
ყანაა საჭირო, მას «ჰხამს გასრულება». და მის გმირებსაც ამის
მეტი არა ჩაუდენიათ რა. ავთანდილს არც ერთი ნაბიჯი
არ გადაუდგამს რუსთველის ბრძანების გარეშე.
და აი, მაშინ, როდესაც ქაჯეთის ციხითგან ნესტან-დარეჯა-
ნი გაანთავისუფლეს «მათ სამთა გმირთა მნათობთა», ზ. ავალი-
შვილი მაინც და მაინც მოითხოვს, რომ ავთანდილს და ფრიდონს
თავი უნდა დაეკრათ ტარიელისთვის, გზა მშვიდობისა ეთქვათ
და თავ-თავის სახლში წასულიყვნენ!

სიმართლე უნდა ითქვას, რომ ამ გვარი თავგადასავალის შემ-
დეგ, ასე უბრალოდ დღევანდელი „ძმა-ბიჭებიც“ არ დასცილ-
დებოდნენ ურთი-ერთს და ამას ტარიელ-ავთანდილს როგორ მოვს-
თხოვთ. ჯერ ერთი, გმირი ავთანდილი ვერ ურიგდება სინდისს,
– მან ტარიელისთვის ამდენი უბედურობა გამოიარა, ქალი იხ-
სნა ტყვეობითგან, და ახლა რა მისი შესაფერი საქციელი იქმნე-
ბოდა, შუა გზაზედ მიეტოვებინა!? რა საკვირველია ავთანდილ-
ში იმ წუთს ამაზედ ფიქრი უფრო ძლიერი უნდა ყოფილიყო,
ვიდრე იმაზედ, რომ მას თინათინი უცდიდა, – მით უმეტეს, რომ
თინათინი ნესტანივით ტყვედ არ იყო, როგორც თვითანაც ამბობს!
რუსთველის იდეის მიხედვით, ავთანდილს სამსახური ტარი-
ელისადმი აქ დამთავრებულად არ მიაჩნდა და, ცხადია, ავთანდი-
ლი, როგორც ბრძენი და ფილოსოფოსი, ამ საქმეს ბოლომდე მი-
უყვანელს ვერ დასტოვებდა. ამას უბრალო ვაჟკაცობა და რაინ-
დული ჩვეულებაც მოითხოვდა.

მიუხედავად ამისა, მეორე მხრით ტარიელის წინადადებაც რეალური და მიზანშეწონილი იყო. სჯობს ეს ამბავი გავიხსენოთ როდესაც ნესტანის განთავისუფლების შემდეგ ფრიდონმა ტარიელს ქორწილი გადაუხადა, ტარიელმა ფრიდონის პირით ავთანდილს შეუთვალა (ტ. 144):

უთხარ: „ძმაო, რა გარდიხდის შენგან ჩემსა ჭირნახულსა! ღმერთი მოგცემს წყალობასა მისსა, ზეცით შენახულსა! თუ ვერა ვიქ საწადელსა შენსა, შენთვის განზრახულსა არა ვნახავ სახლსა ჩემსა, არ დარბაზსა, არცა ხულსა“.

აი რატომ მისცა წინადადება ტარიელმა ავთანდილს. ტარიელსაც უღრენდა გული მეგობრობის. მასაც სწვავდა ავთანდილის თინათინისადმი ცეცხლი, თვითონ „მიხვდა საწადელსა“ და ახლა უნდოდა ავთანდილის საწადელიც აესრულებინა. მასაც უნდოდა ენახა ისინი ერთად შეყრილი. ეს აზრი არც ულოლიკო იყო და ბოლოს რუსთველმაც ხომ ასე ჩაადენინა. მაგრამ არც ავთანდილი იყო თავის პასუხში მცდარი, რათგან ჯერ, როგორც აღვნიშნეთ, მას საქმე დამთავრებულად არ მიაჩნდა, და მერე ამ გვარ წინადადებაში შეურაცხყოფაც დაინახა. აი რა უპასუხა ავთანდილმა (ტ. 1454): «ესეა ჩემი საწადი და ჩემი მოსანდომარე:

ინდოეთს გნახო მორჭმული, საჯდომთა ზედა მჯდომარე გვერდსავე გიჯდეს მნათობი, პირი ელვათა მკრთომარე მებრძოლნი თქვენნი მოგესრნეს, არ ვინ ჩნდეს მუნ მეომარე».

აი თურმე რა მიაჩნდა ავთანდილს თავის საქმის „გასრულებად“. ამ დროს ტარიელის სამეფოს მტრები იკლებდნენ, ამიტომ საინტერესოა ავთანდილის ის აზრიც, რომელიც გამოთქმულია უკანასკნელ სტრიქონში. ამაზედ მერეც ვნახავთ). და მერე (ტ. 1455):

**რა გამისრულდეს ესენი ჩემნი გულისა ნებანი,
მაშინღა მივალ არაბეთს, მომხვდეს მის მზისა ხლებანი».**

აქეთგან ყველასათვის ადვილი გასგებია, რა იყო აზრი ავთანდილის დაჟინების, რა იყო მისი გულის ნება, და არა ის, რაც ბ. ზ. ავალიშვილს ჰგონია.

ხოლო როდესაც ავთანდილმა ტარიელის სიტყვები იუკადრისა კიდევ, აქაც მას ის საბუთი ჰქონდა, რომ ტარიელის შველა თავისთვის დიდად საჭიროდ არ მიაჩნდა. აი, ამაზეც რას ამ-

ბოზს ის: «სთქვა თუ: „მეშველი რად მინდა, მჭირს არავისგან წყლულობა; ჩემი მზე არცა ქაჯთა ჰყავთ, არცა სჭირს ლხინ-ნაკლულობა“»ო (ტ. 1449).

მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მაინც ტარიელის წინადადება მიიღეს. ავთანდილი აქ ტარიელს დაეთანხმა და წავიდენ არაბეთს (*). და ბოლოს, როდესაც „მიხვდა მათი საწადელიც“ თინათინს გვერდსა დაუსვეს ავთანდილ, სურვილსა მოეკლა ვისსა». (1519) რომ მეგობრული მოვალეობა ასე ძლიერი იყო, ე. ი. რომ აქ ავთანდილი ცათამდის მართალი იყო ამ მოვალეობის თვალსაზრისით, ამას ესეც ამტკიცებს: როცა ტარიელი მივიდა არაბეთს და თინათინ-ავთანდილსაც ქორწილი გადაუხადეს, როცა პოეტის თქმით, «რას ვაგრძელებდე, გარდაჰხდეს დღენი ერთისა თვისანი.» (1536 ტ.) და ტარიელი კიდევ იქ ქეიფობდა, მაშინ მის სამეფოს მტერი აოხრებდა და მშველელს ითხოვდა დროზედ. ხოლო ერთი თვის შემდეგ შეუთვალა ტარიელმა ავთანდილის პირით როსტევანს: «... შენი სიახლე კმა ჩემად ლხინად ყოველად; მტერთა აქვთ ჩემი სამეფო, ვიცი მუნ შიგან მძოველად. (1537)

წ
ეს როგორღა მოგწონსთ? მიუხედავად იმისა, რომ ტარიელის
ხამეფო მტერსა აქვს ხელთ, მაინც მეგობრობის მოვალე-

ობა
და ერთი თვე გაჩერდა. და ამის შემდეგ ასეთივე საქცი-
ელი ავთანდილისა რად უნდა გვიკვირდეს?!

ხ
ხქეთგან ერთხელ კიდევ ირკვევა, რომ სხვა რამ აზრის გა-
ცოთქმა ამ უკანასკნელ შემთხვევაზედ ყოვლად შეუძლებელია!

მ
თ
ხ
მ
ხ

ხ
ხდავთ, რა ოსტატურად არის ყველაფერი მოწყობილი: იქ, სადაც ტა-
რიელის საქმე კეთდებოდა, ავთანდილი ბრძენის და დამრიგებელის როლს ას-
რულებდა და ტარიელიც მას უსმენდა და ემორჩილებოდა. როცა ჯერი ავ-
თანდილის საქმეზედ მიდგა, ახლა უკუღმა: ტარიელს ემორჩილება ავთანდი-
ლი, რათგან შოთას სწამდა, რომ: „სხვისი სხვამან უკეთ იცის სასარგებლო

დაზიარდ“ო,
დაივიწყა მან სამშობლოს უბედურება

ქ
ა
დ
ა
ყ
ო
3

ის, რომ რუსთაველი მეგობრობისა და მიჯნურობის
ხოტბას ერთგვარი ფრაზეოლოგიით გამოსახავს, მართალია.
თუ შოთა ავთანდილის პირით ტარიელს ისევე უგალობს, რო-
გორც თინათინს, ეს კიდევ არ არის დამამტკიცებელი
ავთანდილ-ტარიელის რაიმე უცნაური ურთიერ-
თობის. ეს რომ მართალი იყოს, მაშინ ვეფხის-ტყაოსნის ყვე-
ლ

გის ღირსეულ წევრებად უნდა ჩავთვალოთ, რათ-
გან ვეფხის-ტყაოსნის ყველა გმირი შოთას ერთნაირად აქვს შე-
გებული, ერთნაირი ფერადებით და ერთგვარივე სინაზით, – გან-
მხვავება მხოლოდ მათ როლებშია. კიდევ მეტიც. შოთა ქალების
და ვაჟების დახასიათების დროსაც ერთნაირ სიტყვებს და
შედარებებს მიმართავს, ერთნაირი ეპითეტებით
გმობს მათ. ეს რუსთაველის სტილის დამახასიათებელი თვის-
ებაა.

ჩვენ ზემოდ აღვნიშნეთ შოთას მიჯნურობისა და მეგობრო-
ბის ხოტბა და დავადასტურებთ, რომ მისი ზეგანობის მიხედვით მას
ხელს არ უშლის ამ გვარი იგივეობითი გამოხატვა სამიჯნურო
და მეგობრობის გრძნობებისა და ამას თვით ბ. ზ. ავალიშვილიც
ადასტურებს, როცა ამბობს: „ორ ძმად-ნაფიცთა მეგობრული
სიყვარული რუსთაველის მიერ თითქმის იმავე სახითაა დასურა-
თებული, როგორც ნამდვილი, კარგი მიჯნურობა. და არც
გასაკვირველია, ვინაიდან იდეალური, პლატონისეზური მეგო-
ბრობა და რუსთაველისვე მიერ ნაქები უხორცო, კარგი მიჯ-
ნურობა ახლო ნათესავებია“ (იქვე გვ. 150).

ჩვენ, მაინც, ზემოდ თქმულის დასამტკიცებლად, უამრავი მა-
გალითებითგან მოვიყვანთ მხოლოდ ზოგიერთს და ვნახავთ, რომ
ერთგვარი ხოტბით მართო ტარიელ-თინათინი კი
არაა შესხმული, არამედ არც ერთი გმირი არ
არის შოთას მიერ ამავე სტილით შექების გარეშე
დატოვებული. აი ამისი მაგალითები, რაც ნათქვამია სხვა და
სხვა გმირებზედ პოეტის მიერ, ან ამ გმირთაგან ურთი-ერთზედ,
ან მათგანვე პირადად თავიანთ თავზედ.

ტარიელზედ

პოეტო ამბობს:

 Ω

ტრემლსა ვარდი დაეთრთვილა, გულსა მდულრად ანატირსა».

სოციალური ტარიელი ხმას არ იღებს:

5

სტატელთა ჯაშუში ტარიელს ეუბნება:

ბევდარი მიმდომს სანახავად, ტანი მჭევრი, პირი ვარდი». (418)

ტარიელივე ამბობს:

6

მზესა მე მჯობდი შვენებით, ვით ბინდსა ჟამი დილისა;

ბეყოლეს ჩემნი მნახავნი: მსგავსია ედემს ზრდილისა». (311)

ბოლად ღომსა, თვალად მზესა, ტანად ვგვანდი

ხდემს ზრდილსა» (321).

၆၅

6

ავთანდილ ზედ

6m

პოეტო ამაოზს:

ზაროსა მჯობი ნაზარდი, მსგავსი შიხისა და მთვარისა.

82

ჭავსა ჰზის პირ-მზე ავთანდილ, მჭვრეტაგან მოსანდომია,

G

შმა მეფისა ბრძანებასა, ლაღი, წყნარად მოისმენდა.

ზავ-მოღრეკით გაიღიმა, გაცინებდა და უშვინდა,

ტეთრთა კბილთა გამომკრთალსა შუქსა ველთა მოაფინდა». (64)

წილასა ადრე მოვიდა იგი ნაზარდი სოსანი,

მწიგნულობითა მოსილი, პირად ბროლ-ბადახშოსანი». (72)

წ) ნადირობის დროს:

ქვთანდილის შემხედველთა: ჰგავსო ალვას, ედემის ხეს». (77)

ხოცა ავთანდილი ნადირობის დროს იმარჯვებს, მეფეს:

ქმარის ეგრე სიკეთე მისისა განაზარდისა,

ქვემოთაღნიშნული ნაწილი უკვე მოხსენიებულია «*მეცნიერება ადამისი, ვითა ბუღბულსა ვარდისა*».(82)

სოციალური ავტანდილი პირველად სტოვებს თინათინს და მიდის:

b

6

8

西

型

02

Q

2

8

6

ვარდი მის მზისა გაყრილი უფრო და უფრო სჭკნებოდა». (179)
როცა ტარიელი ნახა, დაბრუნდა და თინათინთან ერთად იყო:

მ

უ

ნ

ფ რ ი დ ო ნ ზ ე დ

ბ

რ ტარიელი ამბობს:

მუნ მომეწონა ფრიდონის სიქველე-სიფიცხენია:

ღმრძის ლომი და პირად მზე, იგი ალვისაც ხენია». (599)

ი სამივე გმირზედ ნათქვამია:

ღვ ა ნ დ ა, თუმცა შეყრილ-იყვნეს ო რ ნ ი მ ზ ე ნ ი, ე რ თ ი
მ თ ვ ა რ ე» (ტ. 1358) და სხ.

ნესტან-თინათინზედ აღარაფერს ვამბობთ, რათგან მთელი ნა-
წარმოები მათი ხოტბითაა (მსგავსივე ტერმინოლოგიით გამოთ-
ქმული) სავსე, არც სხვა დანარჩენ გმირებზედ განვაგრძობთ
ხატვას, რათგან ყველა მათთაგანი თავთავიანთი როლის მიხედ-
ვით ნაწარმოებში ასევე არიან შემკულნი, და დავკმაყოფილდე-
ბით მხოლოდ მთავარი გმირების შესახები მაგალითებით.

შოგორც დავინახეთ, ეს გალობა ხან ლომ-გმირობის ფრაზე-
ოლოგიით იხატება, ხან ნაზი და მსუბუქი ვარდ-გიშერის ენით
რთქმის. რუსთველმა როგორც დიდმა ფსიქოლოგმა და სიტყვის
ოსტატმა, იცის დრო, როდის რომელი სტილი მოუხდება. სევ-
დისა და მელანქოლიის ან რაიმე იდილიური სურათების დახატვის
დროს ის ნაზად მუსიკობს. ბრძოლისა და „საგმირო საქმეთა“
დროს ის ლომ-გმირის ენით მეტყველებს (*).

ტავე წესს ემორჩილებიან რუსთველის უშესანიშნავესნი შე-
ფარებანი, სიბრძნით სავსე აფორიზმები, ხანდა-ხან მოსწრებული
ხატვებიც კი. და მართლაც, იმის-და მიხედვით თუ ვის უგა-
ფიბს რუსთაველი ერთნაირს დროს და ერთნაირი სურათის და-
ხატვისას ხშირად ერთნაირი აზრის გარდა ერთსა და იმავე სიტ-

ს

ი

ნ

ამიტომ ბ. ზ. ავალიშვილს შოთას მიერ ავთანდილის ხანდისხან ისე
წახი შემკობა არ უნდა უკვირდეს!

ე

ს

ა

ყვეს ხმარობს. აგრეფე მსგავს ადგილებში რუსთაველი მთელ სტრიქონებსაც იმეორებს ხოლმე, ან ზოგჯერ ფრაზაში მხოლოდ ზოგიერთ სიტყვებს სცვლის. ზემოდ მოყვანილი სამი შემთხვევა, ავთანდილ-ტარიელზედ რომ ნათქვამია: «მას ღამესა ერთგან იყვნეს...»ო და სხ. ერთი საუკეთესო მაგალითია ამისი და სხვაც მრავალი ამისთანა.

ჩვენ მოვიყვანთ მხოლოდ ორ უშვენიერეს ადგილს ვეფხის-ტყაოსნიდან.

ა) ავთანდილ-ასმათის შეხვედრაზედ აი რას ამბობს შოთა: ამარტის ფერად შესცვალა ბროლის ცრემლისა ბანამან.

დ

ბ) ხოლო მაშინ, როცა ტარიელი ავთანდილს უყვება იმ ამ-ბავს, როდესაც პირველად დაბნდა:

ზაფრანის ფერად შესცვალა ბროლი ცრემლისა ბანამან,

ბ

სეთეგან კიდევ ერთხელ ცხადი ხდება ბ. ზ. ავალიშვილის შეცდომა, რომ რუსთაველის მიერ ტარიელ-თინათინზედ ერთნა-ტრი ფრაზების განმეორება კი არ აღნიშნავს რაიმე განსაკუთ-რებულ მოვლენას, რომელიც თითქოს ავთანდილის ტარიელთან ზემოქმედებას ურთიერთობით აიხსნებოდეს, არამედ ეს არის წვით შოთას სტილისა და საერთოდ მისი შემოქმედების ძირი-თადი თვისება (*).

წ

ჭ

და მარტო შოთას საერთოდ იმ ეპოქის სსვა ლიტერატურის ძეგლებ-შიც უხვად ნახავს კაცი ისეთ სტილისტიურ გამოთქმებს, რაც ვეფხის-ტყაო-სანს ახასიათებს, ასე რომ ამ შემთხვევაში ეს სტილი უკვე ეპოქის დამახასია-ცებელიც არის. აი მაგ. ი ვ ა ნ ე შ ა ვ თ ე ლ ი ს ა ბ დ უ ლ - მ ე ს ი ა შ ი რ ა ს ვ კ ი თ ხ ლ ო ბ თ . „... მეფევ მაღალო, ქცევა მდაბალო,

ჭ

რ

მ

ა

ნ

ქ

ღ

მ

ს

ნ

შ

ნ

დ

ს

ნ

ნ

ნ

- ლომისა მსგავსო ძალად და გულად,
- ალვისა რტოო ყოვლად მარტოო,
- მჭვრეტო სასურველო მოსარხეველად
- ვარდზედ გაშლილო ყორნისა ბოლო,
- ქმნილო სუნელთა მოსაფრქვეველად“.

ქვაც ხომ იგივე სტილია. ერთ და იმივე დროს პოეტი დ. აღმაშენებელს ღომსაც ადარებს და ვარდსაც. მაშ აქ რაღა უნდა ვიფიქროთ!?

მესამე არგუმენტი ბ. ზ. ავალიშვილისა ისე სუსტია, რომ მასზედ არსებითად შეჩერება არ ღირდა, მაგრამ მაინც გავსინჯოთ, რათა მისი უნიადაგობაც ნათელი გახდეს. მოვიყვანოთ ყველა შემთხვევები ავთანდილ-ტარიელის ერთად დამძინებისა:

ა) როდესაც ტარიელმა უამბო თავისი თავგადასავალი, მაშინ უთხრა ავთანდილს:

გიაგმა ჩემი ამბავი სიცოცხლე-გაარმებულმან:

ა

წვთანდილი აძლევს მას მთელ რიგ დარიგებებს «ასი გმართებს წაგონება, არ გეყოფის არ ერთხელი» და მერე ფიცს მისცემს, რომ ის წავა ჯერ თინათინთან: «აწ მე მინდა ნახვა მისი, ვისგან დამწვავს ცეცხლი ცხელი»ო (645). და მერე (647 ტაეპი): ფლავ მოვიდე შენად ნახვად, შენთვის მოვკვდე, შენთვის ვირო, წმერთსა უნდეს, ვისთვის ჰკვდები, მისთვის აგრე არ გატირო»ო. და აი, ამ ამბის შემდეგ უკვე დაღამებულიც იყო და იმ ფიცის წესსაც რომ თავი დავანებოთ, სად უნდა წასულიყო ავთანდილი! ჭადღაც ველად გაჭრილა ორი მეგობარი, თუნდაც ორი ადამიანი, შუკაცრიელ სივრცეში, რომ «მას ღამესა ერთგან იყვნეს შვენი-ერნი ამხანაგნი» – რა გასაკვირველია! – სრულიად ბუნებრივია, და შოთა სწორედ მაშინ უღალატებდა თავის იდეას, რომ ავთანდილი იმავე ღამით გაესტუმრებინა, რათგან ავთანდილს საძებნითი აღარაფერი ჰქონდა ჯერჯერობით, და, როგორც ყოველთვის, ჭანსაკუთრებით ასეთ შემთხვევაში ავთანდილს აჩქარება არ უყვარდა და ეს სიდიდჯე და დაყოვნება ზომიერად ყველგან დაცული და გამართლებულია.

ბ) მეორედ ერთად დამძინების შემთხვევა გვხვდება მაშინ, როდესაც ავთანდილი ტარიელს ნახავს დახოცილ ვეფხ-ლომის შუა დაბნედილს, გამოაფხიზლებს მას და მივლენ ქვაბს: მას ღამესა ერთგან იყვნეს იგი ლომნი, იგი გმირნი.

ბ

ჟი ადგილს ცუდი რამის ამოკითხვა შეუძლებელია, რათგან ავთანდილი ის იყო შეხვდა, წაიყვანა ტარიელი ქვაბს, და მას შეხედდრამდე ხომ ვერ დატოვებდა?! და კიდევ მეტი, მათ ერთად

ჟ

ს

ტ

მ

ნ

ი

ო

პ

ჟ

რ

სავაგლახელოც ჰქოდათ. ამას შოთაც აცხადებს ზემოდ მოყვანილ მეორე სტრიქონში.

გ) მესამე შემთხვევაც აი როდის მოხდა.

ავთანდილი დიდი მუდარისა და რჩევების შემდეგ დაიყოლიებს ტარიელს მისი სატრფოს ძეხნის საქმეში. ტარიელი აცილებს მას ფრიდონისაკენ. გზაში შემოაღამდათ, ამიტომ:

ა

ჭოროე დღესაც, როცა ავთანდილი გააცილა და უკან უნდა დაბრუნდეს ტარიელი, აქაც (428 ტ.)

მას ღამესა ერთგან იყვნეს, ერთგან მიწვნეს ხისა ძირსა» (*).

და აქაც გაუგებარია სხვა გვარი აზრი. მაშ როგორ მოქ-

ცეულიყვნენ? წასულიყვნენ თითო დღის სავალზედ, ცალკე დაჰმინათ მეგობრებს და დილით ისევ შეყრილიყვნენ? ზნეობის და რაინდობის მქადაგებელ რუსთველს რომ სცოდნოდა, რომ შვინდასი წლის შემდეგ მის გმირებს ასეთ რასმე დასწამებდენ, შეიძლება ასეც მოაქცეოდა და მეგობრებს ერთად აროდეს დაადინებდა.

ეს გაუგებრობაც იხსნება, როცა გავიხსენებთ ავთანდილის მოთქმას ტარიელის გაცილებისა და მისგან გაყრისას. აი რას ამბობს შოთა ამ წუთში ავთანდილის განწყობილებაზედ:

ხელს მაშინ მხეცნი ძღებოდეს ცრემლითა მუნ ნატირითა;

ფრ დავისებდა სახმილსა, იწვის ცეცხლითა ხშირითა;

ჰ

მე საკითხზედ საუბარს ვამთავრებთ შემდეგი კითხვით:

ტარიელ-ავთანდილს ასეთი საქმისათვის თად სჭირდებოდათ მაინც და მაინც ღამე ერთად ყოფნა?! ისინი ხომ ამ უზარმაზარ, ფვით თუ წლით სავალ სივრცეში მარტონი დევნენ, და დღეს ვერ გამოიყენებდენ(*)?!..

ნ

ჭ

უკვე ოთხი შემთხვევაა ბ. ავალიშვილის მიერ დასახელებული საჭის მაგიერ.

ცოდესაც ტარიელი ხატაველებზედ გალაშქრების წინ სამასი კაციტ დაბანაკებულა იყო, მოდიან რამაზ მეფის მოციქულები ტარიელის მოსატყუ-

ლ

ფ

ფ

ნ

ე

ზ

თ

ა

ფ

ხ

რომ აღნიშნული ჰანგი მსოფლიო ლიტერატურის გარედ არ რჩება, ამის ნიმუშებს ვხედავთ შექსპირის სონეტებსა და გოეტეს „დივანშიცო“, და მაშასადამე ვეფხის-ტყაოსანშიაც შეიძლება ამის კვალი აღმოჩენილიყო, ამბობს ბ. ზ. ავალიშვილი. ამაზედ ჩვენ მოკლედ ვუპასუხებთ: რომ ანალოგი მეთოდოლოგიაში ყველაზედ უსუსტეს მეთოდად არის ცნობილი და ის ძალიან იშვიათ შემთხვევაში გამოდგება ხოლმე საბუთად. და ისიც, რომ ბ. ზ. ავალიშვილი ამ გვარ კვალს როსტევან-ავთანდილის ურთიერთობაშიც ხედავს, დამყარებულია გაუგებრობაზედ, რათგან, როგორც ყველა შემთხვევაში, აქაც შოთა დიდი სიყვარულის გამოსახატად, თუნდაც მშობლიურისა, იმ გვარსავე გამოთქმებს მიმართავს, როგორც მიჯნურობის გამოხატვის დროს.

მაგრამ ის მშობლიური სიტბო, რომელიც ამ გვარ სიყვარულთა შორის ერთგვარ მზღვარს აჩნევს, საჩინო ზოლივით მიყვება როსტევან-ავთანდილის ურთიერთობის გამომხატველ ადგილებს. როსტევანს ავთანდილი შვილივით უყვარდა, რათგან ჯერ ის მისი გაზრდილი იყო და მერე, (მიუხედავად ეჭვისა, რომელიც მას აწუხებდა ადრე) თავის შემდეგ ერთად ერთ გმირად მიაჩნდა იგი მთელს საბრძანებელში. ის ამბობს (ტ. 63):

ცოტასა შემწევს ავთანდილ ჩემგანვე განაზრდობითა»ო.

მაშინ კი, როცა ავთანდილმა დაამტკიცა ვაჟკაცობა, როსტევანს ის ეჭვიც გაეზნა და (ტ. 82):

უხარის ეგრე სიკეთე მისისა განაზარდისა,

აქვს მიჯნურობა ამისი, ვითა ბულბულსა ვარდისა»ო.

ეს ტერმინოლოგია რომ მხოლოდ მამაშვილური სიყვარულის სიძლიერის გამოსაჩენად არის ნახმარი, ამას სხვა ადგილებიც ამტკიცებს.

როდესაც ავთანდილი პირველად მიდის ტარიელის სამებრად,

ებლად «მითხრეს: მეფე მოგახსენებს, მეცა შენ კერძ ვიარები და სხ.

მეტად ამოდ ვუალერსე, ერთგან დაწვნეს ვით მაყრები».

აქეთგან სჩანს, რომ ეს მოციქულები ერთად დაუძინებია ტარიელს და ცხადია „ერთად დაწვნეს“ პირდაპირი მნიშვნელობით იხმარება.

გამომშვიდობებისას (ტ. 145):

მეფე ყელსა მოეკიდა, **გარდაჰკოცნა ვითა შვილი,**

სხვა მათებრი არ ყოფილა, არ გამზრდელი, არ გაზრდილი».

აქეთგან ნათელია, რომ ყოველივე ესე ემსახურება მათ შორის სიყვარულის გაზვიადებას, რაც ამაღლებულია ნამდვილ მამაშვილურ სიყვარულამდე და აქ სხვა ურთიერთობის ძეგლი დიდი შეცდომა იქმნებოდა.

გვგონია აქ ყველაფერი ნათელი უნდა იყოს და ბ. ზ. ავალიშვილის არგუმენტებზედ საუბარს შევსწყვეტთ და საბოლოოდ გადავალთ საკითხის მთლიანად განხილვაზედ.

რ

რუსთველის გმირთა ურ-

თიერთობის საკითხი.

დ

ნიმე ტერმინის მნიშვნელობა

უნდა გამოვარკვიოთ, რათგან

ხშირად ბ. ზ. ავალიშვილის

შეხედულება ამ ტერმინების იმ გვარად გაგებაზეა დამყარებული, რომელიც ხელს უწყობს მის ძირითად შეხედულობას.

ჩვენ ზემოდ გამოვარკვიეთ «მარგალიტის» და «ტკბილის»

მნიშვნელობა სხვა და სხვა შემთხვევაში. აქ კიდევ გვაინტერესებს: წდომა», «სურვილი» და 2. «საწადელი გულისა».

გეფხის-ტყაოსანში «წდომა» ყველგან ზოგადი ცნების მნიშ-

ვნელობით იხმარება, კონკრეტულ შემთხვევებში კი ფრაზის მი-

ხედვით უნდა კონკრეტული აზრი ვიგულისხმოთ. ის ყველგან

წმინდაა: სურვილს, წადილს მისახწევად, განზრახვის შესასრუ-

ლებლად და სხ.

ჭაგალათად, როცა ხატაველთა ზედა გამარჯვებული ტარი-

მლი ბრუნდება, ხალხი თავს იყრის და სტკბება მისი ჭკრეტით,

ამაზედ ამბობს 451):

დგანან ტურფანი კარავნი მოედანს ჩამოდგომილსა,

საუბრისა და ჭკრეტისა ჩემისა მას მონდომილსა»ო.

გაგონილად წადქვამდებ- 1060):

ფატმან-ხათუნს ავთანდილის გულსა წდომა შეუვიდა,

სიყვარული მეტის-მეტი მიემატა, ცეცხლებრ სწვიდა»ო.

აქ შეიძლება «ნდომა» ციტა სხვა გვარადაც გავიგოთ, თუმცა აქ მ

ღის სიყვარული ჩაუვარდა გულში, «გულსა ნდომა შეუვიდა»: ჩვეულებრივი მნიშვნელობით იხმარება სიტყვა «ნდომა» ვის-რამიანშიც. მაგალითად, როცა შაჰრომ გადასწყვიტა ვისის ვიროსათვის შერთვა, მაშინ მიმართა ვისის მისი სურვილის შესატყობად და, როცა თანხმობა მიიღო, ამაზედ მწერალი ჟღერს: «რა დაუდასტურდა ქალისაგან ნდომა ვიროსი, მასვე ჭმისა უხმნა, რაცა მისსა ბრძანებასა და ფარმანსა ქვეშე...» იყო და სხ. აქაც ვხედავთ, რომ ეს ტერმინი სურვილის მიღების, უკმაყოფილების გამოძახატველია.

ასევე საწადელი გულისაც ზოგადი მნიშვნელობით იხმარება. მაგალითად, როდესაც ავთანდილმა დაიყოლია ასმათი და ტარიელის ვინაობა გამოათქმევია, ნათქვამია (ტ. 244):

ავთანდილს ღმერთმან წადილი მისცა, გულისა ლხინება»ო. და როცა თინათინმა შეიტყო ავთანდილისაგან ტარიელის ამბავი, პოეტი ამბობს (ტ. 683):

ქალსა რა ესმა ამბავი, მიჰხვდა წადილი ნებისა»ო.

ბეჩვენ ვიცით, რა იყო ეს წადილი: ტარიელის ამბავის შეტყობა, და გასაგებია აღნიშნული ფრაზის მნიშვნელობაც. და სხვაც.

ამ გამოთქმათა განმარტების შემდეგ კიდევ ერთხელ აშკარა ხდება, რომ ნდომა, ანუ ნდობა, არაა უსაფუძვლოდ რომ ჩამოვადილოთ ბ. ზ. ავალიშვილის აზრს, ეს ფაქტიც სრულებით უარყოფს მას.

ახლა განვიხილოთ გმირთა ურთიერთობა რუსთველის გამოთქმების მიხედვით.

ჩვენ ჩაუკვირდით ბ. ზ. ავალიშვილის აზრს, გავყევით მის ლოდიკურ ხაზს და მეტად უცნაური სურათი გადიშალა ჩვენს წინ. თუ ბ. ავალიშვილი ვეფ.-ტყაოსანში ხედავს მხოლოდ პატარა კვალს „ბერძნული“ ტრადიციისა, სახელდობრ ავთანდილ-ტარიელისა და ავთანდილ-როსტევეანის ურთიერთობაში, ჩვენ, თუ მისივე მეთოდით ძიებას განვაგრძობთ, იმ დასკვნამდე მივალთ, რომ უნდა აღვიაროთ: ვეფხის-ტყაოსანში მცირე კვალი კი არა, ყველა გმირები ამ ფერხულში არიან ჩაბმულნი და ჩვენს წინ იშ-

ლება სურათი, სადაც ვეფხის-ტყაოსნის გმირთა მთელი ამქარი, ყველა გამოუკლებლად, მღერის ამ ჰანგზედ, ხოლო დიდი კომპოზიტორი რუსთველი დირიჟორის ჯოხით ხელში და ბრძანებლობს მათ!

მკითხველის ყურადღებას ცოტა ხნით შევაჩერებთ და ვაჩვენებთ, რომ ბ. ზ. ავალიშვილის ლოდიკურ ხაზს მართლა აქამდე მივყევართ.

თუ ვეფხის-ტყაოსანში ასეთი კვალი აღმოაჩინა ბ. ზ. ავალიშვილმა და თავისი აზრი დაამყარა განსაკუთრებულ გამოთქმებზედ მკითხველი დაინახვას, რომ შოთა ყ ვ ე ლ ა გმირებს ამ გვარ ენაზედ ალაპარაკებს და ყველას ასეთივე სიტყვებით ასხამს ქებას. ვეფხის-ტყაოსანში არც ერთი, როგორც პირველი ისე მეორე თუ მესამე ხარისხოვანი გმირი არ მოიპოება, რომლის შესახებაც ზემოხსენებული აზრი არ გამართლდებოდეს! თითქმის ყველა გმირების ურთიერთობა უნდა გავიგოთ ბ. ზ. ავალიშვილის აზრით!

შოთას მთავარ გმირთა ურთიერთობა აი როგორ აქვს დახატული არა მარტო ერთმანეთთან, მათ პატრონ-გამზრდელებთან და მათ სხვა ნაცნობ-მეგობრებთან, არამედ ისეთ ხალხთანაც, რომელსაც ცხოვრებაში შემთხვევით შეხვედრიან სადმე.

ა. ა ვ თ ა ნ დ ი ლ ი ს უ რ თ ი ე რ თ ო ბ ა .

ავთანდილ-როსტევეანი. როსტევეანს ავთანდილზედ:

უხარის ეგრე სიკეთე მისისა განაზარდისა,

ა

ჭვთანდილი როსტევეანს სწერს ანდერძში:

წ

ჰჰა, გამზრდელო, მოგშორდი, წაველ გულითა ხელითა!» (788)

ზვთან.-ტარიელი. პირველად როცა შეხვდა, ავთანდილი

ეუბნება ტარიელს:

ჯგუნდი ეგრეცა სჯობს, ათასჯერცა მინა მინდა, –

ზ

როცა ტარიელმა ავთანდილს უამბო თავგადასავალი და სთხოვა ახლა სახლში დაბრუნებულიყო:

ჭ

ბ

მ

ხ

ღ

თ

ც

ი

წ

ძ

ავთანდილ უთხრა: მე შენი გაყრა არ მომეთმინებო;
თუ გაგეყრები, თვალთაგან ცრემლიცა დამედინებო»ო. (642)
ავთანდილი თინათინს ასე უხასიათებს ტარიელსა:
მუნ პირი მსგავსი ვარდისა, მაგრა აწ ფერ-ნაკლულისა». (678)
ნუ მკითხავ, ქება რა გკადრო, ჩემგან არ გაგეგონების:

მ

აჰა, მაქვსმცა უმისობა ლხინი არმად, თავი ფლიდად»ო! (685)
ავთანდილი ტარიელზედ ამბობს (ტ.707):
წევს, იტყვის: გულსა სალხინო რამცადა დავუსახეო?
მოგშორდი ედემს ნაზარდო, ტანო ლერწამო და ხეო,
შენთა მჭვრეტელთა ნიშატო, ვერ-მჭვრეტთა სავაგლახეო;
ცხადად ნახვასა არ ღირსვარ, ნეტარმცა სიზმრივ გნახეო!
როცა ავთანდილს მეფე და დიდებულნი ეხვეწებიან, ნუ წახ-
ტალო, ავთანდილი ამბობს 715):
მის ყმისა ცეცხლი მედების, წვა მჭირს მისისა მწველისა!
გვლავს სურვილი და ვერ ნახვა ჩემისა სასურველისა».

ხ

წმ ტაეპში იგულისხმება ტარიელი და თინათინი.
მოყვარემან ვარდის კონა გულსა მკრა და დამიწყულა,
იგი ფიცი, ჩემგან სრული, მან აღარა გამისრულა;
მას თუ გამყრი, საწუთროო, ჩემი ლხინი გარდასრულა,
სხვა მოყვარე თვალსა ჩემსა გაკიცხულა, გაბასრულა». (842)
როცა ავთანდილმა ვეფხვ-ლომთან ნახა დაბნედილი ტარია:

ბ

ავთანდილი ეუბნება ტარიელს (ტ. 912):
ჭუ რა გესმის, გაიგონე; ესე კმაა სწავლა სწავლად:
ჩემსა მზესა დავეთხოვე თქვენს წინაშე წამოსავლად;
მოვახსენე: რადგან ჩემი შეუქმნია გული ავლად,
ღრას გარგებ, არ დავდგები; სხვა ვიუბნო რაღა მრავლად?»
როცა ავთანდილი ფრიდონს უყვება ტარიელის პირველ გაც-
ნობას: «ვპოვე ვარდი მოყვითანე, შუქ-მქრთალი და ფერ-მიხდი-

ღ

წიდევ ავთანდილი ტარიელზედ (ტ. 981):

მის ყმისა ცეცხლი მედების, დამწვა ცეცხლითა ცხელითა;

წ

ჭ

ხ

ტ

ც

ძ

წ

ჭ

ჟ

რ

შემებრალნეს და გავშმაგდი, გავხე გულითა ხელითა;
მომინდა მისთა წამალთა ძებნა ზღვითა და ხმელითა».
და სხვაც მრავალი. ავთანდილ-ტარიელია ურთიერთობისათვის
ეს მაგალითები ვიკმაროთ.

ავთან.-ფრიდონი. როცა შეხვდენ, პირველადვე (ტ. 967):
თვით უსახოდ ფრიდონს ყმა და მოეწონა ყმასა ფრიდონ».
რათგან ნესტანის სამებრად მიეჩქარებოდა, ფრიდონს ეტყვის:
მე თქვენი გაყრა სიკვდილად მიჩნს და მით თავსა ვევენები,
მაგრა არა მცალს დღე-კრულსა, ცეცხლი მე სხვაცა მედები». (994)
ფრიდონი უპასუხებს ავთანდილს (ტ. 996):

მაგრა სთქვი, თუ უშენოსა ჩემგან ვითა დაეთმობის?»

ავთან.-შერმადინი. მიუხედავად მათი უდიდეს მეგობრო-
ბისა, ნაწარმოებში მათი ურთიერთობა მხოლოდ ავთანდილის
გაპარვის წინ იხატება, ანდერძსა და მეფესთან საუბარში. და აქა
შერმადინი ავთანდილს შემდეგი სიტყვებით მიმართავს:
მაგრა რა ვქმნა უშენომან, დამეცემის გულსა ბინდი).ო! (7;(2)

ავთან.-სოფრატე. ავთანდილთან საუბარში გაპარვის წინ
ტ. 733) როსტევენ მეფის მოხუცებულმა
ვეზირმან სთქვა: შენი ცეცხლი მეცა ცეცხლად მომედების,
ველარ ვუჭვრეტ ცრემლთა შენთა, სოფელიცა გაქარდების;
ვიტყვი: მოვკვდე, არა მგამა, – ჩემი მზეცა შენ მოგხვდების».

ავთან-ვეფხისტყაოსნის საზოგადოება. ვ.-ტყაოსანში,
სადაც კი რაიმე საზოგადოება გვხვდება, ყველგან და ყოველ-
თვის, პირველ დანახვაზევე უ მ ი ჯ ნ უ რ დ ე ბ ი ა ნ ავთანდილს,
ყველა ბნდება მისი მზერით, ყველა ა მ გ ვ ა რ ი სურვილით შეს-
ცქერის მას. აი როგორ შეხვდენ ავთანდილს გაპარვის წინ მ ე-
ფ ე, ვ ე ზ ი რ ი და დ ი დ ე ბ უ ლ ნ ი (ტ. 713):

დასჯდა, მისთა შემხედველთა გული მათი მართლად ჰხელეს,
მისთა მჭვრეტთა მისთვის ბნედა თავისათვის ისახელეს»ო.
როდესაც ავთანდილი ფრიდონის სამებრად მიდის, ნახა ერ-
თგან მენავენი და მათ ჰკითხა ფრიდონის შესახებ, მენავეთ:

მ
ჩვენცა, ვისი ვართ, გიამბობთ, თუ ჭვრეტით არ დავბნდებითა».
როცა სანადიროდ გაშლილმა ფრიდონის მხლებლებმა ავთან-

მ

ო

ა

ხ

ს

ე

ნ

ე

ს

ტ

დილი დაინახეს (ტ. 960):

ალყა დაჰშალეს, მოვიდეს, მოეხვევოდეს, ბნდებოდეს»ო.

მეფე გაბრაზდა, რა იქნა ხალხი, ალყა რად დაშალესო, და გაგ-
ზავნა ცნობის მოსატანად კაცი, რომელიც (ტ. 962):

დადგა, თვალნი გაურეტდეს, დაავიწყდეს სიტყვის თქმანი».

ხოლო როცა ქალაქში შევიდა ავთანდილი, მთელი მცხოვრებლები:
შეჰფრინვიდიან ავთანდილს გულითა სულწასულითა». (989)

სუფრაზეც ფროდონისას (ტ. 991):

მაგრა მის ყმისა მჭვრეტელთა, გული მიეცა გლახ ალსა».

ავთანდილი როცა გულანშაროს ქალაქს მივიდა და მიიწვია
ფატმანმა, მას აუარებელი ხალხი შემოეხვია გარს და (ტ. 1053):

ზოგნი ნდომით შეჰფრინვიდეს, ზოგნი იყვნეს სულ-წასულად.

მათთა ცოლთა მოიძულეს, ქმარნი დარჩეს გაბასრულად».

ფატმანიც თავის პირველ სამიჯნურო წერილში ასე სწერს ავ-
თანდილს «შენ გტრფიალობენ მჭვრეტელნი, შენთვის საბრა-
ლოდ ბნდებიან»ო (ტ. 064). და ბოლოს თვით რუსთაველი

ამბობს ავთანდილზედ (ტ. 955):

ვინც გზასა ჰნახის უცხონი, მსახურებდიან, ყმობდიან,

მოვიდოდნიან საჭვრეტლად, მას ზედა ტრფიალობდიან,

ემნელეზოდის გაშვება, გაყრასა ძლივ დასთმობდიან».

ბ. ტ ა რ ი ე ლ ი ს უ რ თ ი ე რ თ ო ბ ა .

ტარიელ-ფრიდონი. ფრიდონი, როცა მას ავთანდილი
შეხვდა, მოსთქვამს ტარიელზედ:

რა მოგეშორე, მას აქათ სიცოცხლე მომძულვებია;

თუცა შენ ჩემად არა გცალს, მე შენთვის მომსურვებია;

შენ უჩემობა ლხინად გჩანს, მე დია მომჭირვებია;

ო

ხოლო, როცა ფრიდონმა ტარიელს ქორწილი გადუხადა და

ქვაბს გაიარეს, იქ ტარიელმა ფრიდონს დიდძალი საჩუქარი შეს-
რავაზა, ფრიდონმა კი ეს ყველა ჩალად მიიჩნია და უთხრა:

ჩემი ლხინი მუნამდის ა, ვიდრე ვიყო შენი მჭრეტი»ო! (1377)

ტარიელ-როსტევეანი. ტარიელი როსტევეანს შეხვდა მხო-

ლოდ ერთხელ, და იქაც მოხუცი როსტევეანი თავის „ეროტიულ“

ო

ც

ხ

ლ

ე

უ

შ

ე

ნ

ბუნებას ვერ მალავს, და როდესაც ტარიელი მიესალმება:
მეფე ყელსა აკოცებდა მართ ზაგისა დასაამოდ», და ეუბნება:
შენ მზე ხარო, შენი გაყრა არის დღისა შესაღამოდ»ო. (1491)
ტარიელმა კი, შემდეგ მეფისგან «დასათხოველად», ავთანდილის
მოციქულობით (ტ. 1538):

შესთვალა: შენი სიახლე კმა ჩემად ღვინად ყოველად»ო.

ტარიელ-ფარსადანი. სხვათა შორის ასეთივე რამ უნდა
ვიგულისხმოდ ტარიელ-ფარსადანს შორისაც, რათგან ამაზედ
ასეთი ცნობაა შენახული ვეფხის-ტყაოსანში. როდესაც ხატავე-
ლებზედ გამარჯვებული ტარიელი ნადიმად ჯდა ფარსადან მე-
ფესთან ერთად, ამან (ტ. 460):

იდუმალ ცოლსა ეუბნა, მართ ჩემგან უცოდნელია:

ომით მოსული ტარიელ საჭვრეტლად სასურველია.

მან განანათლოს მჭვრეტელთა გული, რაზომტა ბნელია»ო.

და სხვაც. ამაზე თვით ტარიელის სიტყვებიც იწვევს ეჭვს, რო-
დესაც ის ავთანდილს უყვება პირველად:

თხუთმეტისა წლისა ვიყავ, მეფე მზრდიდა ვითა შვილსა:

დღისით ვიყავ მის წინაშე, გამიშვებდის არცა ძილსა». (321)

ტარიელ-ხატაველი ჯაშუში. ასეთივე „სამიჯნურო“

თვალთ შეხედა ტარიელს ხატაველთა ჯაშუშმა. ის ეუბნება
ტარიელს (ტ. 418):

მკვდარი მიმძიმს სანახავად ტანი მჭევრი, პირი ვარდი»ო.

ტარიელ-ზღვათა მეფე. ასე მოუვიდა ტარიელს ზღვათა

მეფესთან, მელიქ სურხავთანაც. როცა მასთან მოსვლისას მელიქ

მეფე ტარიელს ქორწილს უხდის, ეუბნება (ტ. 1418):

მოახლეთა სიცოცხლეო, ვერ-მჭვრეტელთა შორით მკვლელო,

რა მოგშორდე, რა მერგების, საჭვრეტელად სასურველო»ო?!

ტარიელ-ფატმანი. ასე ექცეოდა მას ფატმანიც. როცა გა-

მოსალმების წინ ტარიელი მადლობას სწირავს, ფატმანი ეტნვის:

მე, მეფეო, შენი გაყრა მიდებს ცეცხლსა დაუშრეტსა;

რა მოგშორდე, რა ვიქმნები, მე დამაგდებ ვითა რეტსა». (1420)

ტარიელ-ვეფხის-ტყაოსნის საზოგადოება. ტარიელსაც,

როგორც ავთანდილს, მთელი საზოგადოება «შეფრფინვით» უც-
ქეროდა. როცა როსტევეანთან მისვლისას მწვანე მდელოზედ:

დასხდენ მეფენი, მოადგა გარე სიმრავლე რაზმისა,
ჭვრეტა ახელებს მჭვრეტელთა ყოფა-ქცევისა და ზმისა». (1495)
ტარიელს ასევე უცქეროდენ თავის ქვეყანაშიც. ის ეუბნება
ავთანდილს:
ჩემთა მჭვრეტელთა მოეცვა ქალაქი, შუკა და ბანი». (463)
აქ გაკვრიტ, ტარიელ-ასმათის ურთიერობაც არ შეიძლება
საეჭვო არ გავხადოთ. მოვიგონოთ მათი ერად ყოფნა ქვაბში!..

გ. მეორე ხარისხოვან გმირთა ურთიერთობა.
რუსთაველი იმით კიდევ არ დაკმაყოფილდა, რომ მთავარი
გმირები ერთმანეთზედ და მთელი საზოგადოება მათზედ «გ ა ა-
მ ი ჯ ნ უ რ ა», ის უფრო შორს წავიდა და სხვა, ნაკლებ მნიშვნე-
ლოვან გმირთა შორისაც ამ გვარივე ურთიერთობა დაამყარა.
მაგალითად, მელიქ სურხავის სამეფო სახლშიც იმავე «ჰანგ-
ზედ მღერის ყველა, რათგან მეფე და მისი არიფი, ფატმანის
მჭლე» ქმარი უ ს ე ნ ი, ამ საქმის მამამთავრებია, და უსენი უ-
თუოდ მეთაურია ამ ორდენისა!

აი ვეფხის-ტყაოსანში მათ შესახებ რას ვხვდებით. როცა უ-
სენი შეიტყობს ნესტანის ამბავს და მიდის მეფესთან:
უსენ მივიდა, ხელმწიფე დაჰხვდა ნადიმად მჯდომელი.

უ
ბ. ზ. ავალიშვილის თვალსაზრისით თუ ავხსნით, „ბერძნუ-
ლი“ ტრადიციის „ჰანგი“ აქ უფრო მკაფიოდაც უნდა იყოს გა-
მოთქმული.

ა

რ დ. დედაკაცთა ურთიერთობა.

მაგრამ ვეფხის-ტყაოსანში გარდა მამაკაცთა ქალთა შორისაც
ფაღაც ცოდვა უნდა ტრიალობდეს! გავიხსენოთ ნესტანის ყოფნა
ფატმანთან. ფატმანს რომ ამ გვარი გაქნილობა არ აკლდა და რომ
მსინი ამდენ ხანს ერთად იყვენ ისეთ პირობებში, რომ თვით ფატ-
მანის ქმარმაც არ იცოდა ეს ამბავი, ცოტა არ იყოს ექვს ბა-
ფებს და ეს ექვი უფრო ძლიერდება მაშინ, როცა ფატმანი ავ-
თანდილს უამბობს ნესტანის ამბავს: «მისი მჭვრეტელი დავი-
წვი, გავზე გულითა მკვდართა»ო (ტ. 1118). ან კიდევ (ტ. 1123)

ა

დ

ა

მ

ე

ფ

ე

მ

ი

ს

აწ უმისოდ ვით ცოცხალ-ვარ, ჰაი ჩემთვის, ვაგლახ, მე ვა!»
და რაც მოშორდა, მას აქეთ: «ვერ გავახმე წყარო ცრემლთა,
თვალთა ჩემთა გადმომღვრელთა»ო (ტ. 1192).

თავის წერილშიც ასე სწერს ფატმანი ნესტანს (ტ. 1248):

აჰა, მნათობო, სოფლისა მზეო ზენაო,

შენთა შორს-მყოფთა ყოველთა დამწველო, ამაზრზენაო».

და ფატმანის „მონა გრძნეული“ როცა „წავიდა ვითა ისარი, ქა-
ჯეთს შეჰხდა“ და „უჩინოდ შევლო“ ციხის კარნი, ეუბნა „მას
მზესა“ ნესტან-დარეჯანს:

ფ

ხოლო მაშინ კი, როცა ნესტანი თავისუფლდება ქაჯეთის ციხი-
დან (ტ. 1412): «მზემან შუქნი შემომადგნა, ვარდი მით ვჩან არ
დამზრალი»ო. და სხ.

ამის შემდეგ, როცა დავრწმუნდით, რომ შოთა რუსთა-

ნელი ავთანდილ-ტარიელს გარდა თითქმის ყველა გმირთა,

როგორც მამაკაცთა, ისე ქალთა ურთიერთობას ერთნაირი

ფრაზეოლოგიით გვიხატავს, და თუ ცოტა ხნით დავივიწყებთ

ზემოთ დასაბუთებულს ბ. ზ. ავალიშვილის შეხედულების უსა-

ფუძვლობას, – უნდა აღვიაროთ: რომ ვეფხის-ტყაოსნის ყველა

ფშირები და მთელი საზოგადოება ჩაბმუ-

ლია ამ ფერხულში. ყველა ის ქვეყნები: ინდოეთი,

მრახეთი, ხატაეთი, ფრიდონის ქვეყანა, მე-

დიქ სურხავის სახელმწიფო (ამას ალბად არც ქა-

ჯთა სამეფო ჩამორჩებოდა), მეფენი მთელი სასახლის

ფრით, დიდებულნი, მხედრობა, არისტოკრა-

ტია, ყმებიც კი, და ასე ამ გვარად ვეფხის-

ტყაოსანში წარმოდგენილი მთელი მიწიე-

თი სამყარო შეპყრობილია ამ «ბერძნულ»

ტუნით.

აი რა უნდა ითქვას, თუ ბ. ზ. ავალიშვილის ლოდიკურ ხაზს

ხოლომდე მივყვებით. ასეთი დასკვნა აუცილებელია. მაგრამ თვით

ფტორისათვის ხომ მიუღებელია ეს, რათგან მისი აზრით ვეფხის-

ტყაოსანში მხოლოდ კვალი შეიძლება დარჩენილიყო, რაც მან

შეამჩნია, ისიც ნაკლები სიცხადით, ორიოდ შემთხვევაში!

თ

ა

შ

ე

ნ

ა

ხ

ე

ვ

ო

კიდევე საინტერესო ის არის, რომ ამგვარი ძიების შემდეგ მკითხველის ეჭვი უფრო ძლიერდება და სრულიად საფუძვლიანადაც. ვეფხის-ტყაოსნის მკითხველს არ შეიძლება თვალში არ ეცეს ის ამბავი, რომ შოთა ყველა ამ ამბებს ისეთი განმაცვიფრებელი გრძნობიერებით უგალობს, რომ ვეფხის-ტყაოსნის წერის დროს რუსთაველს, უდაოთ, ცრემლის ღვარი ჩამოსდიოდა თვალთაგან. სხვა გვარად შეუძლებელი იყო მისი გამოთქმა, და თუ ეს ყველაფერი, ე. ი. ავთანდილ-ტარიელის და სხვათა «მიჯნურობა» მართალია, შეუძლებელია, თვით შოთაც არ თანაუგრძნობდეს ამ საქმეს, – თავის ხოტბის საგანს!

როდესაც ვეფხ-ლომის შორის დაბნედილ ტარიელს ნახავს და გამოფხიზლების შემდეგ ავთანდილი ეხვევა მას და ჰკოცნის, შოთაც თვრება ამ სურათით და 852 ტაეჰში ამბობს:

ვიმოწმებ ღმერთსა ცხოველსა, მისებრივ არვინ შობილა»ო.

სჩანს შოთაც «გამიჯნურებულა» ავთანდილისათვის!

და თუ გავითვალისწინებთ კიდევე იმას, რომ შოთა იმ დროინდელი ქართველი მოწინავე საზოგადოების ერთი რჩეული პირი უნდა ყოფილიყო, და მისი ქმნილება შეუძლებელია ყოფილიყო ისეთი ხასიათის, რომელიც, თუნდაც ამ მოწინავე საზოგადოების გემოვნებას არ დააკმაყოფილებდა, უნდა დავასკვნათ, რომ იმ დროინდელი ჩვენი მოწინავე საზოგადოება, მეფის სასახლე, ფეოდალური არისტოკრატია, აზალი სავაჭრო ბურჟუაზია, მოხელეობა და სხ. უნდა ჩაბმული ყოფილიყო ამავე ამქარში, რომლის მეფე-ხელმძღვანელიც, ცხადია, რუსთაველი იქნებოდა!.. (*).

მაგრამ ზემოდ ჩვენ გამოვარკვით, რომ ამის

მსგავსი რამ ისტორიამ არ იცის, და რაც

არ ყოფილა, მას ვერც კვლევა-ძიებით და

ვერც სურვილებით ვერ აღმოვაჩენთ, რო-

გორც იგივე შოთა რუსთაველი ამბობს:

განგებასა ვერვინ შესცვლის, არ საქმნელი არ იქმნების»ო.

გუშინ პ. ინგოროყვამ შოთა „მ ა ნ ი ს“ ორდენის მეთაურად აღიარა, ახლა მას „ბ ე რ ძ ნ უ ლ ი“ ტრადიციის მეფედ ვაცხადებთ!

დასკვნა.

ამ გვარად, დავრწმუნდით რა ბ. ზ. ავალიშვილის შეხედულობის უსაფუძვლოებაში, აღვიარებთ, რომ ვეფხის-ტყაოსნის შესწავლის საქმე ჯერ კიდევ არ არის იმ დონემდის მისული, რომ ამ გვარი აზრების გამოთქმებისაგან სრულებით დაზღვეული ვიყოთ. თუმცა უფრო პრიმიტიულმა ხანამ კვლევარობისამ განვლო, მაგრამ ვეფხის-ტყაოსნის ღირსეული შეფასების დრო ჯერ კიდევ არ დამდგარა. ამისთვის მთელი ეპოქაა საჭირო, და ამ დაფასების ნიადაგს მხოლოდ საქართველოს ბრწყინვალე მომავალი შექმნის.

ამიტომ ყოველივე ის, რაც აქამდე ვეფხისტყაოსნის გარშემო თქმულა, ისიც, რაც ბ. ზ. ავალიშვილმა გამოსთქვა, ალბათ არ გააკვირვებს მომავალ თაობას.

განსაკუთრებით ჩვენ უბედურ ემიგრანტულ პირობებშია ძნელი ვეფხის-ტყაოსნის დაფასება. იმ ადამიანებისთვის, რომელნიც ლუკმა-პურის ძიებას ძუნწად საათებს ჰპარავენ და მამა-პაპური ტრადიციით ეროვნულ-კულტურულ საქმეს არ ღალატობენ, რასაკვირველია არ არის ადვილი ამ საქმის ღირსეული შესრულება. ჩვენც ამ ნაირად: არც სიტყვა, არც აზრი, არც გრძნობა და არც საშუალება არ გვყოფნის რუსთველის სრული შეფასების წარმოდგენისათვის. ვშიშობთ, ამ გვარი ცდის დროს მისი ღირსება უფრო არ დავსცეთ. ჩვენ დაგვმაყოფილებით რუსთველისავე ერთი სტრიქონის მოყვანით (ტ. 741), რომელიც სავსებით გამოხატავს ავტორის და მისი ქმნილების შეფასებას:

შაბაშ სიტყვა, შაბაშ კაცი, შაბაშ საქმე, მისგან ქმნილი!»!

ხოლო ის წარუბოცველი როლი, რომელიც ვეფხის-ტყაოსანმა შეასრულა ქართველი ერის ძლიერი ეროვნული გრძნობის შენახვის სფეროში, დაუვიწყარი იქნება შთამომავლობის მიერ.

სული მიკვნესის, გული ჩემი მწარედ ღონდება,

რა საქართველოს მწარე ბედი მომაგონდება»ო!

ამბობდა ვახტანგ ორბელიანი. და ამ მწარე ბედის დროს ვეფხის-ტყაოსანი ყოველთვის მანათობელ ლამპრად ევლინებოდა ქართველის გულს და გზას უნათებდა მის გრძნობა-გონებას.

ვიმეორებთ, განუზომელია ის ამაგი, რომელიც ვეფხის-ტყა-
ოსანმა დასდო ქართველი ერის აღზრდის საქმეს. კიდევ საკით-
ხია, მან მეტი გააკეთა ქართველი ერისთვის შვიდასი წლის გან-
მავლობაში, თუ იმ თავ-დადებულ გმირთა წყებამ, მათი მჭრე-
ლი მახვილით, რომელიც ამ დროის განმავლობაში ევლინებოდა
მხსნელად საქართველოს? ვინ დასდოს ისტორიის „ს ა ს წ ო რ ს ა
ს ი მ ა რ თ ლ ი ს ა ს ა“ ეს ორი მოვლენა, ვინ მოგვცეს პასუხი?...
ხოლო ის შ ვ ე ნ ი ე რ ე ბ ა, უშვენიერესი მსოფლიო პოე-
ზიის ყველა მნათობთა შორის, ხოტბა ძლიერი და წარმტაცი
გარდაუვალ მოტივებისა, – მიჯნურობის, მეგობრობის, რომე-
ლიც შოთამ წუთი სოფლის პრინციპებად აღიარა, დარ-
ჩება შთამომავლობას, როგორც უჭკნობი ყვავი-
ლი, რჩეული ნიმუში ადამიანთა მოდგმის

შემოქმედებისა და ბრწყინვალე სა-

ზომი ქართველი ერის

ეროვნულ - კულტუ-

რული ღირე-

ბულე-

ბი-

სა

სარჩევი.

ა		
ბ		
ტ	I	
ო		
რ	საქართველოს კულტურული ურთიერთობა მეზო-	
ი	ბელ ერებთან	გვ.
ს	ჰელადა, ბიზანტია და საქართველო	„
ა	არაბეთი და საქართველო	„
გ	სპარსეთ-ინდოეთი და საქართველო	„
ა	ჩინეთ-მონღოლეთი და საქართველო	„
ნ	ქართლი კულტურის გავლენა უცხოელებზედ.	
	უცხოელთა თქმულებანი	„
	ვეფხის-ტყაოსანი, გილგამეში, ფაუსტი	„
	მე-XII ს. საქართველო	„
.	ჰომიროსი, რუსთაველი, დანტე და შექსპირი	„
	ქრისტიანული მორალი და მამათმავლობის	
	საკითხი საქართველოში	„
	ძველთა შეხედულებანი ვეფხის-ტყაოსანზედ	„
.	ძველი «ამბავი» და ხალხური ვ.-ტყაოსანი	„
	უცხო მასალით სარგებლობის და თარგმა-	
	ნების საკითხი	„
	დასკვნა	„
.		
	II	
1.	მიჯნურობა	„
.	მარგალიტის» ამბავი	„
	ავთანდილ-ფატმანის ურთიერთობა	„
	ტარიელის «აშვიკობის» ამბავი	„
.		
.		

მეგობრობა		”
ფიცი		”
ბ. ზ. ავალიშვილის მიერ გამოთქმული აზრი		”
ბ. ზ. ავალიშვილის შეხედუ-	2.	”
ლების კრიტიკა		”
	3.	”
რავდენიმე გამოთქმა. რუსთველის გმირთა		”
ურთიერთობის საკითხი		”
ა. ავთანდილის ურთიერთობა		”
ბ. ტარიელის		”
გ. მეორე ხარისხის გმირთა ურთიერთობა		”
დ. დედაკაცთა ურთიერთობა		”
დასკვნა		”

განსრულდა მკათათაოვის 10-ს

ქ. სტაბოლოში.
